శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ఇది

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజీలో

తెనుఁగు పండితుఁడుగానుండిన

కందుకూరి-వీరేశలింగముచేత

రచియింపఁబడినది.

తణుకు.

డి. వి. రంగారావుగారి

ఉపోద్ఘాతము.

—:o:—

ఈనాటక మేకాలమునందు రచియింపఁబడినదో నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుట
కాధారము లేనియుఁ గానరాదు. గ్రంథకర్తయైన కృష్ణమిశ్రుఁడు ప్రథమాంకమునందుఁ
గుమారిల భట్టుయొక్క పేరు నుదహరించుటచే నిది యాతని కాలమునకుఁ దరువాతి
దగుట నిశ్చయము. కుమారిలభట్టు క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్దమధ్యమునందుండి, పూర్వ
మీమాంసావార్తికము మొదలయిన గ్రంథములను రచియించి, బౌద్ధమతమును ఖండిం
చుటకయి మహాప్రయత్నము చేసి ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. ఈనాటకముయొక్క యుద్దేశ
మద్వైతమతమును స్థాపించుటయే యయినను, ఇందెందును దన్మతస్థాపకుఁడయిన
శంకరాచార్యులవారి పేరుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. శంకరాచార్యులవారు హూణ
శకము ౭౮౮వ సంవత్సరమునందుఁబుట్టి తొమ్మిదవశతాబ్దారంభమునఁ బ్రబలియున్నా
రని యిప్పుడిదమిత్థముగా నిశ్చయింపఁబడినది. కాఁబట్టి యీనాటకము క్రీస్తుశక
మేడవ శతాబ్దమధ్యమునకును తొమ్మిదవ శతాబ్దమునకును మధ్యను జేయఁబడినదని చెప్ప
వచ్చును. మఱియును శంకరాచార్యుని కాలమునందు మండనమిశ్రుఁడు మొదలైన
మిశ్రజాతి బ్రాహ్మణులనేకులు మహావిద్వాంసులగుటయు, గ్రంథకర్త మిశ్రజాతివాఁ
డగుటయుఁగూడ కాలనిర్ణయమునకుఁ గొంత తోడుపడుచున్నది. అంతేకాక యీ
నాటకమును కీర్తివర్మయను రాజుసమ్ముఖమునఁ బ్రయోగించినట్లు ప్రస్తావన వలనఁ
దెలియవచ్చుచున్నది. కీర్తివర్మయను చాళుక్యరాజొకఁడు [illegible] ము ౯౪౯వ సంవ
త్సరము మొదలుకొని ౯౪౯వ సంవత్సరము వరకును [illegible] ము చేసి
యున్నాఁడు. నాటకప్రస్తావనయందుద [illegible]
[illegible], ఈప్రబోధచంద్రోదయనా [illegible]
[illegible] ములమధ్యను రచియింప [illegible]
[illegible] బచేతఁ గవి వంగదేశ [illegible]
[illegible] దూ చేశమునం [illegible]

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ప్రథమాంకము.

మ. రవిరశ్మిన్ దినమధ్యమందు జలపూరంబుల్ బలెన్ దృష్టికిన్
భువి నజ్ఞానముచేత భాతి జగంబుల్ దేనఁ దోఁచుం దగన్,
బువుదండన్ ఫణియన్న భ్రాంతివలెఁ బోవున్ దేనఁ బ్రాజ్ఞాళి క
య్యవి, యానిర్మలబోధముం దలఁతు సాంద్రానందమున్ సన్మదిన్

ఉ. నిండుమనంబు శాంతిఁ గననేర్చినయప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రమం
దుండి సుషుమ్నరుద్ధపవనోగ్రకమై సుఖసాంద్రమౌచు న
ద్దంకెలలాటనేత్రమిషఁ దాఁ బ్రకటీకృతమైనయట్లు బ్ర
హ్మాండమునిండు నీశ్వరు చిదాత్మకతేజము మిమ్ముబ్రోచుతన్

(నాంద్యంతమున.)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తారమేల? చాలును, సకలసామంతచక్రచూడామణి
మంజరీనీరాజితచరణరాజీవుండును, బలవదహితనికాయవక్షస్తటకవాటపాటన ప్ర
కటనరసింహరూపుండును, బలిబలతరనరపతికులప్రళయమహార్ణవమగ్న మేదినీసముద్ధ
రణమహావరాహుండును, నిఖిలదిగ్విలాసినీకర్ణపూరీకృతకీర్తిలతాపల్లవుండును, సమస్త
శత్రుబేరమకర్ణతాలాస్ఫాలనబహుళతరపవనకంపితనరేంద్రప్రతాపానలుండును, నగు
గాలుండు—"మాకు సహజసుహృదులైన శ్రీకీర్తివర్మమహారాజులవారిదిగ్విజయవ్యా
సంగముచేత బ్రహ్మానందరసానుభవమున కెడములేక మేము వివిధవిషయములం దగిలి
క్లేశముగా దినములు గడపినారము. అయినను మేమిప్పుడు కృతకృత్యులమైనారము.

గీ. క్షయమునొందిరి తద్విభుశత్రునృపులు ;
మహి సురక్షితయయ్యె సన్మంత్రిగరిమ;
రాజమకుటార్చితాచ్ఛసామ్రాజ్యలక్ష్మి
యబ్ధిమేఖలయగు క్షితి నతనిఁ జేరె.

దుచేత మేము శాంతరసప్రధానమయిన ప్రయోగాభినయముచేత మనస్సును వినోద
ఁగోరుచున్నాము. కాఁబట్టి యింతకుఁబూర్వమే పూజ్యులయిన కృష్ణమిశ్రులవారు

కీర్తివర్మమహారాజులవారి సన్నిధానమందుఁ బ్రయోగింపవలెను. రాజుగారికిని సభా వారికిఁగనిపించి దానిని జూడవలెనని వేడుకగలదు."—అని నాతో సెలవిచ్చెను. అవుఁగాక! నేనింటికిఁబోయి నాగృహిణిని బిలుచుకొనివచ్చి సంగీతకర్మమున కుపక్రమించెదను. (అని కొంచెముతిరిగి తెరవంకఁజూచి) ఓసీ! ఇటురమ్మా.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చినదాను. నే నేనియోగము ననుష్ఠింపవలెనో దేవరవారు సెలవియ్యవలెను.

సూత్ర—ఓసీ! నీకును దెలిసియేయున్నది!

మ. కలశాంభోధిప్రభూపభూభృత్పృతనాకాంతారమూర్ధప్రతా
పబలస్తోమకకీలికాకలితవిశ్వవ్రాతుఁ డాశాంతసు
శ్రీవిశ్రాంతయశుండు ఖడ్గలతికాసంభిన్నకంఠారిరా
ట్కులభూస్థాపితకీర్తివర్ముఁడు తగన్ గోపాలుఁ డుర్వీస్థలిన్

మఱియును,

మ. రణరంగస్థలిప్వనున్ మనుజభూగ్రామాధ్యాస్ఫాలనో
ల్లణనిర్భిన్నకపాలతాళరవములావ్యాపింప, ఝంఝూసమీ
రణసంక్షోభితదుందుభిధ్వనిపరివ్యక్తనాదంబులన్
బ్రణుతింపన్ దదపూర్వకీర్తులు, నటింపంగాఁ బిశాచాంగనల్

అతఁ డిప్పుడు శాంతపదస్థితుఁడయి యాత్మవినోదార్థముగా ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకమాడవలెనని యాజ్ఞాపించియున్నాఁడు. నటుల నిప్పుడు వేషములు ధరించి వచ్చునట్లు నియమింపవలెను.

నటి—(విస్మయముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇట్లు నిజభుజబలవిక్రమైకనిర్భర్త్సితసకలరాజమండలుండైన యాతండాకర్ణాకృష్టకఠినకోదండదండబహుళశరవర్షచ్ఛురణికజర్జరీకృతతురంగతరంగసందోహంబును నిరంతరనిపతత్తీక్ష్ణశక్తిప్రశస్త్రిసహస్రసర్వస్తోత్తుంగమాతంగమహామహీధరసహస్రంబును భ్రమద్భుజదండచండమండలాగ్రఘాతఘూర్ణితసకలపదాతిసలిలసంఘాతంబును నగు కర్ణసైన్యసాగరంబును మధుమథనుండు క్షీరపారావారంబునుంబోలె నిర్మథించి సమరవిజయలక్ష్మిం జేకొని వీరచరిత్రుండైయుండి యిప్పుడిటువంటి సకలమునిజనశ్లాఘనీయమైన యుపశమ మెట్లుపొందెను?

సూత్ర—ఓసీ! బ్రహ్మక్షత్రియుల యెప్పుడును స్వభావముచేత సౌమ్యమయినదే. అయినను, ఏ హేతువో కారణముచేత వికారమును బొందినను మరల స్వభావమునందే నిలుచును. ఆ ప్రకారముగానే సకలభూపాలకులపరిశయకాలాగ్నిరుద్రుఁడైన చేదిపతిచేత నున్మూలింపఁబడిన చంద్రాన్వయపార్థివపృథివీరాజ్యమును స్థిరీకరించుటకయి యీ మహారంభము కలిగినది. చూడుము

ప్రళయకాల సముద్భూతవాయునకేని
పర్వతంబుల లంఘించు వారిరాశి
నిశ్చలంబయి స్వచ్ఛమై నిలువలేదె
యిపుడు మేరమీరక స్వభావేద్ధగరిమ?

అంతేకాక శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతులయిన యిటువంటి పావనభూషణులగు పురుషులు భూతహితముకొరకు భూమియందవతరించి విహితకృత్యములను నిర్వహించి మరలశాంతినిఁ బొందుదురు. ఇప్పుడు పరశురాముని కథవినుము.—

మహాస్రగ్ధర.

ఎవఁడీ ధాత్రీస్థలిన్ మున్ నృపులఁ గెడపి యుద్యోతమానుల్ ద్విషన్మాం
సవసామస్తిష్కపంకాచ్ఛరుధిరనదులన్ స్నానముం జేసెఁ; జేదో
యి వధించె నిర్దయుండై యెవఁడు వనితలన్ వృద్ధులన్ బాలురన్ మా
నవపాలాంచద్భుజాఖండనచణగుణనందత్కుఠారోగ్రధారన్.

గీ. అట్టి జామదగ్న్యుఁడు స్వవీర్యమున భూమి
భారమునుడించి, నృపకులాన్వయముఁ ద్రుంచి,
కోపపావకు నాపయిరూపడంచి!
తపముబలిమిన్ బరమశాంతతవహించె.

అలాగుననే యితండును గర్తవ్యమును నెఱపి యిప్పుడు పరమోపశమనిష్ఠుఁడయి యున్నవాఁడు.

గీ. పుడమిపైని వివేకంబు మోహజయముఁ
బడయునట్లుగఁ గర్ణుని వధిజయించి
యప్రబోధునకుంబలె నభ్యుదయము
నితఁడు శ్రీకీర్తివర్మభూపతికి నొసఁగె.

[తెరలో]

ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ? నాదేహములోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామి యయిన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు!

సూత్ర—(తొట్రుపాటుతోఁ జూచి) ఓసీ! చూడు,

చ. మదనుఁడు వచ్చె నిచ్చటికి మంజులపీనకుచద్వయంబు పై
రెద ఘటియించు మర్మ రతిరహిన్ బులకాంచితబాహువల్లులన్
గదిసి కవుంగిటం బొదువఁగా, మదఘూర్ణితనేత్రపద్ముఁడై
యదె నయనాభిరామసుభగాకృతిం లోకము మోహపెట్టుచున్

అతఁడు నామ టిశిరలనఁబుట్టిన క్రోధము మూర్తీభవించివచ్చినట్లుకనఁబడుచున్నాఁడు.
ఇక్కడనుండి మనమతనిని విడిచి పాటిపోవుటయే శ్రేయము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

—:o:—

[వెనుకఁ జెప్పినరీతిని గాముఁడును, రతీదేవియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

కాము—(కోపముతో) ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ! నాబొందిలోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామియయిన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు! ఔరా! భరతాధమా!

గీ. పృథివి నిందీవరాక్షుల దృష్టివిశిఖ
సంతతులు పర్వుచుండెడు నంతవఱకు
మహితవిద్వాంసులకునైన మనసులందు
శాస్త్రజన్యవివేకంబు సంభవిల్లు.

ఉ. సుందరమందిరంబులును, సోయగపుం జవరాండ్రు, మట్టవా
మందరవోల్లసల్లతలు, మల్లెలతావుల నొప్పుగాడ్పులున్,
జందురుఁడున్న రేలు, నెటనాను నమోఘబలంబులౌట గ
ల్పొందఁగ, నవ్వివేకుఁ డెటులుండుఁ? బ్రబోధుఁడు నెట్లు పుట్టెడున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! మహామోహ మహారాజుగారి శత్రువయిన వివేకుఁడు సామాన్యుఁడుకాఁడని తలఁచుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! స్త్రీస్వభావముచేత వచ్చిన పిఱికితనముబయలఁ బడునట్లుగా, నీవావివేకున కేలభయపడెదవు? చూడు.

క. శరములు విల్లును నాకో
సరసిజముఖి! పూలెయ్యెన, క్షణమేన్ ససురా
సురమగు సర్వజగంబును
దొరలక నాయాజ్ఞమీఱి ధృతినిల్చెడునే?

చ. సురపతిజారతం గలసెనుమ్మి యహల్యను, బ్రహ్మదేవుఁడున్
వరతనయన్ వరించె, గురుపత్నిని గూడి రమించెఁ జంద్రుఁడున్;
బరుఁడికఁ గానిమార్గములును బట్టనివాఁడెవఁ డన్మదాజ్ఞచే?
నరయ మదీవి మచ్చరములట్లు భ్రమింపఁగఁజేయు లోకమున్?

రతి—ఓ ప్రాణేశ్వరా? అదియంతయు సత్యమేకాని, శత్రుఁడు సహాయసఁ

న్నాఁడు గనుక శంకింపవలసియున్నది. యమనియమ ప్రముఖులగు నాతని మంత్రులు మహాబలవంతులని వినుచున్నాను

కాము—ఓప్రియురాలా! నీవొక్కబలవంతుఁడయిన యావివేక మహారాజు యొక్కయమాది మంత్రులనే తలఁచున నిలుచుచున్నావు కాని మమ్ము విచారింపకున్నావు. మేము పూనికతోఁ దారసించినంతమాత్రముచేతనే వారందఱును నిమిషములోఁ జెల్లాచెదరగుదురుసుమా!

గీ. ఇచటి క్రోధునియెదుర నహింసయెంత?
బ్రహ్మచర్యాదులెంత నాపజ్జఁ జూడ?
వినుము సత్యంబు నస్తేయుఁడు నపరిగ్ర
హుండు నెంతవారలోభునొద్దఁ జెపుమ.

యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధులు నిర్వికారచిత్తులకడనే కాని యుండరుగాన వారిని సులభముగానే నశింపఁ జేయవచ్చును. అంతేకాక వారిపాలిటి మృత్యుదేవతలైన స్త్రీలును నాకధీనురాండ్రయి మెలఁగుచున్నారు.

ఉ. వారివిలోకనంబులును వారిసుభాషణముల్ విలాసమున్
వారల కౌఁగిలింతలును వారలహాసముఁ గ్రీడలేల? యా
వ్వారలనామసంస్మరణభాగ్యమె చాలు హృదంతరంబులం
దారయ నిర్వికారులకునైన వికారము పుట్టఁజేయఁగన్

[illegible]శేషించి వీరు మనప్రభువారి యాప్తులయిన మద, మాత్సర్య, దంభాదులకు లోఁబడినవారయి మనరాజుగారి మంత్రియైన యధర్మునే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! మీరును శమ దమ వివేక ప్రభృతులకును జన్మస్థలమొక్కటియేయని విన్నదానను.

కాము—ఓహో! ప్రియురాలా! ఒక్కజన్మస్థలమే యేకమని చెప్పనేల? మాకు జనకుఁడును నొక్కఁడేసుమా! ఎట్లన—

ఉ. ఈశ్వరసంగమంబునను నెంతయుఁ దొల్తను మాయయందు నీ
విశ్వములో మనస్సనెడు విశ్రుతుఁడౌసుతుఁ డుద్భవిల్లె; నా
యీశ్వరసూతియే మొదట నెల్లజగమ్ములుఁ జేసి మీఁదటన్
శాశ్వతకర్తయయ్యెను బొసంగఁ గులంబులుమావి రెంటికిన్

[illegible]తనికిఁ బ్రవృత్తియు, నివృత్తియు, నని యిద్దఱు ధర్మపత్నులుగలరు. వారిలోఁ బ్రవృత్తి వలన మహామోహుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల మావంశము పుట్టినది. నివృత్తి[illegible]న వివేకుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల యారెండవవంశము [illegible]

రతి—ఓప్రాణనాయకా! అట్లయిన సహోదరులయ్యును మీలోమీకిటువంటి పరస్పరవిరోధ మేలను?

కాము—మ. ఇల నేకాన్వయసంభవత్వమున నే యొందు న్మహావైరముల్
పెలుచన్వర్ధిలు సన్నదమ్ములకుఁ; బృథ్వీస్వాంతరేయోగతుల్?
కలుగన్ లేద జనక్షయంబయిన సంగ్రామంబు కురుక్ష్మామహీ
స్థలిలోఁ బాండవకౌరవోత్తములకున్ ధాత్రీనిమిత్తంబునన్?

ఈజగత్తు సర్వమును మాపితామహార్జితము. జనకునకు మాయయందుఁ బక్షముగుటచేత జగత్తంతయు మే మాక్రమించుకొనఁగా, నిలువలేక యదాయదాస్థైన తనవారితో వివేకుఁడంతయుఁ దిరుగుచు నెక్కడనో యడఁగియున్నాఁడు. ఇప్పుడా పాపాత్ములందుచేతఁ దండ్రినిమమ్ముగూడ నిర్మూలముచేయుట కుద్యోగించుకొనియున్నారు.

రతి—పాపము శాంతించును గాక! పాపము శాంతించును గాక! ఓప్రాణేశ్వరా! విద్వేషమాత్రము చేతనే వారిప్పుడీపాపవ్యవసాయమునకుఁ బూనినారా? లేకయిప్పుడు వారాలోచించినయుపాయ మేదియైనఁగలదా?

కాము—దీనికిఁ గొంచెము గూఢకారణమున్నది.

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అది నాకేల చెప్పవు?

కాము—నీవు స్త్రీస్వభావముచేతఁ బిఱికిదానవని నీకాపాపాత్ముల దారుణప్రయత్నమును జెప్పఁజాలకున్నాను.

రతి—ప్రాణనాథా అదియెటువంటిది?

కాము—ఓప్రియురాలా! భయపడఁబోకు. వారివి కేవల పాతాళములయినవారి కోరికలేసుమా! ఇప్పుడు కాళికాశక్తితో సమానురాలయిన విద్య యనురాక్షసి యొక్కతె మనవంశమునందుఁ బుట్టునని లోకప్రవాద మొకటి పుట్టినది.

రతి—(భయముతో) ఏమిగతి? మనకులమునందు రాక్షసి యెట్లుపుట్టునాయని నాహృదయము కంపమెత్తుచున్నది.

కాము—ప్రియురాలా! జడియకు జడియకు. ఇది వట్టి కింవదంతియే సుమా!

రతి—తరువాత నారాక్షసి చేయఁగల్గు పనియేమి?

కాము—ప్రియురాలా! బ్రహ్మదేవునిభార్య సరస్వతియనియొకతె యున్నది కదా! ఆమె యీప్రకారము చెప్పినదఁట.

స్రగ్ధర. సంగంబుల్ లేని యీయాత్మ్యోనివలన సంసర్గముల్ లేకయే చి
త్సంగాంచెన్ భార్యమాయాలలన మనసనన్ శ్లాఘ్యపుత్రున్ జగంబుల
పొంగారన్; వీరివంశంబునను బొడమెడున్ బుత్త్రియున్విద్యనాఁగన్;
మింగుం దద్విద్య తండ్రిన్ బ్రబుజననిని భ్రాతృవ్రజంబున్ గులంబున్.

రతి — (భయోత్కంఠసంభ్రమతో) ఓప్రాణవల్లభా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.
(అని భర్తను కౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

కాము — (స్పర్శసుఖమనుభవించినవాఁడై)

చ. పులకలు గూడఁ, జూపులను బొల్పుగఁ దారకలాడఁ, బైపయిన్
జలదకుచద్వయంబు భయభావమునన్ వడఁకాడఁ, గ్రొంకణా
వళి చిఱుపాటపాడ, భుజవల్లుల నీరజాక్షి కౌఁగిటన్
జెలువుగఁ జేర్చి సొంపలరఁ జేసి, నను న్వివశాత్మఁ జేసెడున్

(గాఢాలింగనము చేసికొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! బెదరకు బెదరకు. మేము జీవించియున్నంతవఱకును విద్యయెక్కడఁ బుట్టును?

రతి — ఆరాత్మని పుట్టుట మీ ప్రతిపక్షులకు సమ్మతమా యేమి?

కాము — అవును సమ్మతమే. ఆ విద్య వివేకున కుపనిషద్దేవియందుఁ బ్రబోధచంద్రుఁడను సోదరునితోఁ గూడఁ బుట్టఁబోవుచున్నది. శమదమాదులందఱునందుల ప మహత్ప్రయత్నముచేయుచున్నారు.

రతి — ఓహృదయేశ్వరా! ఆత్మవినాశహేతు వయిన విద్యయొక్క యుత్పత్తి నుర్వినీతు లెట్లు సంతోషించుచున్నారు?

కాము — ఓప్రియురాలా! కులక్షయప్రవృత్తులయియున్న పాపకర్ములు క్షత్యాయము నెట్లుగణింతురు? చూడు.

చ. అరయ స్వభావదుష్టకుటిలాత్మ లసంభవ మెల్లయప్పుడున్
గరము వినాశహేతువగుఁ గాతమకుం దమఁ గన్నవారికిన్?
ధరణిని ధూమసంచయము తా నలమ్మేఘపదంబు నొంది స
త్వరముగ నగ్నినార్చి తరువాతను దానును నాశమొందదే?

[తెరలో]

పాపీ! దురాత్మా, ఏమిరా! పాపకర్ములమని మమ్మాక్షేపించుచున్నావు! ఔరా!

గీ. "గర్వితుండైన, దుర్మార్గగామియైనఁ,
దా నొకింత కార్యాకార్యదక్షబుద్ధి
కానివాఁడైన, గురునేని కార్యమెంచి
వసుధలోపలఁ ద్యజియింపవలయుఁ జుమ్మి."

పౌరాణికగాథను బురాణవేత్త లుదాహరించియున్నారు. అదిగాక యీ మా ఁడే యహంకారునితోఁ జేరి తన తండ్రియయిన జగత్పితను బంధించియున్నాఁడు. విని మోహాదులుకూడ దృఢపాశబద్ధుని జేసియున్నారు.

కాము — ఓప్రియురాలా, ఆద మాతులక్షుద్రుఁడయిన [illegible]

మతిదేవితోఁగూడ నిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

మ. వనితా! చూడుము నిక్కమావధనుఁ డావంక న్వివేకుండు తె
ల్వినిఁ గన్పట్టెడుఁ గాంతిఁ గోల్పడి, కడున్ స్వేచ్ఛానుసంచారులౌ
ఘనరాగాదులచేఁ గలంగినమతిష్మద్భృత్కుచం గూడి, కా
ఱొక్కను పెన్మంచునఁ గాంతివాసినశశాంకుంబోలి భీతాత్ముఁడై.

ఇఁక మనమిక్కడ నిలువఁగూడదు. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును, మతిదేవియుఁ, బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—(ఆలోచించి) ఓప్రియురాలా! దుర్వినీతుఁడయినయాబ్రహ్మచారియొక్క గర్వయుక్తమయిన మాటలు నీవు విన్నావుగదా? వీఁడు పాపాత్ములమని మనలనే యాక్షేపించుచున్నాఁడు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! లోకులు తమదోషముల నేల యెఱుఁగఁజాలరు

వివే—ప్రియురాలా! చూడు.

శా. ఆహా! పాశముల న్నిరంజనుని జ్ఞానానందు నయ్యీశ్వరున్
మోహాంభోనిధిలోఁ జిరంబుగఁ గరంబు న్ముంచి బంధించి గా
ఢాహంకారపరుల్ దురాత్మకులు నౌ యాదుర్మదాద్యుల్ మహో
త్సాహంబొప్పఁగ నీశు దీనదశ నొందంజేసి రత్యంతమున్.

అట్టివారు పుణ్యాత్ములఁట! ఆదురాత్ములచేతఁ బరాభవింపఁబడినయాశ్వరునివిముక్తుని జేయుటకయి ప్రవర్తింపుచున్నమనమేమో పాపకారులమఁట!

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! పరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందరస్వభావుఁడనియుఁ నిత్యప్రకాశుఁడనియు సకలభువనప్రభావుఁడనియు వినుచుందుము. అట్టివాఁడే యీదుర్వినీతులచే బంధింపఁబడి మహామోహసాగరమునందు మునిఁగిపోయినాఁడు?

వివే—ఓప్రియురాలా!

సీ. సతతమహోన్నత ధృతిమంతుఁడయ్యును సదమలసంపూర్ణశాంతుఁడయ్యు
బరిబలతరైశ్వర్యభాసమానుండయ్యు మహితసంతతనీతిమంతుఁడయ్యు
నసమానఘననిశ్చలాంతఃకరణుఁడయ్యు సమయానుగుణధీవిశాలుఁడయ్యు
దరుణులగూయలఁ దగులొందిపురుషుండు త్యజియింపఁడే తనధైర్యగరిమ
నట్టె యీమహాపురుషుండు నరయ నిపుడు
వలలుమాయామహాదేవివలలఁ దగిలి

చిరతరానూన సంబంధ గరిమకతన
దన్నుఁడా నెఱుంగఁగఁ జాలకున్నవాఁడు.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా, అట్లు సంభవింపదు. సహస్రకిరణుఁడైన సూర్యుఁడంధ కారరేఖచేతఁ గప్పఁబడుట సంభవించునేని, అప్పుడు దేదీప్యమానప్రకాశసాగరుఁడైన యాదేవుఁడును మాయచేత నడఁగియుండుట తటస్థింపవచ్చును.

వివే—ఓప్రియురాలా! ఆమెజాడ యిట్టిదని యూహించుట మనకు శక్యము కాదు. వారకాంతవలెనే యామాయాదేవి యసత్యములయిన భావములను గనఁబఱచుచుఁ దానాపరమపురుషుని వంచించుచున్నది. చూడు చూడు.

చ. స్ఫటికముభంగి స్వచ్ఛరుచి భాసిలుదేవు స్వయంప్రకాశునిన్
గటకట! యల్పురాలయి వికారవిధేయునిఁ జేసెమాయ; ప్రా
కటమగు దానిసంగతిని కాంతినొకింతయుఁ గోలుపోఁ డతం
డటులయియున్, [illegible]ంచెడును నాతనికామె యధీరతం గడున్

మతి—దుర్విదగ్ధురాలయిన యామె యేకారణముచేత నుదారచరితుఁడయిన యామహామహుని వంచించుచున్నది?

వివే—ప్రయోజనమునుగానికారణమును గాని విచారించి మాయవతించుచుండలేదు. స్త్రీపిశాచముల కద్ది స్వభావమే. చూడు.

చ. నరులదయార్ద్రకోమలమనంబులు లోఁగొని వామలోచనల్
సరగున నేమిచేయుటకుఁ జాలరు తారు ధరాతలంబునన్?
పురుషులమోహపెట్టుదురు, బుద్ధిగలంత్రు, విషాదపెట్టుదుర్.
మరి వెరపింతు, రాసలఁ గర్గంతురు, చేయుదు రాత్మదాసులన్.

తియొక కారణముగూడఁ గలదు.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అదియేది?

వివే—దురాచారురాలయిన యామె "నేనిప్పుడు యౌవనముపోయి యేండ్లు నదాననయి యున్నాను. ఇతఁడును బురాణపురుషుఁడు; స్వభావముచేత నేవిషయవిముఖుఁడు. కాఁబట్టి నాతనియునే పరమేశ్వరపదమునందునిలిపెదను." అని లోచించినది. తల్లియభిప్రాయము నెఱిఁగి భేదమేమియులేక యామె నేపోలిన సును నవద్వారములుగలపురములను నిర్మించెను.

గీ. ఒక్కఁడయ్యును వహియించి పెక్కురూపు
లలశరీరపురంబుల నతఁడు చొచ్చి,
స్ఫటికమణిఁబోలి యాత్మచేష్టలను దాను
వానివానికిఁ దగ నలవరుచుకొనియె.

మతి—(ఆలోచించి) ఓప్రాణేశ్వరా! తల్లియెటువంటిదో పుత్త్రుఁడును వాఁడే పుట్టునుగదా!

వివే—అప్పుడు మనస్సుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడును దనమున్మోహముఁడున యహంకారుఁడువచ్చి తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనఁగాఁ బరమాత్ముఁడు—

చ. భ్రమసి, యవిద్యచే దూనినిరంగుఁడై, యీశ్వరుఁ డామనస్సుచే
యు మహితకల్పనందగిలి, 'నాయుద్భవమందితి; వీరు నాపితల్;
వినుతులుఁ బుత్త్రమిత్త్రులును వీరె; కులంబు బలంబు విద్యదని
వ్యము నివె; భార్య యీమెయని స్వప్నములీరీతి వెక్కలించెనా!

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగా నతిదీర్ఘతరమయిన నిద్రచేశ ధము చెడియున్న పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రబోధ సంభవ మెట్లు గలుగును?

వివే—(లజ్జతో నధోముఖుఁడయి యున్నాఁడు)

మతి—ప్రాణేశ్వరా! గురుతరలజ్జాభరముచే శిరస్సువంచుకొని యూరకేమి?

వివే—ప్రియురాలా! స్త్రీలహృదయములు తఱుచుగా నీర్ష్యాళువులగుటచేత నేను సాపరాధుఁడ నగుదునుగదాయని శంకించుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అన్యాశ గనిగిన స్త్రీలుమాత్రమే తనకభర్తృధర్మార్జనవ్యాపారమునందుఁ దగిలియున్న భర్తయొక్క మనోభీప్సితములకు ములు చేయుదురు.

వివే—ఓ ప్రియురాలా!

శా. ఉగ్రోద్యద్వరహార్తయౌ సుపనిషద్వ్యాషిన్మణీయోగ మా
య్యగ్రశ్లాఘ్యుల శాంతిముఖ్యల సుసాహాయ్యాప్తి నాకబ్బినన్,
జాగ్రత్తన్ క్షణకాలమీవు విషయేచ్ఛల్ మాని వర్తించినన్,
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిధామవిరతిన్ గల్గుం బ్రబోధుండిలన్.

మతి—ఓప్రాణవల్లభా! అహంకారాభిమానియయినను గులప్రభునకు మోక్షము కలిగెనుపక్షమున, అప్పుడు దేవరవారి కామెతోడి నిత్యానుబంధము గునుగాక యనియే నాకోరిక.

వివే—అలాగున నయినపక్షమున, నామనోరథముల చిరముగాఁ బ్రసిద్ధములు నయినట్టే. అట్లొకదా—

సీ. జగములకాదియు శాశ్వతుండుఁ బ్రభువు నై వెలుఁగొందు మహా
బహువిధంబులఁ దానుభాగించి, దేహనివేశంబులందుఁ బ్రవేశ

బిరుదుగాఁ జేసి, పరమ మృత్యుపదంబు పొరిపించునట్టి నిఖిలపతికి,
యుపాస్యబ్రహ్మేంద్రాదిపాలకైన యువ్వానికి మఱిఁగలితోఁబయి మఱియు శాస్త్ర
విహితమైన ప్రాయశ్చిత్తవిధిని నేను
మహితవిజ్ఞాన మహిమచే మహినొనర్చి,
మరలఁ స్థాపింపవాఁడఁబో స్థిరముగాను
బూని గ్రాహ్యాకభావంబుఁ బుడమిమీఁద.

అట్లగనుగాక! పరిస్థితకార్యసిద్ధికొఱకుఁ బ్రబోధోత్పత్తి నిమిత్తము శమాదులను సమకూర్తము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

[అంతట దంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దంభు—"వత్సా! దంభా! అమాత్యసహితుఁడయి వివేకుఁడు ప్రబోధోదయార్థము శమదమాదులను యాత్రీర్థములకుఁ బంపియున్నాఁడని విన్నాఁడను. ఆసన్నమగుచున్న మాన యాకులతోఁ ముమ్ముఁమానువ్వటకయి మీరు శ్రద్ధవహించి ప్రతిక్రియ చేయవలెను. భూమండలమంతటను బరిమముక్తిక్షేత్రమయి వారణాశీనగరమున్నది. నీవందుఁ బోయి నాలుగాశ్రమములవారియొక్కయు మోక్షకార్యవిఘ్నమునిమిత్తము మతిప్రయత్నము చేయవలెను." అని మహామోహమహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించియున్నారు. కాఁబట్టి నాకు వశ్యులయినవారితో నిండియున్న యీవారణాశీపురమునందు నేనిప్పుడుమా ప్రభువు సెలవిచ్చినట్లుగా వారియాజ్ఞలను నిర్వహించితిని. ఇప్పుడిక్కడ నాయాశ్రితులు (దాంభికులు)

చ. గణికలయిండ్లఁ గంపొదవుకాంతల యాననసీధు పానమున్,
బ్రణుతిరతోత్సవంబులను రాత్రులు వెన్నెలలోనఁ బుచ్చి, బ్రా
హ్మణులమటంచు దీక్షితులమంచుఁ దపస్వులమంచుఁ బండితా
గ్రణులమటంచు ధూర్తులు జగంబును మోసమొనర్తు రెంతయున్.

(చూచి) భాగీరథినిదాటి యిప్పుడీవంకనే వచ్చుచున్నాఁడు. ఈపాంథుఁ డెవఁడయి యుండును?

గీ. ఒకట నభిమానమున మండుచున్నయట్లు,
మించి లోకత్రితయంబును మింగునటు

వృషలవాగ్జాలమున బెదరించునట్లు,
ప్రజ్ఞ చే నవ్వునట్లుఁ, గన్పడెడు నితఁడు.

ఇతఁడు దక్షిణరాధాదేశమునుండి వచ్చియుండునని నేనూహించెదను. కాఁబట్టి నేనితని వలనఁ బూజ్యుఁడయిన యహంకారుని వృత్తాంతమును దెలిసికొనెదను.

[అప్పుడు పయిని చెప్పినట్లహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

అహం—ఓహో! ఈజగత్తంతయు మూర్ఖమయ మయియున్నది. ఎట్లన—

చ. గురుమతము న్వినంగనరు; గోప్యకుమారిల శాస్త్రరీతిఁ గా
నరు; విన రాప్రభాకరుఁడొనర్చినబోధ; యిఁకేల దేవతా
గురుకథ? శేషభాగ్యమునుగోరరు; సూక్ష్మపదార్థతత్త్వముల్
నరపశువుల్ గ్రహింపరు; తలంపరు పాశుపతంబు స్వప్నులై.

(చూచి) వీరర్థజ్ఞానశూన్యులు; కేవలస్వాధ్యాయపరులు; వేదములను నీటఁ గలపుచున్నారు. (మరలి మఱియొక చోటికి నడచి) వీరుభిక్షులకొరకే యతివేషమునుఁ గ్రహించినారు; శిరోముండనములు చేసికొన్న యీపండితంమన్యులు వేదాంతశాస్త్రమును బాడుచేయుచున్నారు. (నవ్వి) —

గీ. మహిని బ్రత్యక్షముఖ్యప్రమాణసిద్ధ
ఘనవిరుద్ధార్థములు వీరె జనములకును
బోధచేయుచునుండంగఁ, బుడమిమీఁద
బౌద్ధవాదులకడఁ గలపాపమేమి?

ఇట్టివీరి సంభాషణలు విన్నను మహాపాతకము సంభవించును. (మరలమరియొక చోటి నడచి) వీరు కష్టపడి తర్కమతము నభ్యసించిన శైవపాశుపతాదులు. ఈపాషండుల కేవల్ల పశువులే. వీరితో సంభాషించినవారు సహితమునరకములపాలగుదురు. అందుచేత వీరిని దృష్టి పథమునుండి దూరముగాఁ బరిహరింపవలయును. (మరలమఱియొక చొటికి నడచి)—

ఉ అల్లదె గంగయొడ్డు శిలలందుఁ గుశాస్తరణోపవిష్టులై,
యల్లన దర్భముష్టియుతహస్తము లొప్పఁగఁ, బూజపెట్టెల
ల్లల్లన నిల్పి, పూసలెగయం గొనవ్రేళుల నక్షమాలికల్
పెల్లుగఁ ద్రిప్పుచున్, ధనికవిత్తములన్ హరియింతురు దాంభికుల్

(మరల మఱియొక చోటికి నడచి) వీరు త్రిదండివేషములచేత జీవనముచేసెడు ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (మరలవేఱొక చోటికి నడచిచూచి) ఓహో! ద్వారసమీ

ములు పయిని దాండవమాడుచుండఁగా, క్రిందనందందుఁ గృష్ణాజినములునుసన్నెకఁడ్లును యజ్ఞపాత్రములును జపమాలములును ఱోళ్ళును రోఁకళ్ళులును ప్రకాశింపఁగా, నిరంతరహుతాజ్యవాసనతో నిండినధూమముచేత గగనమండల మంతయు నల్లపడఁగా గంగా సమీపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్న యీయాశ్రమపద మెవ్వరిదయియుండును? ఇది నిశ్చయముగా నెవ్వరిదో యొక దొడ్డ గృహస్థునిగృహమైయుండును. కానిమ్ము. అతిపవిత్రమయినయిది నేను రెండుమూఁడు దినములు వాసముచేయుటకు యోగ్యమయినదిగాఁగన్పడుచున్నది. అని ప్రవేశించిచూచి అహా!

చ. ఉదరమునన్ భుజంబులను నూరువులన్ గళమందు ఱొమ్మునన్
బెదవులఁ జెక్కులన్ నుదుట వీపున గడ్డమునందు జానులన్
బదునుగ బొట్లు పెట్టి, కటిఁ బాణులఁ గర్ణములందు జొట్టునం
దుదుటున దర్భలుంచి, యితఁ డొప్పెడు దంభమురూపమొందెనౌన్.

మంచిది. నేనతని సమీపమునకుఁబోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) నీకుశుభమగును గాక!

దంభు—(హుంకారముచేత నాతని నదలించుచున్నాఁడు.)

వటుఁడు—(ప్రవేశించి లోటుపాటుతో) ఓబ్రాహ్మణుఁడా! దూరముగానిలుచుండు. పాదప్రక్షాళనముచేయక యీయాశ్రమపదమును ద్రొక్కఁగూడదు.

అహం—అయ్యో! నే నెక్కడనో పాపతురుష్క దేశమునకు వచ్చినాఁడను. ఇక్కడ శ్రోత్రియులయిన యతిగుంపులను గృహస్థులాసన పాద్యాదులచేతనయిన నాదరింపకున్నారు.

దంభు—(చేసైఁగచేత నూరడించుచున్నాఁడు.)

వటు—దూరదేశమునుండివచ్చిన మీకులశీలాదికమును జక్కఁగావిచారింపుమని మాగురువులవారాజ్ఞాపించుచున్నారు.

అహం—ఏమీ! ఇప్పుడు మాకులశీలాదికమునుగూడఁ బరీక్షింపవలయునుగా? వినుము—

చ. ఉత్తమమూర్వి గౌడమహి; యుత్తమమందును రాధికాపురం;
బుత్తమమందు శ్రోత్రియులు; ముత్తముఁ డందును నాదుతండ్రి; స
ర్వోత్తము లెన్నఁ దత్తనుజు; లుత్తముఁ డందు నేను వారిలో
నుత్తమబుద్ధిధైర్య వినయోరువివేక సుశీలతాదులన్.

దంభు—(వటునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వటు—[illegible]

అహం — (తనలో) కానిమ్ము. ఇట్లు చేసికొనుటవలన దోషమేమున్నది? (అట్లా గునఁజేసి దాపునకు వచ్చుచున్నాఁడు.)

దంభు — (వంగ్లకొంటికై) నీవు దూరముగా నిలుచుండుము. గాలితోఁ గలిసి చెమట బిందువులు మామీఁదికివచ్చును.

అహం — ఓహో! ఈబ్రాహ్మణ్య మపూర్వమయినదిగానున్నదే!

వటు — ఓ బ్రాహ్మణా? అందుకు సందేహమేమి! వీరిసన్నిధిని —

గీ. పూజ్యపాదాబ్జయుగళంబు ముట్టుకొనక,
భక్తిఁ బీఠాంతభూతలభాగమునకె
స్వీయమకుటాగ్రమణి మరీచివితతిచేత
నృపతివరులు నీరాజనం బిడుదు రెప్డు.

అహం — (తనలో) ఈదేశము కేవలదాంభికుల కాగారమయినది. కానిమ్ము. ఈపీఠముమీఁద గూరుచుండెదను. (అనికూరుచుండఁబోవుచున్నాఁడు.)

వటు — ఆరాధ్యపాదులవారి యాసనము నన్యులాక్రమింపఁగూడదు.

అహం — ఓరిపాపాత్ముఁడా! దక్షిణరాఢాదేశమున ప్రసిద్ధులయినమావంటి వంశ శుద్ధులుసహిత మీపీఠము నెక్కఁదగరా? ఓరిమూర్ఖా! మాకులశీలములు వినుము —

ఉ. మాత మహాకులీన ; సతి మత్సమ శ్రోత్రియపుత్రి ; యట్టనేఁ
బూతుఁడఁ దండ్రికంటె ; విను పూర్వము మత్పితయన్న మిత్రుస
న్మాతులపుత్రిమీఁద నను మాతృ మబద్ధపునింద రానప
ఖ్యాతిపుబాంధవం బని పితృగాంగనఁ బోనిచె నైతి శుద్ధుఁడన్.

దంభు — ఓ బ్రాహ్మణా! అదియంతయు నట్లేయయియుండును. అయినను నీకు మావృత్తాంతము తెలియదు.

చ. మును పాకశాసన బ్రహ్మపురముం గనివచ్చుట కేను బోవఁగా,
మునివరులాత్మపీఠచయముం డిగి రెల్లరు నన్నుఁ జూచి; యా
వనజభవుండు నన్నుఁ బ్రియభాషలఁ దేటిచ్చి శుద్ధిగాఁగ ది
గ్గున నుపవిష్టుఁ జేసె నవగోమయలిప్త నిజోరుపీఠికన్.

అహం — (తనలో) ఆహా! ఏమి యీదాంభికబ్రాహ్మణుని యత్యుక్తి! (ఆలోచించి) ఇతఁడొకవేళ దంభుఁడే యేమో? అయినంగానిమ్ము. (కోపముతో బిగ్గరగా) ఓరీ! నీవేలగర్వపడెదవు?

చ. శతముఖుఁ డెంతవాఁడు? మఱి సారసగర్భుఁ డనంగ నెంత? యీ
క్షితిపయి నేమిలెక్క మానిసింహు? తెలుంగవు నీవుమత్తప

స్తుతమహిమంబు; వాసవశతంబును బ్రహ్మశతంబు మానిరో
ట్క్రతువును గూలలేదె వెఱ్ఱెక గతిగాక నేను జూడఁగన్.

దంభు—(మారి సంతోషముతో) ఓహో! అర్యా! మీరు నాపితామహులైన యహంకారులు దేవా! లోభుని యాత్మజుఁడనయిన దంభుఁడను నేను మీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అహం—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుడవగుము. నేను ద్వాపరాంతమునందు చూచినప్పుడు నీవు బాలుఁడవు. చిరకాలము నిన్నుఁ బాసియుండుటచేతను వార్ధక్యగ్రస్తుఁడనగుటచేతను నిన్నప్పటివలెఁ గాఁగుఱుతుపట్టలేక పోయినాఁడను. మఱి నీకుమారుఁడయిన యానృతునకుఁ గుశలమా?

దంభు—అతఁడు క్షేమముతోనున్నాఁడు. అతఁడును మహామోహమహారాజుగారి కనుసన్నలను వర్తించుచు నిక్కడనే యున్నాఁడు. అతనిని విడిచి నేనొక్కముహూర్తకాలమయినను బ్రాణములు నిలుపఁగలుగుదునా?

అహం—నాపుత్రసంగ్రహులయిన తృష్ణయు లోభుఁడును కుశలులయియున్నారా?

దంభు—వారును నిక్కడనే యున్నారు. వారులేక నేను క్షణమయినను నిలువలేను. పూజ్యులయిన తాతగారిక్కడి కేపనిమీఁద దయచేసినారు?

అహం—వత్సా! వివేకునివలన మహామోహున కేమో యుపద్రవము కలుగనున్నదని విని యావృత్తాంతము దెలిసికొనవలెనని వచ్చినాను.

దంభు—తమరాక మేలయినది. మహామోహమహారాజుగారింద్రలోకమునుండి నేటరేపట నిచ్చటికే వచ్చుచున్నారని విన్నాను. ఆయన యీవారణాసీ నగరమునే రాజధానిగాఁ జేసికొందురనియు నొకలోకప్రవాదము పుట్టినది.

అహం—సమస్తాత్మలయందును వాసముచేసెడు మహామోహుఁ డీవారణాసియందుండఁగోరుటకుఁ గారణమేమి?

దంభు—మఱియేమున్నది? వివేకుని నష్టగింపవలయుననియే.

గీ. శాశ్వతబ్రహ్మపురి కాశి, జన్మభూమి
యదని విద్యాప్రబోధోదయముల కరయఁ;
గులవినాశనవిధి కెత్తుకొన్న యావి
వేకుఁడిందుండఁ గోరెడు వినువ కెపుడు.

అహం—(భయముతో) అట్లయినపక్షమున్న దీనికిఁ బ్రతీకార మవశ్యమైనదే. ఎట్లనిన—

క. పురహరుఁడు హరుఁడు కరుణం
బరమపదజ్ఞాన శూన్యమానవతతి కి
ప్పురి భవభయహరతారక
మురవుగ నవసానవేళ నుపదేశించున్.

దంభు—అది సత్యమే. అయినను గామకోధాద్యభిభూతుల కది లభింపదు
కదానినిబట్టియే పౌరాణికులిట్లు చెప్పుచున్నారు—

క. విద్యా తపోయశస్సుల
హృద్యముగఁ గరంబు లంఘ్రి లెదయు నెవనిక
య్యాద్యుని శివుఁజేరునోయన
నద్యాతి నాతండె తీర్థఫలమును బొందున్.

[తెరలో]

ఓహో! జనులారా! ఇదె మహామోహమహారాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

చ. స్ఫటికమణీవితర్దికలఁ జల్లుఁడు చందనగంధతోయముల్;
పటుగతి యంత్రమార్గములు పన్నుఁడు వారిగృహాంతరంబులన్;
స్ఫుటముగఁ గట్టుఁడెల్లెడల భూరిలసన్మణితోరణావళుల్;
చిటుకున నింద్రచాపసమచిత్రపతాకల నెత్తుఁడంతటన్.

దంభు—అయ్యా! మహారాజుగారు సమీపమునకు వచ్చినారు. కాఁబట్టి వి
రాయన కెదురుగాఁబోయి గౌరవింపవలయును.

అహం—అలాగుననే చేయుదును. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు

ఇది ప్రవేశకము.

—:o:—

[అప్పుడు మహామోహమహారాజుగారు మహావైభవముతోఁ బరివార
సహితముగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మహామోహుఁడు—(నవ్వి) ఓహో! మూఢులు నిరంకుశులుగాదా?

చ. కలదఁట! యాత్మయొకఁడెటి జగంబున దేహముకంటె వేఱుగా!
ఫలమది మీఁదగాంచునట, భద్రముగాఁ బరలోకమందహో!
వలవనియాదురాశయుం నభస్తరురాజము పూచి స్వాదుస
త్ఫలముల నిచ్చునన్న భ్రమవంటిదికాదె తలంచిచూడఁగన్?

ఇటువంటి స్వకపోలకల్పనము చేత లేనిపదార్థము నొకదానినిర్మించిదుస్స్వాండిత్య
గల ప్రబుద్ధులీప్రపంచమును వంచించుచున్నారు.

శా. ఆహా! లేనిపదార్థము న్నదని మిథ్యల్ పల్కు నయ్యాస్తిక
ద్రోహుల్ నాస్తికులంచు దూష్యులనుచున్ దూషింతు రిసత్యార్థ్యులన్
మాహాత్మ్యస్థితిఁ బంచభూతపరిణామంబౌను. చైతన్య సం
దోహం; బెవ్వరు దేహభిన్నునిఁగ నెంతుం జూచిరే జీవునిన్?

రు తమ్ముమాత్రమే కాక లోకమునంతను వంచించుచున్నారు.

మ. తనువుల్ వక్త్రముఖాంగ పంచయము చేతన్ దుల్యముల్ గాఁగ, నే
డన నేలా కులముల్? పరాంగన యి దన్యార్థంబుఁ బిదన్ భేదముల్
గనరా వింతయిదేకొ! హింస పరకాంతా స్వాపతేయాక్రమం
బును దోషంబని కల్పనల్ సలిపి రింపుల్ పుట్ట నిష్పౌరుషుల్.

(ఆలోచించి శ్లాఘనతో) ప్రత్యక్షమే ప్రమాణమగుటనుబట్టి సర్వవిధముల చేతను లోకాయత శాస్త్రమే శాస్త్రము. “పృథివ్యాపస్తేజోవాయువులు తత్వములు; అర్థకామములు పురుషార్థములు; భూతములే జ్ఞానాత్మకములు; పరలోకము లేదు; మృత్యువే మోక్షము” అని యీశాస్త్రమున నీమ్మదీయాభిప్రాయానుసారముగా వాచస్పతి రచియించి చార్వాకునికి సమర్పించెను. అతఁడు శిష్యోపశిష్యమార్గమున దానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను.

[అంతటఁ జార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

చార్వా — వత్సా — నీవెఱుఁగుదువు. దండనీతియే విద్య; దానిలో నంతర్భూతమయినదే వార్త. త్రివేదములును ధూర్తప్రలాపములు. చూడుము —

గీ. యజ్వలకు ద్రవ్యనాశ క్రియాదికంబు
వలన స్వర్గఫలంబది వచ్చునేని,
ధరణిలో దావవహ్ని దగ్ధంబులైన
పాదపంబులవలనను ఫలములొదవు.

మఱియును,

గీ. పుడమిలో యజ్ఞమునఁ జంపఁబడెడునట్టి
పశువునకు స్వర్గసౌఖ్యంబు వచ్చునేని,
యజ్ఞపశువునుగాఁ జేసి యజ్ఞకర్త
స్వర్గసుఖమందఁ దనతండ్రిఁ బనుపరాదె?
మరణము నొందిననరులకుఁ
గరము శ్రాద్ధంబు తృప్తిగలిగించెడుచో-
దగ నారిన దీపంబున
బురుకాంతిని దైలదాన ముత్పాదించున్.

శిష్యు—ఆచార్యా! ఈప్రకారముగాఁ బుధులకుఁ దినుటయుఁ ద్రాగుటయు నే పరమార్థములయినపక్షమున, మఱి యేల ఋషులు సంసారసుఖమును విడిచియేలాగు ఘోరతరములయిన పారాకసాంతపనకృచ్ఛ్రకాలాదులగు దుఃఖములచేత శ్రమపడుచున్నారు?

చార్వా—వంచకప్రణీతములయిన యాగములచే మోసపోయిన యీమూర్ఖుల కాశామోదకములచేతనే యిట్టిప్రవృత్తికలుగుచున్నది. చూడు—

గీ. భుజనిపీడితఘనబాహుమూల భుగ్న
కుచయుగాభోగసంశ్లేషసుఖము మేడ?
భ్రష్టబుద్ధుల భిక్షోపవాసనియమ
సూర్యకరతాపమున దేహశోషమేడ?

శిష్యు—ఆచార్యా! దుఃఖమిశ్రితమయిన సంసారసుఖము పరిహరింపఁదగినదని యీవిధముగాఁ దైర్థికులు చెప్పుదురుగదా?

చార్వా—(నవ్వి) ఇది నరాకారపశువులయొక్క దుర్బుద్ధివిలసనము.

చ. అవనిని దుఃఖమిశ్రితములౌటను నింద్రియజన్యసౌఖ్యముల్
తివిరి త్యజింపఁబోలు నసుధీజనులు మూర్ఖులెకాతలంపఁగన్
జవిగల తెల్లబియ్యమున సారతరంబగుశాలిధాన్యముల్
దవులఁ ద్యజించునే యూకకుఁ దాల్చునటంచు వివేకి యెవ్వఁడో?

మహామోహు—ఓహో! చిరకాలమునకుఁ బ్రామాణికములయిన వచనములు కర్ణసుఖమును గలిగించుచున్నవిగదా! (చూచి యానందముతో) ఇతఁడు నాప్రియసఖుఁడయిన చార్వాకుఁడా?

చార్వా—(చూచి) ఇతఁడు మహామోహమహారాజు (సమీపమునకుఁబోయి) జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఓమహారాజా! ఇదిగో చార్వాకుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

మహా—చార్వాకా! నీకు స్వాగతము. ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

చార్వా—(కూర్చుండి) ఇది కలియొక్క సాష్టాంగప్రణామము.

మహా—అచ్చటఁ గలి కవ్యాహతకుశలమా?

చార్వా—దేవరవారి ప్రసాదమువలన సర్వత్ర కుశలమే. అతఁడు కార్యశేషమును గూడఁ దీర్చి మఱి దేవరపాదములను సందర్శింపగోరుచున్నాఁడు.

చ. ఎవఁడు, మహత్తరంబయిన యేలికయాజ్ఞనుబూని దాని శా-
త్రవహననంబున న్నెలవి, తత్ఫలలబ్ధసుఖప్రసాద్యుఁడై,

యవిరళహర్ష పూర్ణ హృదయంబున దర్శనమిచ్చు స్వామిపా
దవనజవందనం బిడు, నతం డభిధన్యుఁడు భృత్యకోటిలోన్
మహా— ఇప్పు డాకలి యేమేమి చేసియున్నాఁడు?
చార్వా—దేవా! చిత్తగింపుము—

చ. శ్రుతివిహితార్థమార్గములఁ జొప్పడఁ దొలంగి మహాజనుల్ యథే
ష్టతఁ జరియించు చారయరి జరుగుచుండు సుకింత లేక; యీ
గతికిని హేతు వాకలియెఁ గాఁడు, మదీయబలంబుఁ గాదు; వి
శ్రుతముగఁ బౌరుషంబుఁ గనుచుం బ్రభుమన్ననయే భటాళికిన్.

అక్కడ నుత్తరపథికులును పాశ్చాత్యులును వేదములనే త్యజించినప్పు డిఁక శమదమాదుల కథయేల? ఇతర స్థలములయందు సహితము వేదములు తఱుచుగా జీవికామాత్ర ఫలములే యయినవి.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రయంబు, మఱి త్రి
దండమును, దేహమున భస్మధారణంబుఁ,
బ్రజ్ఞయును పౌరుషము లేనిపందలకును
జీవిక యని బృహస్పతి చెప్పె మున్ను.

కావున కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యా ప్రబోధచంద్రోదయమగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందును శంకింపవలవదు.

మహా—చక్కఁగా సాధించినావు. అతిగ్గమునవ్యక్తమయిన దానినిగాఁ జేయుట గొప్పపనికదా?

చార్వా—దేవా! దేవరవారికి విన్నవింపవలసినది మఱియొకటియున్నది.

మహా—అది యేది?

చార్వా—విష్ణుభక్తి యను పేరుగల మహానుభావురాలయిన యోగిని యొకతె యున్నది. ఆమె సర్వత్ర సంచారము చేయుచుండఁ గలిచేత నిలుపఁబడిన దయ్యును, తదనుగ్రహీతులయినవారిని దేఱిచూచుటకును మేము శక్తులము కాకున్నాము. కావున దానికిఁ బ్రతీకారమును దేవరవారే సావధానముగా నాలోచింపవలయును.

మహా—(భయముతోఁ దనలో) అక్కటా! ప్రసిద్ధమహాప్రభావ యయినయీ యోగిని మాకుస్వభావవిద్వేషిణి. దుస్సాధ్యురాలు. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనకీశంకతోఁ బనిలేదు. కామక్రోధాదులగు శత్రువులయుండఁగ దానిపని యెక్కడ సాగును?

చార్వా—అట్టి యోగ్యులు గల్గుచుండ నిజిగీషుఁడైనవాఁడే మఱియుండఁగూడదు;

క. అరి యల్పుఁడయ్యు, మర్మము
లరసి మహాబాధఁ దెచ్చు నవనీశునకున్;
గర మల్ప మయ్యు, ముల్లది
చరణమున కపారమైన శ్రమ మొనరించున్.

మహా—(తెరవంకఁ జూచి) ఓరీ, ఎవఁడక్కడ?

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దౌవా—స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఓరీ! అసత్యంగా! “ఏమఱియుండక యోగినియయిన విష్ణుభక్తి నిర్నాశము చేయవలెను.” అని కామ క్రోధ మద మాన మాత్సర్యాదులతో నేనాజ్ఞాపించి నట్లు చెప్పుము.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు పత్రహస్తుఁడై యొక పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—(తనలో) సముద్రతీరమునందలి పురుషోత్తమసంజ్ఞగల దేవాలయమునం దున్న మద మాన నామధేయులగు ప్రభువులు మహారాజసన్నిధానమునకుఁ బంపఁగా నేనిప్పు డుత్కలదేశమునుండి వచ్చినాఁడను. (చూచి) ఇది వారణాశి; ఇది రాజ మందిరము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి) ఈప్రభువువారు చార్వాకునితో నేదో మంత్రాలోచన చేయుచుఁ గూరుచున్నారు. వీరిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి ప్రకాశముగా) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! తమకుఁ బంపఁబడిన యీపత్రికను దేవరవారు చిత్తగింపవలయును.

మహా—(పత్రికనుపుచ్చుకొని) నీవెక్కడనుండి వచ్చినావు?

పురు—పురుషోత్తమాలయమునుండి వచ్చినాఁడను.

మహా—(తనలో) ఇదియేదో ప్రాణాంతికమయిన కార్యమయి యుండును. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! ఇప్పుడు నీవు పొమ్ము. కర్తవ్యమునందు నీవవహితుఁడవయి యుండవలెను.

చార్వా—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(పత్రికను జదువుచున్నాఁడు)-“స్వస్తి! శ్రీవారణాసీపురవరాధీశ్వరు లయిన మహారాజాధిరాజరాజపరమేశ్వర మహామోహమహారాజులవారి పాదపద్మములకు శ్రీపురుషోత్తమాలయమునుండి మదమానులు సాష్టాంగప్రణామములుచేసి చేయఁగల విన్నపము. ఇక్కడ మేము నిరంతర క్షేమముతో నున్నాము. తరువాత శాంతిదేవి

తనకల్పితమైన శ్రద్ధతోఁ గూడ వివేకుని దౌత్యమును బూని యుపనిషద్దేవిని వివేకునితోడి సంగమముకొఱకు బహిర్నిశమును బ్రబోధించుచున్నది. మఱియు ధర్ముఁడు కామసహాచరుఁడయ్యును వైరాగ్యాదులచే వేఱుపఱుపఁబడినవానివలెఁ గానఁబడుచున్నాఁడు. అందుచేత నతఁడు కామునినుండి విడిపోయి యొకానొకప్పుడు నిగూఢముగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవరదివ్యచిత్తమునకుఁ దెలిపెను.”—(క్రోధముతో) ఆహా! ఏ మిది? ఈయువతిముగ్ధలు శాంతికిసహితము భయపడుచున్నారు! ఈశాంతి యొక్కడనుండి పుట్టినది?

చ. అజుఁడగు సృష్టిమాత్రనిరతాత్ముఁడు; దక్షమఖాంతకుండు శై
లజనిబిడోపగూహనములన్ సుఖియించు విఘూర్ణితాత్ముఁడై;
బుజువుగ శ్రీకపోలమకరీదళలాంఛితవక్షుఁడై యధో
క్షజుఁడు వసించునంబుధి; నికన్ జెలువారికి శాంతియబ్బునే?

(పురుషునిగూర్చి) ఓజాల్మ! నీవు సత్వరముగాఁ గామునియొద్దకుఁబోయి, “ధర్ముఁడు దురాత్ముఁడని మేమిప్పుడు దెలిసికొన్నారము. అతఁడు [illegible]యినను నమ్మఁదగినవాఁడుకాఁడు. కాఁబట్టి నీవాతనిని దృఢముగా బంధించి కట్టివేయుము” అని మహామాత్యును జెప్పుము.

పురు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(ఆలోచించి తనలో) శాంతిని సాధించుటకేమి యుపాయమున్నది? ఉపాయాంతరముతోఁ బనిలేదు. ఈపనికిఁ గ్రోధలోభులే సమర్థులు. (ప్రకాశముగా) ఎవరక్కడ?

దౌవా—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమి యాజ్ఞ?

మహా—ఇప్పుడే క్రోధునిని లోభునిని బిలుచుకొనిరా.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంతట క్రోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

క్రోధు—శాంతి శ్రద్ధా విష్ణుభక్తులు మహారాజుగారితో వైరమును వహించినారని విన్నాఁడను. నేను జీవించియుండఁగానే తమప్రాణములమీఁదికి వచ్చెడి యూపని యేల?

ఉ. చేయుదు లోకమంధముగఁ; జేయుదు ధీయుల శ్రోత్రహీనులన్;
జేయుదుఁ జేతనంబుల నచేతనరీతిని; నాదు శక్తిచే
నేయెడఁ గృత్యముల్ గనరొకింత, హితంబు వినంగఁజాల, రా
మ్నాయము లభ్యసించి మతిమంతులు తాము స్మరింప రర్థమున్

లోభు—ఓయీ! నన్నాశ్రయించువారు మనోరథనదీపరంపరలనే తరింపఁజాలరు. అట్టివారు శాంత్యాదులనెట్లు చింతింపఁగలుగుదురు? మిత్రుఁడా! చూడుము.

చ. మదజలసిక్తగండ గజమండలియున్, ఘనవాయువేగమున్
గాదవరయునట్టి హయంగల గుఱ్ఱములున్, గలవెన్నొమారు; సం
పద యిది చాలదంచు, మతివచ్చిన నింకనునింకఁగోరుచున్
బొదలుదురాశ వ్యాప్తిమయుఁ బొందెడువారికి శాంతిగల్గునే?

క్రోధు—ఓమిత్రుఁడా! నాప్రభావము నీకుఁ దెలియునుగదా?

చ. చదివెను వృత్రుఁ ద్వష్టసుతు శక్రుఁడు; త్రుంచె విరించిమూర్ధమున్
మదనవిరోధి శాశుఁడు నామ పాడంచె వసిష్ఠపుత్రులన్;
మదసమశక్తి పండితుల మాన్యయశస్కుల సచ్చరిత్రులన్
సదముల పౌరుషాఢ్యుల వెసన్ గులనాశమొనర్చు క్రోధ్మశిస

లోభు—ప్రియురాలా! తృష్ణా! ఇటురమ్ము.

[తృష్ణాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

తృష్ణ—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యాజ్ఞ!

లోభు—ఓప్రియురాలా! వినుము.

చ. పొలమును గ్రామమున్ వనము భూధ్రముఁ బట్టణముం బుగంబు దీ
వులు మహిమండలం బనెడు ప్రోత్థిత వాంఛితసూత్రబద్ధబు
ద్ధులకతికాంక్ష నంగనాం, తోరముగాఁగ భ [illegible] త్రతన్
బలిసినఁ, బుట్టునే శమము ప్రాణులయాశ కజాండకోటులన్?

తృష్ణ—ఓప్రాణనాయకా! స్వయముగానే నిత్యమును నేనీపనియం దభియుక్తురాలనయి యున్నదానను. అందుమీఁద నిప్పుడు తమ యాజ్ఞచేత బ్రహ్మాండకోటులచేతనయినను నాయుదరము నిండదు.

క్రోధు—ఓహింసా! ప్రియురాలా! ఇటురమ్ము.

[హింసాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

హింస—ఇదిగోవచ్చినదానను. భర్తగారి సెలవేమి?

క్రోధు—ప్రియురాలా! నీవు సహధర్మచారిణి వగుటచేత నాకుఁ బితృవధసహితము సుకరమయినది. నాకు—

ఉ. ఎంత పిశాచి మాత? పిత యెంత? సహోదరులెంత కీటముల్?
వంతుగ సర్వబంధువులు వధ్యులు వక్రవిటాఢ్యసౌహృదుల్;
(చేతులు పిసికికొనుచు)

శాంతిని బొందవీ యెడల సంతతకోపశిఖిస్ఫులింగముల్,

సంతతితోడఁ బూర్ణముగ జ్ఞాతికులంబు నడంచుసంతతన్

(చూచి) వీరెమనపరిభువులు. వారిదర్శనము చేసికొందము.

ఆనలు—(సమీపమునకుఁబోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక.

మహా—మాకు శత్రురాలయినశత్రుఘ్నకూఁతునుశాంతిని మీరు నిగ్రహింపవలెను.

అంద—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మహా—శత్రుఘ్నకూఁతురని పలుకుటచేత నామనస్సున కొక్క యుపాయాంతరముసహితము పొడకట్టుచున్నది. శాంతితనతల్లియైన శ్రద్ధకుఁ బరతంత్రురాలు. కాఁబట్టి యిప్పుడుమన మేయుపాయముచేతనైనను శ్రద్ధనుపనిషద్దేవిసమీపమునుండి యాకర్షించి బంధించివేయవలెను. అప్పుడందువలన మాతృవియోగదుఃఖముచేత నత్యంతమృదుస్వభావ యయినశాంతి బలముడిగినదయి కృశించి నశించును. శ్రద్ధనాకర్షించి యెడఁబాటు చేయుటకు నాస్తికతాదేవియే పరమసమర్థురాలు. కాఁబట్టి యామెనే యీపనికి నియోగింపవలెను. (ప్రక్కనుజూచి) విభ్రమావతీ! నీవు సత్వరముగా నాస్తికతాదేవిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—ఏలినవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి నాస్తికతాసహితయై మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

నాస్తి—సఖీ! చిరకాలమునుండి చూడకున్న మహారాజు ముఖమును నేనిప్పుడెట్లు చూతును? అతఁడు నన్నెగ్గులాడునేమో!

విభ్ర—సఖీ నీముఖదర్శనముచేత మహారాజు తనదేహమే తానెఱుఁగకుండును. అట్టిస్థితిలో నిన్నెట్లెగ్గులాడఁ గలుగును?

నాస్తి—సఖీ! నామిథ్యాసౌభాగ్యము నెంచి పరిహసించుచున్నావా?

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును నీ విప్పుడే తెలిసికోఁ గలవు. సఖీ! నీకన్నులు నిద్రచాలక కలఁతనొందినట్లు కానఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నాప్రియసఖినేత్రములకు నిద్రతక్కువగుటకుఁ గారణమేమో.

నాస్తి—సఖీ! ఏకవల్లభయైన స్త్రీకిసహితము నిద్ర దుర్లభమగుచుండఁగా, బహువల్లభనైన నాకెట్లుండును?

విభ్ర—నాప్రియసఖికి వల్లభు లెవ రెవరో?

నాస్తి—ఈమహారాజొకఁడు. ఆపయిని గామక్రోధలోభాహంకారులు. అతివిస్తారము చెప్పఁబని లేదు. ఈవంశమునందుఁ బుట్టినపురుషుఁడు పసివాఁడైనను ముసలివాఁడయినను బహుచ్చువాఁడయినను రాత్రిందివములొక్కఁడును హృదయనివాసిని నెన్న

నన్ను విడిచియుండఁడు.

విభ్ర—సఖీ! కామునకు రతియుఁ, గ్రోధునకుహింసయు, లోభునకుఁదృష్ణయు, పరమప్రియురాండ్రని విందుము. తమ ప్రియతములతో నిత్యమును రమించుచుండెడు నీపయిని వారి కీర్ష్య యెట్లు కలుగకున్నది?

నాస్తి—సఖీ! ఈర్ష్యయని యేలపలికెదవు? వారుసహితము నన్ను విడిచి ముహూర్తకాలమయినను నిలువలేరు.

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యమువలన మనోవ్యాకులత నొందవలసినపతులు సహితము నీయనుగ్రహమును గోరుచుండుటచేతనే భూమిమీఁద నీవంటిసౌభాగ్యవతిలేదని చెప్పుచున్నారు. సఖీ! ఇంకొకమాట చెప్పెదను. ఈవిధముగా నీవు నిద్రాకులహృదయవయి తొట్రిలుకాళ్ళనుండి యందియలుజాఱి గళ్ళుగళ్ళుమని మ్రోఁగఁగా నడుచుచు మహారాజును గౌరవించినప్పుడతఁడు మనస్సులోశంకపడునేమోయని నేనూహించెదను.

నాస్థి—ఇక్కడ శంకింపవలసినపని యేమున్నది? మహారాజుగారి నియోగానుసారముగానే నేనీవేషమును ధరించితిని. సఖీ! అంతేకాక దర్శనమాత్రముననే ప్రసన్నులగుపురుషులకు భయపడనేల?

మహా—(చూచి) ఇదిగో నాప్రియురాలు నాస్థికత సమీపించినది!

చ. ఒడలు నితంబగౌరవమునన్ జడనొందఁగఁ, గొప్పపూసరం
బెడయఁగఁ, జెవ్వవేడ్కఁ గరమెత్తనురోజనఖాంకముల్ బయ
ల్పడఁ, గడునల్లగల్వసరుల న్నగుచూపు లెదం గలంపఁగా,
నడవఁగ నూఁగుకంఠఘుణఘుణత్కృతితో నిదె కాంత వచ్చెడున్

విభ్ర—అదిగో మహారాజు. ప్రియసఖీ! ఆయనసన్నిధానమునకుఁబొమ్ము.

నాస్తి—(దగ్గరకుబోయి) మహారాజా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా—ఓప్రియురాలా!

క. అంకమునఁ జేరి, ప్రకటన
ఖాంకస్థనముల నొసంగు మాలింగనమున్
శంకరునోడిలో నుండిన
శాంకరిశోభావిలాససంపదఁ గనుచున్

నాస్థి—(చిఱునవ్వుతోఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

మహా—(ఆలింగనసుఖమునభినయించి) ఓహో! ఈమె కౌఁగిటనాదరించుటవలన నాకిప్పుడు మరల నవయౌవనము కలుగుచున్నది! ఓవిలాసినీ!

ఉ. వాఁడు వయోనవిభ్రమమునన్ మును పెప్పుడో కల్గి, మానసో
న్మాద మొనర్చి, యిందియకదంబ సువైరసాత్మఁ జేసి, వే
మావరమున్ బెనంచిన యనంగవికారము వేఁడు నీవు నన్
గాదిలిఁ గౌఁగిలించుటనుగ్రహమ్మునఁ బుట్టి, మదాత్మ నీడ్చెడున్!

నాస్తి — ఓమహారాజా! నేనిప్పుడు నవయౌవనదశలో నున్నను, నామనస్సులో నాటియున్న నీమీఁది ప్రేమము కాలము గడచుటచేత సహితము పోలేదు సుమా? ఏ నిమిత్తముచేత దేవరవారు నన్నుఁ దలంచితిరో సెలవిండు.

మహా — ప్రియురాలా!

క. పడఁతీ! తలఁపఁగఁ జను మది
కెడముగ నున్నట్టివారి సెంగైనను; నీ
వెడఁబాయకుండు టెప్పుడు
చెడ కస్మచ్చిత్తభిత్తిచిత్రము పోలెన్.

నాస్తి - నాకిది మహాప్రసాదము. ఓమహారాజా! నాపనియేమో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మహా — ఈప్రకారముగాఁ బ్రకాశితములైన యంగములతో నీవు సర్వత్ర సంచరింపవలయును. ఇదిగాక తొత్తుకూఁతురు శ్రద్ధాకాంత వివేకునితో నుపనిషద్దేవిని గూర్చుటకయి దూతికాభావమును వహించినది.

గీ. మనసుఁ బ్రతికూల; పాపుల మైత్రిఁ దిరుగు;
నకులజ; కరంబుఁ బాపాత్మురాలు శ్రద్ధ;
యిపుడె గలపట్టి యారండ నీడ్చి తెచ్చి
కినుకఁ బాషండులకు నొప్పగింపుమీవు.

నాస్తి — ఇంతమాత్రపుఁబనికిఁ బ్రభువువారికి శ్రమయక్కఱలేదు. వచనమాత్రముచేతనే దేవరవారి సేవకురాలగు శ్రద్ధ తమయాజ్ఞను చెల్లించును. "ధర్మము మిథ్య; మోక్షము మిథ్య; వేదమార్గము మిథ్య, సుఖభంగకరము లయిన శాస్త్రప్రలాపములు మిథ్యలు; స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య." అని నాచేత బోధింపఁబడి యామె శీఘ్రకాలములో వేదమార్గమును పరిహరింపఁగలదు. ఇఁక నుపనిషత్తుమాట చెప్ప నేటికి? అంతేకాక విషయానంద విముక్తమని మోక్షవిషయమున దోషములు చూపి యచిరకాలములోనే శ్రద్ధను నేనుపనిషత్తునుండి విరక్తయగునట్లు చేసెదను.

మహా — ఇదియంతయు నిట్లు చక్కఁబడినపక్షమునఁ బ్రియురాలు నాకుగొప్ప ప్రియము చేసినదగును. (అని మరలనాలింగనముచేసి ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

నాస్తి—అయ్యో! భర్తగారిట్లు బహిరంగముగాఁ బ్రవర్తించుటచేత నేనుసిగ్గు పడుచున్నాను.

మహా—కానిమ్ము. మనము నివాసగృహమునకే పోవుదమురమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

[అప్పుడు శాంతిదేవి కరుణతోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి—(కన్నీరు విడుచుచు) హా! మాతా! శ్రద్ధా! నీవెక్కడ నున్నావు! నాకొకసారి నీప్రియదర్శనమిమ్ము.

మ. మృగముల్ భీతిఁ గొలంగియుండుపనులన్, హ్రాన్యస్రవంతీలస
న్నగరాజంబుల, దేవతాగృహముల, సన్మౌనిసద్మంబులన్,
జగతి న్వాసముచేయునీ వెటులిటన్, జండాలవేశ్మస్థయై
వగలంబొందెదుగో ప్రమాదిక్రూ, మనెదే పాపండగేహంబులన్?

నాకామె జీవముతో నున్నదన్న యాశ లేదు.

క. ననుఁ జూడక తా స్నానం
బొనరింపదు కూడుఁ గుడువ దుదకముఁ ద్రాగన్
జన దట్టి శ్రద్ధ కటకటా!
మనియుండదు నన్నుఁబాసి మహినిమిషంబున్.

అందుచేత శ్రద్ధకై శాంతియొక్క జీవనము ముహూర్తకాలమయినను నిరర్థకమైనదె యగును. కాఁబట్టి, ఓసఖీ! కరుణా నీవు నానిమిత్తమయి సాద పేర్చుము. అగ్నిహోత్రప్రవేశముచేత నేనచిరకాలములోనే యామె ననుసరించెదను.

కరుణ—(కన్నీటితో) ఓసఖీ! భయంకరాగ్నిజ్వాలలవంటి కర్ణకఠోరములయిన దుస్సహవాక్యములు పలుకుచు సర్వవిధములచేతను నాప్రాణములుపోవునట్లు చేయుచున్నావు. ఓప్రియసఖీ! కొంతశాంతతవహించి ముహూర్తకాలము జీవము నిలుపుకొమ్ము. ఇంతలో నేనక్కడక్కడ మునిజనసమాపములయిన పుణ్యాశ్రమములయందును భాగరథీతీరములయందును నిపుణముగా వెదకెదను. ఒకవేళ మహామోహునివలన భీతిచేతఁ బ్రచ్ఛన్నయయి యామె యెక్కడనయిన దాఁగియుండును.

శాంతి—సఖీ! నీవేల వెదకెదవు?

శా. నీవారాంకితసైకతంబులు, సరిద్వంతీపవిత్రకూలంబులున్
శ్రీవైఖానసవాసముల్, చమసబర్హిర్వ్యాప్తయజ్ఞాంగణల్
నే వీక్షించితి; నాలుగాశ్రమములన్ వేర్వేర శోధించితిన్;
దేవిన్ శ్రద్ధను గాన నెందును; వినన్ లేదెందుఁ దన్నామమున్

కరు—సఖీ! నేను జెప్పెడిదానిని వినుము. ఆశ్రద్ధాదేవి సాత్త్వికురాలయిన కతమున, ఆమె కటువంటిదుర్గతి పట్టునని నేను భావింపను. ఆమెవంటి పుణ్యాత్ము లిట్టిటువంటి సంభావింపఁగనివిపత్తు ననుభవించువారు కారుగదా?

శాంతి—ఓచెలీ! విధి ప్రతికూలుఁడయినప్పుడేది సంభావింపఁదగనిదగును?

మ. జనకేంద్రాత్మజ యాదశాస్యకడ సాధ్వీలక్ష్మి యున్నుండదే?
దనుజుల్ తొల్లియొసంగలేదె బలిసద్మంబందు వేదత్రయిన్?
ఘనగాంధర్వ మదాలసం గొనఁడె మున్ బాతాళకేతుండు నాఁ
డును దైత్యేంద్రగురుండు మోసపుచ్చి? విధిచేష్టల్ తద్దయున్ వక్రముల్

కావున మన మిప్పుడు పాషండగృహములనే యనుసరించిపోదము.

కరు—సఖీ! అలాగుననే చేయుదము.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు.)

కరు—(భయముతో) సఖీ! రాక్షసుఁడు.

శాంతి—ఏఁడీ రాక్షసుఁడు?

కరు—సఖీ! చూచితివా. కాఱుచున్న మలపంకముచేత దట్టమయి గోచరించుచున్న చూడ శక్యముకాని శరీరముతోను, ఉత్పాటితములైన కేశములతోను, దిసమొలయగుటచేఁ జూడఁగూడని రూపముతోను, చేత నొక నెమిలిపింఛము పట్టుకొని వాఁడీవలకే వచ్చుచున్నాఁడు.

శాంతి—సఖీ! వీఁడు రాక్షసుఁడు గాఁడు. మిక్కిలి బలహీనుఁడుగా నున్నాఁడు.

కరు—వీఁడెవఁడయి యుండును.

శాంతి—సఖీ! పిశాచమని శంకించెదను.

కరు—దేదీప్యమానమయిన కిరణసముదాయముతో మార్తాండమండల మాకాశమధ్యమునఁ బ్రచండముగా వెలుగుచుండఁగాఁ బిశాచముల కవకాశ మెట్లు కలుగును?

శాంతి—అట్లయినయెడల నీతఁడిప్పుడే నరకబిలమునుండి వెడలివచ్చిన యెవ్వఁడో నరకలోకవాసి యయి యుండును. (చూచి యాలోచించి) ఆహా! ఇప్పుడు తెలిసినది. వీఁడు మహామోహునిచేతఁ బంపఁబడినదిగంబరసిద్ధాంతుఁడు. కాఁబట్టి వీని

రూపమును సర్వనిర్ధనులచేతను మార్గములందే పరిహరింపబడలయును. (అని మోము ద్రిప్పుకొని నిలుచున్నది.)

కరు—సఖీ! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము. ఇప్పుడికకూడ నేను శ్రద్ధను వెదకెదను.

[అట్లిద్దఱును నిలువఁబడి యుండఁగా వెనుకఁజెప్పినరీతిని దిగంబర సిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దిగంబరు—నమోర్హద్భ్యో నమోర్హద్భ్యః.

గీ. మహి నవద్వారయుత గృహమధ్యమందుఁ
ప్రజ్వలించును దీపంబుపగిది నాత్మ;
యీ జినవరసుభాషితమై పరమార్థ
మధికతరమోక్ష సౌఖ్యదాయకముసుమ్మ.

(తనసాంప్రదాయము నడుచుచున్నాఁడు.)

(ఆకాశమునందు) ఓశ్రావకులారా! వినుండు.

క. మాంసము శరీరపిండము
కలజలములనెల్లఁ గడుగఁ గాంచునె శుద్ధిన్?
దెలియఁగఁదగు ఋషిసేవా
ఫలమున నాత్మ విమలస్వభావం బనుచున్-

వీమను మన్నారు? ఋషిపరిచర్య యెట్టిదనుచున్నారా? చెప్పెదను వినుండి.

క. కనికాళ్ళ కెరఁగి దవులన్,
దనుపఁగఁదగు నిష్టభోజనంబుల వారిన్;
చన నీర్ష్యామల మొందఁగ
మను లాఋషివరులు తమదుకాంతలఁ బొందన్.

(తెరవంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్మ.

శాంతియుఁ గరుణయు—(భయముతోఁజూచుచున్నారు.)

[అప్పుడు తదనురూపవేషముతో శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—ఓరాజబాంధవా! ఏమి సెలవు?

శాంతి—(మూర్ఛపోవుచున్నది.)

దిగంబ—శ్రావక సముదాయమును నీవొక్క ముహూర్తమయినను విడిచియుండఁగూడదు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

కరుణ—ప్రియసఖీ! ఊరడిల్లుము నామమాత్రముచేతనే నీవిట్లు భయపడఁ [illegible]. పాషండాచార సహితయు తమస్సుయొక్క కుమారైన శ్రద్ధ యొక్క తె[illegible]న్నదని యహింపవలన నేను మున్నె విన్నదానను. కాఁబట్టి యది యా తామసీ శ్రద్ధయయి యుండును.

శాంతి—(ఊరడిల్లి) సఖీ! అవును. ఇది యదే. ఎట్లన—

క. భూరిదురాచార సదా
　చారానుగాఁగను, గురూప స్వరూపనుగా,
　[illegible] భ్రమపడి దీనిన్
　[illegible] దుంఖగొంటిని జూమ్మీ.

కావున మనము [illegible] బుద్ధికడనే శ్రద్ధను వదలుదము.

(అని శాంతికరుణలు ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

[అప్పుడు పుస్తకహస్తుఁడయి బుద్ధాగముఁడు భిక్షురూపమునఁ ప్రవేశించుచున్నారు.]

బుద్ధా—(ఆలోచించి) ఓయుపాసకులారా!

ఉ. ఇప్పుడు వాసనాసమితి యేమియునంటమి, ధీపరంపరల్
　తప్పక వెల్గెడున్ విషయతత్యనురాగ వివర్జితంబులై;
　యప్పటిబుద్ధికల్పితము లయ్యును, బాహ్యములట్లు తోఁచుఁ గ
　న్గప్పి నిరాత్మకంబులు క్షణక్షయశీలములౌ పదార్థముల్.

(కొంచమునడిచి మరల శ్లాఘనపూర్వకముగా) ఓహో! భోగమును మోక్షమును జేరి యున్న యీబౌద్ధధర్మ మెంత మేలయినది!

చ. చెలువగు మందిరంబుల వసింపఁగవచ్చు; విలాసినీతతిఁ
　గలయఁగవచ్చు; భోజనమొనర్పఁగవచ్చు నభీష్టవేళలన్;
　చెలిమృదుశయ్యలందు శయనింపఁగవచ్చుఁ; గృతాంగరాగులై
　వలచుప్రియాళితోఁ గడపవచ్చును రాత్రులు పండువెన్నెలన్.

కరుణ—సఖీ! కాషాయవస్త్రము మీఁదినుండి దిగవేలుఁగా, అంటగొరిగిన తలకాయమీఁది జుట్టుపిలక యల్లలలాడఁగా, పొడుగుగాఁ డ్రాటిచెట్టువలె నెవ్వఁడో తరుణవయస్కుఁడీవంకను వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడు?

శాంతి—సఖీ! వాఁడు బుద్ధాగముఁడు.

బుద్ధా—(ఆకాశమునందు) ఓయుపాసకులారా! ఓభిక్షులారా! భగవంతుఁడైన బుద్ధునియొక్క వాక్యామృతమును వినుఁడు. (పుస్తకమును జూచి చదువు

చున్నాఁడు.) "నేనిప్పుడు లోకములోని సుగతియు దుర్గతియు దివ్యగతియున్ను చేతఁ జూచుచున్నాఁను. సమస్త సంస్కారములును క్షణికములు; ఆత్మనిత్యముకాదు. కాఁబట్టి మీ భార్యల నాక్రమించెడు భిక్షులయెడ మీరీర్ష్యను బొందఁగూడదు. ఈర్ష్యయే చిత్తమలము." (శాంతివంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శ్రద్ధ—(ప్రవేశించి) రాజబంధులవారి యాజ్ఞయేమి?

బుద్ధా—ఉపాసకులను భిక్షులను నీవు పోడువుగ నాలింగనము చేసికొనుచుండుము.

శ్రద్ధ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

శాంతి—సఖీ! ఈమెయుఁ దామసీశ్రద్ధయే,

కరు—అవును. అట్టిదే.

దిగంబ—(బౌద్ధునిజూచి పెద్దగొంతుతో) ఓరీ! భిక్షుకా! ఇటురమ్ము. నిన్ను నేనొక్క ప్రశ్న యడుగవలెను.

బుద్ధా—(కోపముతో) ఓరీ! పాపపిశాచా! అట్లరచెదవేమిరా?

దిగం—ఓరీ! కోపముపోనిమ్ము. నేనొక్క శాస్త్రవిషయము నడిగెదను.

బుద్ధా—ఓక్షపణకా! నీవు శాస్త్రార్థవిహితమెఱుఁగుదువా? కానిమ్ము. (సమీపమునకుఁబోయి) ఏమి యడిగెదవు?

దిగం—క్షణవినాశియైన నీవెవరినిమిత్త మీవ్రతమును బూనితివో నాకుఁ జెప్పుము.

బుద్ధా—ఓరీ! వినుము. మాసిద్ధాంతము ననుసరించినవాఁ [illegible] విజ్ఞానమొంది వాసనాబంధములను దెగఁగోసి ముక్తుఁడగును.

దిగం—ఓరిమూర్ఖా! ఏహో మన్వంతరమునం దెవ్వఁడో ముక్తుఁడయ్యెడు పక్షమున, ఇప్పుడే నశించెడు నీ కుపకార మేమి యొనర్పఁగలదు? ఇంకొక ప్రశ్న మడిగెదను. నీకిటువంటిధర్మము నుపదేశించినవాఁడె [illegible]

బుద్ధా—నాకీధర్మము సర్వజ్ఞుఁడయిన బుద్ధదేవునిచే [illegible]దేశింపఁబడినది.

దిగం—ఓరీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని నీకెట్లు తెలిసినది?

బుద్ధా—ఓయీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని మాబుద్ధాగములవలననే ప్రసిద్ధము.

దిగం—ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! అతని కాతనిమాటలవలననే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించెడుపక్షమున, అప్పుడు నేనును సర్వజ్ఞుఁడనే. నీపితృపితామహప్రభృతి త్రిసప్తపురుషులతోడఁ గూడ నీవు నాకు దాసుఁడవని నాకును దెలిసినది.

బుద్ధా—ఓరి పాపపిశాచమా! మలపంకధరా! నేనెట్లునీకు దాసుఁడనురా!

దిగం—ఓరి వేశ్యాభుజంగా! ఓదుష్టభిక్షుకా! ఇదినీకొక దృష్టాంతముగాఁ జూపినానురా. ఇఁక నీవు విశ్వసింపఁ దగినప్రియవాక్యమొకటిచెప్పెదను. ఇఁకనీవు నీబుద్ధ

మతము విడిచి మాయార్హతశాసనము నవలంబించి దిగంబరవ్రతమును ధరింపుము.

బుద్ధా—ఓరి పాపుఁడా! నీవుపాడగుటయేకాక, యితరులనుగూడఁ బాడుచేయఁ జూచుచున్నావా?

కం. పావనసత్పాత్రత్రయము
భావింప ననింద్య మద్ది వర్జించి వెసన్
నీవలెను బిశాచత్వము
నీవసుధను లోకనింద్య మెవ్వఁడు కోరున్?

మిథ్యార్హతమతధర్మ మెవ్వఁ డవలంబించును?

దిగం—గ్రహనక్షత్రవారచంద్రసూర్యోపరాగశుక్రరాహుపరమార్థజ్ఞానసంవాదనిశ్శంకితుఁడయిన మాయార్హతునిసర్వజ్ఞత్వము నిరూపితమైనది.

(బుద్ధునితో) అనాదిసిద్ధమయిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలని యింద్రియాగోచరజ్ఞానముచేత [illegible] వ్రతము నాశ్రయించుచున్నావు.

ఉ. పరిమితమైన దేహమునఁ బాయక లోపలనుండు జీవుఁడే
సరణి వెలుంగఁ జేయుచు సమగ్రతమై భువనత్రయంబులన్?
కరము [illegible]వించుచున్న, ఘటగర్భమునందిడినట్టిదీప మే
కరణిఁ [illegible]గర్భమునం గలవస్తుసంతతిన్?

కాఁబట్టి లోకవిరుద్ధమయిన యార్హతమతమునకంటె బుద్ధమతమే శ్రేష్ఠమయినదిగాను, సుఖావహమయినదిగాను, మిక్కిలి రమణీయమయినదిగాను, నాదృష్టికి గోచరమగుచున్నది.

శాంతి—సఖీ! మనము మఱియొకచోటికిఁ బోవుదము.

కరుణ—ఆలాగుననే చేయుదము. (అని ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

శాంతి—(ముందువంకఁ జూచి) మనముందున్న యీపురుషుఁడు సోమసిద్ధాంతుఁడు. కానిమ్ము. మనమీనికడకుఁగూడఁ బోవుదము.

[అప్పుడు కాపాలికరూపధారియయిన సోమసిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సోమ—(ముందుకు నడిచి)

మ. సముదారోరునరాస్థిమాలికలు భూషల్ గా, శ్మశానంబె వి
శ్రమవాసస్థలిగాఁగ భోజనపుఁబాత్రల్ పుఱ్ఱెలై యొప్ప, ను
త్తమయోగాంజనశుద్ధదృష్టి మెయి నేదర్శింతు నన్యోన్యభి
న్నములీలోకము, లీశుకంటె నవిభిన్నంబుల్ గదా యంచెదన్.

దిగం... ఓహో! ఈపురుషుఁడు కాపాలికవ్రతమును ధరించుచున్నాఁడు, ఈత నినిగూడ నొకప్రశ్న యడిగెదను. (సమీపించి) ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థికపాల ధారీ! నీధర్మ మెటువంటిది? నీమోక్ష మెటువంటిది?

సోమ—ఓరీ! క్షపణకా! ఇప్పుడు నాధర్మమును శ్రద్ధతో వినుము.

శా. మస్తిష్కాంత్రవసాభిఘారితమహామాంసంబు వ్రేల్తున్ శిఖిన్;
శస్త్రబ్రహ్మకపాలపూరితసురన్ సద్భక్తి సేవింపుదున్;
ప్రస్తుత్యగ్రనికృత్తకంఠవిగళద్రక్తోగ్రధారాతతిన్
హస్తద్వంద్వకృతోపహార మిడి నేనర్చింతు సాభైరవున్.

బుద్ధా—(చెవులుమూసుకొని) కటకటా! ఈధర్మచర్య మహాదారుణముకదా!

దిగం—అర్హత! అర్హత! ఘోరపాపకారియెవ్వఁడో యీబుద్ధిహీనుని వంచించెను.

సోమ—(కోపముతో) ఓరీ! పాపాత్మా! పాషండాధమా! బోడి! చండాలా! కేశోల్లుంఛకా! చతుర్దశ భువనోత్పత్తి స్థితిపరిరక్షణ ప్రవర్తకుండును వేదాంతసిద్ధాంత ప్రసిద్ధప్రభావుండును భగవంతుండునునగు భవానీవల్లభుండు వంచకుఁడురా? ఆయన ధర్మమహిమను నేనిప్పుడు కనఁబఱిచెదను.

చ. హరిరుదాబ్జభవాది నిర్జరసమూహంబెల్ల రావిరచెదన్;
సరిగా మింటజరించు తారకలసంచారంబు నేనిల్పెదన్;
బురశైలాములతోడ నిమ్మహి పయఃపూర్ణంబుగావించి యా
వరతోయంబును ద్రావెదన్ క్షణములో భాండంబుల స్సర్వమున్.

దిగం—ఓరీ! కాపాలికా! నేనిందు చేతనే నిన్నెవ్వఁడో యైంద్రజాలికుఁడు మాయలు మాపి మోసముచేసెనని చెప్పియున్నాఁను.

సోమ—ఓరిపాపీ! పరమేశ్వరుఁడైంద్రజాలికుఁడని యింకను నాక్షేపించుచున్నావా? నీనిష్ఠురత్వము కోపోద్రేకము కలిగించుచున్నది. (కత్తియొరనుండితీసి)

ఉ. ఈనిశితోగ్రఖడ్గవినికృత్తభవద్గళనాళికోచ్చలత్
ఫేనిలబుద్బుదౌఘయుతభీకరశోణితభూరిధారలన్
నేనిదె తృప్తిచేసెద వినిశ్చలభక్తిని దుర్గ కిప్డు క్రీ
డానినదోల్లసడ్డమరుధాంకరణాగతభూతవర్గయుక్.

(అని కత్తి పైకెత్తుచున్నాఁడు.)

దిగం—(భయముతో) ఓమహానుభావా! అహింస పరమధర్మము సుమా. (అని బుద్ధాగముని మఱుఁగు చొచ్చుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—(సోమసిద్ధాంతుని వారించుచు) ఓమహానుభావా! వినోదార్థముగాఁ జెప్పఁబడిన యీవాక్యములనుబట్టి యీతాపసుని గొట్టుట యుక్తముకాదు.

సోమ—(ఖడ్గము నొరలోఁ బెట్టియుంచున్నాఁడు.)

దిగం—(ఊఱటనొంది) ఓమహానుభావా! ఇప్పుడు మీవద్భవిల్లిన ఘోరరోషము శాంతిపొందినపక్షమున, నేను మిమ్ముఁగొన్నిప్రశ్న లడుగఁదలఁచి యున్నాను.

సోమ—అడుగు. అడుగు.

దిగం—మీయుత్తమధర్మమును నేను విన్నాఁడను. ఇఁక మీమోక్షమెట్టిదో చెప్పుఁడు.

సోమ—వినుము—

మ. తమి నేరేన్ విషయానుభోగములచేఁ దక్కన్ సుఖంబందిరే?
యమలానందవిమోక్షజీవదశయే యామోక్షమౌనేని, ధీ
భ్రమలే కెవ్వఁడు కోరి వేఁడుకొనుఁ దత్పాషాణముక్తిం గనన్?
ప్రమదాళిన్ సతిఁగాఁగఁ దన్ను శివుఁగా భావించి యాలింగనం
బమరం జేసి సుఖింప ముక్తియగునం చాశర్వుఁడాడెంజుమీ.

శాంతి—పాపము శాంతిల్లునుగాక! పాపము శాంతిల్లునుగాక! భగవంతుఁడయినభవానీపతి యిటువంటిశాస్త్రమునకుఁ దా నెప్పుడయినను గర్త యగునా? ఇది యెవ్వరోదురాత్ములు కల్పించిరి.

బుద్ధా—ఓమహానుభావా! రాగరహితులు కానివారికి ముక్తికలుగునన్న యీమాట యాదరణీయము కాదు.

దిగం—ఓయీ! కాపాలికా! నీకుఁ గోపమురానిపక్షమున నేనొక్కమాట చెప్పెదను. రాగయుక్తుఁడయిన దేహధారి ముక్తుఁడగునను టవేదవిరుద్ధము.

సోమ—(తనలో) అహో! వీరిమనస్సులు శ్రద్ధారాహిత్యముచేతఁ జెడియున్నవి. కానిమ్ము. (తెరవంకఁ జూచి ప్రకాశముగా) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

[అప్పుడు కాపాలినీరూపధారిణియైన శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

కరుణ—సఖీ! చూడు. రజస్సుయొక్కకూఁతురైన యీశ్రద్ధనుజూడు. ఈమె—

చ. విరిసినవల్లగల్వలను వీఁకయడంచువిలోల నేత్రముల్,
నరవిమలాస్థినిర్మితకనత్కమనీయవిభూషణావళుల్,
గురుజఘనస్థనాతిభరకుంఠితకోమల మందయానముల్,
సురుచిరపూర్ణచంద్రనిభసుందరవక్త్రము నొప్ప నొప్పెడున్.

శ్రద్ధ—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగోవచ్చినదానను. స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

సోమ—ప్రియురాలా! దురభిమానియయిన యీభిక్షుని ముందఱ గాఁగిలించు కొమ్ము.

శ్రద్ధ—(బుద్ధాగముని నాలింగనము చేసికొనుచున్నది.)

బుద్ధా—(సంతోషముతో నాలింగనము చేసికొని యొడలు గగుర్పొడువగా జనాంతికముగా) ఓహో! ఏమి యీ కాపాలినిసుఖస్పర్శ!

చ. చండతరానురాగమునఁ జన్నులు సోఁకుల నెత్తి పల్వురన్
రండలఁ గౌఁగిలించితిని ఘనస్తనభారలఁ బొల్చి, యెందు నీ
[illegible]ండితచోపగూహభవసౌఖ్యముతో సరిగాన నందు నే
దండిగ నూఱుసార్లు శపథంబులు చేసెద బుద్ధుతోడుగన్.

ఓహో! కాపాలికచరిత మెంత పుణ్యప్రదమయినది! ఓహో! సోమసిద్ధాంత మెంత శ్లాఘ్యమయినది! ఈధర్మ మాశ్చర్యకరమయినది. ఓమహానుభావా సర్వవిధముల నేను బుద్ధానుశాసనమును విడచి నీపరమేశ్వరసిద్ధాంతమునందుఁ బ్రవేశించెదను. ఇప్పుడు నీవాచార్యుఁడవు, నేను శిష్యుఁడను. కాఁబట్టి నన్నిప్పుడే పారమేశ్వరదీక్షయందుఁ బ్రవేశపెట్టుము.

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! నీవు కాపాలినీస్పర్శనముచేత మయిలపడినాఁడవు. కాఁబట్టి దూరముగా నుండుము.

బుద్ధా—ఓరిపాపాత్మా! కాపాలినియొక్క పరిరంభణమహోత్సవముఁ గానక నేనింతవఱకును వంచితుఁడనయితిని.

సోమ—ఓ ప్రియురాలా! నీ విప్పు డీక్షపణకుని గూడ నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శ్రద్ధ—(దిగంబరసిద్ధాంతుని గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

దిగం—(గగుర్పాటుతో) ఓహో! అర్హతా! అర్హతా! ఓహో! ఏమి యీ కాపాలినీసుఖస్పర్శనము! ఓసుందరీ! నీవింకొకసారి నన్నుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుము. (తనలో) ఔరా! నే నిప్పుడు మహత్తరమయిన యొక యింద్రియవికారమునకు లోఁబడినాఁడను! ఇఁక నేమి యుపాయము? ఇప్పుడేదియయ్యెడుఁ గాక! కానిమ్ము. ఇప్పు డీపింఛమును కప్పుకొనెదను. (అని గంతులు వేయుచున్నాఁడు.)

క. పీనసునస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షీ!
మాపటికి నీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రావకిచేన్?

ఓహో! కాపాలికశాసనమొక్కటియే భోగమోక్షసాధనము! ఓయాచార్యా! నే

గిప్పడు నీదాసుఁడ నయినాఁడను. నన్నుఁ గాపాలి [illegible] భైరవాను శాసనమునందు దెన్నతుఁగా జేయుము.

సోమ—కా[illegible] మంగుడు.

ఇద్దఱు—(కూరుచున్నారు.)

సోమ—(పాత్రము చేతఁ బుచ్చుకొని [illegible] నభినయించుచున్నాఁడు.)

శ్రద్ధ—ఓదేవా! ఈపాత్రము సుం[illegible] యినది.

సోమ—(మూఁచి తానుగొంతత్రాగి మిగిలినదానిని బుద్ధాగమ దిగంబర సిద్ధాంతుల కిచ్చుచున్నాఁడు.)

క. ఇదిపావన మిది యమృతం
బి[illegible] యిసురోగౌషధమిది యీశ్వరఘటితం
బిగి [illegible]
[illegible] స్వాదింపుఁడిపుడు తృప్తిగ మీరల్.

ఇద్దఱు—([illegible]చింతుకొనుచున్నారు.)

దిగం—[illegible]శాసనము ననుబట్టి మద్యపానము [illegible]

బుద్ధా—కాపాలికుఁ డెంగిలిచేసిన కల్లు నేనెట్లు త్రాగఁగలను.

సోమ—(ఆలోచించి జనాంతికముగా) ఓశ్రద్ధా! నీవాలోచించుచున్నావేమి? పశుత్వ మిప్పుడును వీరిని విడువలేదు. నావదన సంస్పర్శదోషమువలనఁ సుర యపవిత్రమయినదని వీరెంచుకొనుచున్నారు. కాఁబట్టి, ఓప్రియురాలా! నీవక్త్రాసవముచేత దీనిని శుద్ధిచేసి వీరికిమ్ము. స్త్రీలనోరు సదా శుచియని తైర్థికులు సహితము చెప్పుచున్నారు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని పానపాత్రము పుచ్చుకొని తాను గొంతత్రాగి మిగిలినదానిని వారిదాపునఁ బెట్టుచున్నది.)

బుద్ధా—ఇది మహాప్రసాదము. అనిపానపాత్రముందుకొని త్రాగుచున్నాఁడు. ఆహా! ఏమి యీసురయొక్క సువాసన!

చ. సకియలపొత్తునన్ వెనుకఁ జిక్కఁగ నెన్నియొసార్లు కోరిలనే
వకుళసువాసనా మధురవారసతీవదనాసవంబు? ని
య్యాకలుషసుందరీముఖమహాసవ మానరుగాక దేవతల్,
ప్రకటసుధారసంబుపయి వాంఛ యొనర్తురె దీనిఁ గ్రోలిన న్?

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! అంతయు నీవే త్రాగకు. కాపాలినీ వదనోచ్ఛిష్టమయిన యీమద్యమును నాకుఁగూడఁ గొంతయిమ్ము.

బుద్ధా—(పానపాత్రము దిగంబర సిద్ధాంతుని ముందుంచుచున్నాడు.)

దిగం—(త్రాగి) ఓహో? ఏమి యీమద్యముయొక్క మాధుర్యము! ఏమి రుచి! ఏమిగంధము! ఏమి పరిమళము! అర్హద్దనుశాసనములోఁబడి చిరకాల మిటువంటి సురారసములేక మోసపోతిని. ఓభిక్షుకా! నాయంగములు తిరుగుచున్నవి. నేను శయనింపఁదను.

బుద్ధా—అటుచేయుము. (ఇద్దఱును పరున్నారు.)

సోమ—ఓప్రియురాలా! మనకిప్పుడు వెలలేక యిద్దఱుదాసులు లభించినారు కాఁబట్టిమనము నృత్యము చేయుదము. (ఇద్దఱు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—ఓభిక్షుకా! ఈకాపాలికుఁడు—కాదుకాదు—ఈయాచార్యుఁడు కాపాలికునితోఁగూడ మంగళనృత్యము చేయుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి వీరితో మనము కూడ నృత్యముచేయుదము.

బుద్ధా—ఆలాగుననే చేయుదము. (అని యుగముచేతిసోలుమ నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—క. “ ఓపీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహారిణకమనీయాక్షీ!
మాపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రీకిచేన్ ? ”

(అని పాడుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—ఆచార్యా! ఈశాస్త్రముమత్యద్భుతమలునది! ఇక్కడఁగష్టపడనక్కఱ లేకయే యభిమతార్థసిద్ధులు సంపాద్యములగుచున్నవి.

సోమ—ఇది యెంత యాశ్చర్యము! మరియు—

మ. తనయంబొందుదు రప్సితార్థ విమలజ్ఞానంబు లేకుండ౦
బున మోక్షప్రియు లష్టసిద్ధులఁ గరంబున్ ; గ్రోధనఘ్నంబుగా
యునికిం బ్రాకృతమంత్రసిద్ధులను వశ్యోచ్చాటనాకర్షణమో
హనవిక్షోభణమారణాదులఁ దృణంబుగా౦తు రత్యంతమున్.

దిగం—ఓయీ కాపాలికా! (ఆలోచించి) ఓరియాచార్యా! ఓరాజబాంధవా!

(అని తూలుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—మున్నలవాటుపడినవాఁడగుటచేత నీతపస్వి మధుపానాధిక్యమువలన మిక్కిలి మత్తెక్కియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడితనిమత్తు పోవుపని చేయవలెను.

సోమ—ఆలాగుననే చేయుదము. (అనితననోటిలోనితమ్మ దిగంబరసిద్ధాంతుని

సోటలోఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

దిగం—(వ్యస్తుఁడయి) ఓయాచార్యా! నిన్నొక్కటి యడిగెదను నీకిప్పుడు జనులాకర్షింపుటయందున్న శక్తి స్త్రీపురుషుల నాకర్షించుటలోఁ బొసఁగలదా?

సోమ—ఇది యసాధ్యమని యనుకొనుచున్నావు? చూడు—

ఉ. విద్యాధరకాంతలన్! సురసతీవారంబు, నాగేంద్ర సుం
దరులన్, యక్షవిలాసినీగణముల, మద్వాంఛానుసారంబుగా
మరి యెవ్వారలనైన, ముజ్జగములన్ మద్గోప్యసంజ్ఞాఖ్యను
పరవిద్యాబల గౌరవంబున సమాకర్షింపఁగాఁ జాలుదున్.

దిగం—ఓయీ! మనసుందరమును మహామోహుని కింకరుల మని యిప్పుడు నేను గణితముచేతఁ దెలిసికొన్నాఁడను.

ఇద్దఱు—నీవు దెలిసికొన్న దంతయు సత్యమే.

దిగం—అట్లయిన మనము మనమిప్పుడు రాజకార్యమొకటియాలోచింపవలెను.

సోమ—అది యేమి?

దిగం—శ్రద్ధయను స్త్రీని మహామోహరాజుగారి యాజ్ఞాప్రకారముగా మనము పట్టి తేవలెను.

సోమ—ఆతోటుపూఁతు యెక్కడనున్నదో నాకుఁ జెప్పుము. నేను వెంటనే దానిని నావిద్యాబలముచే నాకర్షించి తెప్పించెదను.

దిగం—నేనిప్పుడు లెక్కవేసి నీకుఁ జూపెదను. (అని బలపము పుచ్చుకొని నేలమీఁద స్థానములు వేసి గణించుచున్నాఁడు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మహాపాపులగు నవీరిమాటలు మాతల్లి నిగూర్చినవైనట్టు వినఁబడుచున్నవి. మనము సావధానముగా విందము.

కరుణ—సఖీ! అలాగుననే చేయుదము. (అని యిద్దఱు నాలకించుచున్నారు.)

దిగం—గీ. జలమునను లేదు; లేదెందు స్థలమునందు!
శైలముల లేదు; లేదు పాతాళమందు;
శ్రద్ధ యయ్యది హరిభక్తి సహితయగుచు
నున్న దిపుడు మహాత్ముల యుల్లములను.

కరుణ—(ఆనందముతో) సఖీ! నీవు భాగ్యశాలినివి. శ్రద్ధ విష్ణుభక్తిదేవియొక్క సహవర్తినియయియున్నది.

శాంతి—(హర్షము నభినయించుచున్నది.)

దిగం—(మరల నంకెలు గణించి)

గీ. జలమునను లేఁడు; లేఁడెందు స్థలమునందు;
శైలముల లేఁడు; లేఁడు పాతాళమందు;
విష్ణుభక్తితో ధర్ముండు వేడ్కఁగూడి;
యున్నవాఁడు మహాత్ముల యుల్లములను.

సోమ—(విషాదముతో) అక్కటా! మనమహారాజునకు గొప్పకష్టము వచ్చినది.

చ. తలఁపఁగ విష్ణుభక్తియె నిదానము శాశ్వతహర్ష సిద్ధికిన్;
గలసెను దానితో నపుడు క్రిన్నన సత్త్వకుమారి శ్రద్ధయున్;
జెలియగుకాముని న్వోడించి చేరెను ధర్ముఁడుఁగూడ నచ్చటన్;
దలఁతు వివేకుకార్య మిఁకఁ దద్దయు సిద్ధినిబొందఁగల్గుగన్.

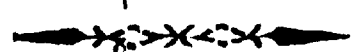
అయినను మనము ప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినను వెన్నుకతీయక స్వామికార్యమును జేయువలెను. ఇప్పుడు ధర్మశ్రద్ధలను బట్టి తెచ్చుటకయి మహాభైరవీవిద్యను బంపు చేసెదను. (అని ముగ్గురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మనమును హతాశ లయినవీరి దుర్వ్యవసాయమును దేవియైనవిష్ణుభక్తికి నివేదింతము. రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు మైత్రి ప్రవేశించుచున్నది.]

మైత్రి—మహాభైరవియొక్కవాతఁ బడకుండ ధర్మునితోఁగూడ నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధను విష్ణుభక్తి కాపాడెనని ముదితవలన నేను విన్నదానను. కాఁబట్టి యీ తిహతహ పడుచున్నమనస్సుతో నాప్రియసఖి నెక్కడఁ జూడఁ గలుగుదును?

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—(నాలుగు దిక్కులనుజూచి భయోత్కంపముతో)

మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటాపిఙ్గ
ఘనదృష్టిన్, శిఖికీలికారుణకచాత్యంతోగ్ర, భాలేందుర
శ్మినిభోద్యత్తీక్ష్ణరదంష్ట్రికాఘోరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్

మైత్రి—(తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధాదేవి భయసంభ్రమోద్భ్రాంతహృదయ యయిగాలిచేఁగదలుచున్న కదలీతరుప్రకాండమువలెఁ గంపమొందుచున్న యంగములతోఁదనలోఁ దానేదో యాలోచించుకొనుచు, దాపునకు వచ్చియు నన్నుఁజూడకున్నది. కాఁబట్టి నేనేయీమెను బలుకరించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రియసఖీ! శ్రద్ధా! ఇదేమి? నీవుమనస్తాపముచేత నన్ను సహితము చూడకున్నావు?

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓప్రియసఖీ! మైత్రీ!

క. చెలి! కాళరాత్రినోటను
బలుకోఱలనడుమఁ జిక్కి- ప్రాణముతోడన్
వెలువడుచు నేను గనుఁగొనఁ
గలిగితి నీజన్మమందె క్రమ్మఱ నిన్నున్.

కాఁబట్టి నీవు దగ్గఱగావచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

మైత్రి—(ఆలింగనముచేసికొని) సఖీ! అట్లు విష్ణుభక్తి మహాభైరవియొక్క బారిను నడఁచివేసినను, నీయంగము లింకను గంపమొందుచున్నవేమి?

శ్రద్ధ—మ. వెనుకన్ ముక్తకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిస్ఫుర
ద్ఘనదృష్టిన్, శశికీలికారుణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర
శ్మినిభోద్యత్ఖరదంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు వడంకుఁ జిత్తమిపుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్.

(అని మరలఁ బతింవచున్నది.

మైత్రి—(భయముతో) హా! హతాశురాలయిన యామె ఘోరరూపము కలదా? ఆప్రకారముగావచ్చి యామె యేమిచేసినది?

శ్రద్ధ—సఖీ! వినుము—

చ. ధరణికి డేగడిగ్గెడువిధంబున భైరవి డిగ్గి, నన్ను దు
ర్భరచరణద్వయిం బొదివి, వామకరంబున ధర్ముఁ బట్టి, యం
బరమున కేగవేగఁ, బెనుమాంసపుముద్దలు రెండు గృధ్రిభీ
కరనఖరాగ్రకోటినిడి గ్రక్కున నింగికిఁ బ్రాలుకైవడిన్

మైత్రి—అయ్యో! అయ్యో! (అని మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

శ్రద్ధ—సఖీ! ఊరడిల్లుము.

మైత్రి—(తెలివి తెచ్చుకొని) తరువాత. తరువాత.

మ. పారిగర్జింపుచు విష్ణుభక్తి యచటన్ భ్రూభంగకౌటిల్యభీ
కరమున్ నిర్భరకోపపాటలము నౌ కంటన్ నవీక్షింపఁగా,
ధరణిం గూలెను, వజ్రపాతహతిచేతన్ భూమిపైఁ ద్రెళ్ళు సు
స్థిరభూభృచ్ఛిలయట్లు, భైరవి శిరోస్థివ్రాతముల్ నుగ్గుగాన్.

మైత్రి—ప్రియసఖీ! దైవవశముచేతఁ బులినోటఁ బడి వెలువడినకురంగాంగన వలెనే నీవును నీభాగ్యముచేతఁ బ్రదుకఁగంటివి. తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత విష్ణుభక్తిదేవి "నన్నుసహిత మపహసింపఁ బ్రయత్నించుచున్న దురాత్మురాఁ డయినయీమహామోహప్రేతమును నేను సమూలముగా నిర్మూలము చేసెదను" అని కోపావేశముతోఁ బలికి, నావంకఁ జూచి "శ్రద్ధా! నీవుపోయి వివేకునితో నిట్లు చెప్పుము.—నీవు కామక్రోధాదులను నిర్జింప [illegible] ప్రయత్నింపుము. అప్పుడు వైరాగ్యోదయము తప్పక కలుగును. నేనును [illegible] ప్రాణాయామాదుల కుత్సాహము పుట్టించి నీసైన్యము ననుగ్రహించెద [illegible] భరాది దేవుల శాంత్యాదుల కౌశలముచేత నుపనిషద్దేవీసంగమమువలనఁ [illegible] యిన నీకుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డుదయించు సాధనమును జేయుదును." అని [illegible]. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు వివేకుని సన్నిధికిఁ బోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నీ వెవనిని [illegible] పుచ్చుచున్నావు?

మైత్రి—అక్క! చెల్లెండ్రము మేము నలువురమును విష్ణుభక్తియొక్క యాజ్ఞచేత వివేకుని కార్యసిద్ధికొఱకు మహాత్ములయాత్మలయందు నివసించెదము.

చ. నను సుఖజీవులందుఁ, గరుణన్ ఘనదుఃఖితులందుఁ, బుణ్యకా
ర్యనిరతులందు సమ్మదిత, భ్రష్టసుబుద్ధులయందు నుపేక్ష, వా
రునుపఁదలంత్రు; మే మచటనుండుట నాత్మలు రాగలోభము
ఖ్యనిఖిలదోషదూషితము లయ్యును గాంచును నిర్మలత్వమున్.

కాఁబట్టి యీవిధముగాఁ దోబుట్టువులమైన మేము నలువురమును వివేకాభ్యుదయముకొఱకైనవ్యాపారముచేత వాసరములు గడపుచున్నాము. ఓప్రియసఖీ! నీవిప్పు డెక్కడ వివేకమహారాజును గనుఁగొనఁగలవు?

శ్రద్ధ—"రాఢాదేశమని యొకటియున్నది. అక్కడ భాగీరథీసమీపప్రదేశమున కలంకారభూతమయిన చక్రతీర్థమునందు మీమాంసానుగతయైన మతిదేవితోడఁ గూడ నెట్లో ప్రాణములు నిలుపుకొని వ్యాకులహృదయముతో నుపనిషద్దేవీసంగమార్థముగా వివేకుఁ డహర్నిశమును దపస్సు జేయుచున్నాఁడు." అనిదేవిదైన విష్ణు

మైత్రి—ఓప్రియసఖీ! నీవిప్పటికిఁబొమ్ము. నేనునాపనికిఁబోయెదను.

శ్రద్ధ—అట్లు చేయుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓరి మహామోహా! ఓరిదోసకారిపిసుఁగా! ఈమహాజనులెల్ల నీవల్ల సర్వవిధములచేతను జెడిపోయిరి.

శా. జ్ఞానానందము నిస్తరంగము మహాశాంతంబు పారిద్యన్మహా
స్థానానంబు మహావ్రుతార్థిజుల మహా! తాగ్రగంబుండియున్;
వే నిస్సారమరీచికాజలమునందే మున్గుచుం దేలుచున్
బానస్నానము లాచరించెదరు. విభ్రాంతి న్విమూఢాత్మకుల్.

సంసారచక్రవాహకుఁడై యున్నమహామోహునకు నజ్ఞానమేమూలము. ఆ యజ్ఞానము తత్త్వబోధమువలననే నివృత్తికాఁగలదు. ఎట్లన—

గీ. అవని నజ్ఞానమూలక మైనయట్టి
ప్రబలసంసారవృక్షంబు పెల్లగించి
పరముఁ గూర్ప విశ్వేశ్వరోపాసనాఖ్య
బీజజన్యాత్మబోధంబె విరవుసుమ్ము

తలుమాగా మంచివారు పూనినకార్యములకు దేవతలు తోడుపడుదురని తత్త్వవేత్తలు చెప్పుదురు. అందుచేతనే విష్ణుభక్తిదేవియిప్పుడు "నీవుకామాదులను గెలుచుట కుద్యోగింపుము; నేనును నీపక్షమవలంబించెదను" అని సందేశము పంపినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడైయున్న కాముని వస్తువిచారుఁడొక్కఁడే జయింపఁదగినవాఁడు. కావున వానిని నిర్జించుటకయి యిప్పుడతనినే నియమించెదను. ఓవేదవతీ! నీవు వస్తువిచారుని బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించివస్తువిచారునితోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

వస్తు—అంగనా! నిర్విచారసౌందర్యాభిమానవర్ధిష్ణుఁడైన కామపిశాచునిచేతను ముఖ్యముగా గుణాత్మకుఁడైనమహామోహునిచేతను లోకము చెడిపోవుచున్నది.

చ. కలికి యటంచునున్, గలువకంటి యటంచును, సుభ్రువంచు, మం
జులసుముఖాబ యంచు, గురుకు...

ప్రబోధ చంద్రోదయము.

కలిమి నుతింపఁ గాంచు భ్రమియించు రమించు బునంపు గారె! చె
ల్వలను విభ్రమస్ఫురించును దలంపఁడు మోహవిచేష్టితంబులన్.

ఇక్కడఁ గా వస్తువిచారము చేయఁగల నాత్మబుద్ధులకు సహితము మాంసాస్థిపంజరము లైన స్త్రీలు స్వభావదుర్గంధనిలయము లనియు బీభత్సవేష లనియు వైరాగ్యము కలుగకున్నది అట్లయినప్పుడు వారియం దితరగుణారోపణము చేయుట స్పష్టమే.

మ. వరముక్తామణిహారముల్ మణిరణత్స్వర్ణాంగదంబుల్, సితాం
శుకపత్రోరు దుకూలముల్ ఘుసృణపున్నెమ్ము పూతలుఁ దావిపూ
సరముల్ పైపయిఁ జూచి యల్పమతు లిచ్చంగాంత్రు సమ్మోహముల్
ధరనారుల్ నరకార్గళామలనుచుం దలఁతు రుజ్జ్వన్మతుల్

(ఆకాశముదెంకఁ జూచి) ఓపాపీ! చండాలా! ఓరి కామా! అనావలంబనముగా నిచ్చి నీ వీలాగున జనులను వ్యాకుల పెట్టుచున్నావేమిరా? ఓహో! కామావిష్టుఁడు—

మ. ననుఁ గామించెను బాలయీమె, యెటులన్ నన్నిప్పుడుం గాంక్ష సేయు చూ
చెను, నీయుత్పలనేత్రి కౌఁగిటను జేర్చెన్ నన్నునున్ గావి; యో
ఘనమూర్ఖా! నిను గాంచె నెవ్వతె? నినుం గామించె నెవ్వర్తె యాం
గన మాంసాస్థుల బుంగ; లోపలి నిరాకారుండె వీక్షించెనున్.

ప్రతీహారి—ఓ మహానుభావా! ఇటు రమ్ము.

ఇద్దఱు—(ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతి—అదె మహారాజా శ్రీనుఁడయి యున్నాఁడు. నివాసనసన్నిధికిఁ బోవు.

వస్తు—(దాపునకుఁ బోయి) దేవా! జయమగుఁ గాక! జయమగుఁ గాక! ఈ వస్తువిచారుఁడు దేవరకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

వివే—వస్తువిచారా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

వస్తు—(కూర్చుండి) దేవా! మీ సేవకుఁడు వీఁడె వచ్చియున్నాఁడు. ఆజ్ఞ యేమో యనుగ్రహింపవలెను.

వివే—మహామోహునితో మనకు యుద్ధము సంప్రాప్తమయినది. అక్కడ ప్రధానవీరుఁడు కాముఁడు. వానికిఁ బ్రతివీరునిగా మేము నిన్ను నిరూపించినాము.

వస్తు—దేవరవారు నన్నిట్లు సంభావించుటచేత ధన్యుఁడనయినాఁడను.

వివే—ఇఁక నీ వేయాయుధముచేత గాముని జయించెదవు?

వస్తు—ఓహో! పంచశరుఁడా! వానికన్న వియాయిదమ్ములు. పూవిల్తుని గాముని జయించు టెంతపని? ఇక్కడఁ గూడ శస్త్రగ్రహణ మపేక్షింపవలెనా? దేవరవారు చిత్తగింపుఁడు—

ఉ. ఇంద్రియమార్గమందు మనసేగకయుండఁగఁ జూచినాఁడవన్;
జాదరిభాస్వలం దలఁచినన్, సుఖదుఃఖ మాచరించినన్,
సాంద్రవికారముల్ గలుగు; సాధులు సేఁతలకే యుక్తలంచు, రా
జేంద్ర! పరీక్షణంబు మదినెంచుము నాఁ గాయునియూపు మాఁపెదన్

వివే—మేలు! మేలు!

వస్తు—అంతేకాక,

చ. తెలిపుగానప్రవంతుల, నిశాంతకపరిస్ఫుట [illegible]
చిలిగిరుసన్, సుసాంద్ర [illegible] జంబులన్,
[illegible] వాక్యముల్
[illegible] డేఁకేటికేమిగుల్?

[illegible] (గాన [illegible] అట్లీనాతి యొక్క [illegible] పాడిన పక్షి ముని, [illegible]) [illegible]

ఉ. గంధముఁ గాముదీపకముఁ, గప్పురతాయము, పూపుఁదోఁటలం
దింపగు బాలపాటలు మధుపాళుల నుప్పవసంతకాలమున్,
మందకపంబవాయువులు, మంద్రగవాద్యములు సద్దినంబులున్,
డెందముకాముమిత్రములు; నిద్దియులిందఱు స్త్రీలఁ గెల్చెదన్.

ఇఁకఁ గాలవిలంబము చాలును ఇప్పుడు దేవరయాజ్ఞ యేమి?)

క. ఉరుశరవిచారశరముల
నరబలములఁ గూల్చి నేనయడఁచెదఁ గామున్;
గురుసేఁ గ్రుంచి పాఱఁడు
శరధారల సింధురాజుఁ జంపినకరణిన్.

వివే—(ప్రసాదపూర్వకముగా) మంచిది, నీవు శత్రువిజయముకొఱకు సన్నద్ధుఁడవుకమ్ము.

వస్తు—దేవరవారి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని ప్రణమిల్లి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వివే—వేదవతీ! నీవుపోయి క్రోధునిజయించుటనిమిత్తము క్షమనుబిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి క్షమతోఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

క్షమ—ఉ. క్రోధమహాంధకార ఘనదుర్గ్వికటభ్రుకుటీతరంగరౌ
ద్రాధిక ఉగ్రసాంధ్యకిరణారుణదృష్టులు నో మహోదధి

ప్రబోధ చంద్రోదయము.

క్షోధమహామోహోద్ధతులను నల్గుర వైరులను, వీరులోనన్
సాధులు నిర్మలాత్మమలసాగరతుల్య గభీరులెంచుచున్.

(ధ్యానపూర్వకముగాఁ దన్నుఁ జూచుకొని)

ఉ. లేదు నరోషనేత్రయును; లేదు శిరఃపరిపీడనంబునున్;
లేదు మనోపతాపయును; లేదు శరీరవిమర్దనంబునున్;
లేదు దలపింప యాదిగ గణింపఁగఁ గల్గు ననర్హయోగమున్;
క్రోధిగ నేనె తద్దయును క్రోధజయంబున శ్లాఘ్యనయుక్తిదక్షతన్..

(ఇద్దఱును ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతీ—అదె మహారాజుగారు, ప్రియసఖీ! ఆయనను సందర్శించుకొమ్ము.

క్షమ—(సందర్శించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఇదిగో దేవర వారి దాసురాలయిన క్షమ సాష్టాంగప్రణామము చేయుచున్నది.

వివే—ఓక్షమా! ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

క్షమ—(కూరుచుండి) దేవా! ఈ సేవకురాలెందునిమిత్తము పిలిపింపఁబడినదో యాజ్ఞయిండు.

వివే—ఓక్షమా! మాకిప్పుడు సంప్రాప్తమయిన యుద్ధమునందు దురాత్ముఁడయిన క్రోధుని నీవు జయింపవలెను.

క్షమ—దేవరవారి యనుగ్రహమువలన నేను మహామోహునైనను జయింపఁజాలు సమర్థురాలనగుదును. ఇఁక నాతని యనుచరమాత్రుఁడైన క్రోధుఁ డెంత? నేనా పనిని శీఘ్రముగా నే నిర్వహించెదను.

ఉ. అన్నట దేవయజ్ఞపితృయజ్ఞతపోధ్యయనక్రియాదులె
న్నెన్నొ యకారణంబ సమయించెడువానిని పాపకర్మునిన్
గన్నుల నిప్పుకల్ కురయఁ గక్కెడువాని వధింతుఁ గ్రోధునిన్
మున్నలభద్రకాళి యసురున్ మహిషాసురుఁ జంపినట్లుగన్.

వివే—ఓక్షమా! ఇప్పుడు క్రోధవిజయోపాయము నాకు వినిపింపుము.

క్షమ—దేవా! విన్నవించెదను వినుఁడు.

చ. పురుషుఁడు క్రుద్ధుచోట నగుమోము, దురాగ్రహుచోఁ బ్రసాదముల్;
బహుపరుషక్కుచోఁ గుశలవార్త, ప్రమోదము తాడనోగ్రుచో,
నేరపఁగఁ జెల్లుఁ; బొందుదు రనిర్జితచిత్తులు దైవికాపదు
ల్కూరమునె? క్రోధభావ మెటులక్కల్గు దయారసమానసంబులన్?

వివే—సాధు! సాధు!

క్షమ — దేవా! క్రోధుని జయించుటవలన నే హింసాపారుష్యమానమాత్సర్యా
దులు సహితము జయింపఁబడినవారగుదురు.

వివే — మంచిది. నీవు శత్రువిజయముకొఱకు సంసిద్ధురాలవుకమ్ము.

క్షమ — దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వివే — వేత్రవతీ! లోభుని జయించుటకయి సంతోషుని పిలుచుకొని రమ్ము.

ప్రతీ — దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి సంతోషునితోఁ
గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది)

సంతో — (ఆలోచించి జాలితో)

చ. ప్రతిదినమందు స్వేచ్ఛఁగ లభించును గందఫలాంబులున్;
పిపాసకు త్రాగ దొరకు నిర్ఝరముల స్వాదుశీతతోయముల్;
పరిమితయుండు పరిపక్వపు పల్లవముల్ సుఖశయ్యలౌపుగా;
నతికృపణుల్ శ్రమింపకుగ దొలంగియుందురు ధనికాంగణంబులన్

(ఆకాశమునందుఁ జూచి) ఓరి మూర్ఖా! లుబ్ధా! ఈయాశావ్యామోహము దురుచ్ఛేదము
గదా?

చ. ధనముకొఱకు కష్టించి ధనార్జన పొందగ నీవు దా
పురిగని, నిన్నెసార్లు చెడిపోవఁగ లేదు ధనత్వప్రియత్వమున్?
మానుష్యమంబె? యాశ నిటు మానవు ఎట్టయ్యెను; నేఁడునా ఇటుగాఁ
దునుఁగను నీమనంబున వితనితో శిలతో సదృశముగాఁ బడెన్.

లోభాంధకారహతుఁడవయిన నీయీచేష్టితము మనస్సునకాశ్చర్యము కలిగించుచున్నది.
ఎట్లనిన —

ఉ. ధనమార్జించెదనం చుఁ, బ్రాప్తమగు విత్తంబింక హెచ్చింతు నం
చును, లాభంబును ద్విగుణీకరించెద నంచున్, సొమ్మెల్ల ధ్యానింతు వీ
వనిశంబున్; గన నక్కటా దినదినము యాయాశాపిశాచంబు గ్ర
సించిన లోభాంధతమోవృతున్ నిను మెసంగుట ఎట్టిదో చక్కటా!

మఱియును,

చ. ధనము గడించుటే మొదటఁ దద్దయుఁ గష్టము; కల్గు నాపయిన్
ధనమునకున్ క్షయంబును వినాశము రెండు వియోగమార్గముల్;
ధనము నశింపఁ గల్గును వ్యథల్; సిరిఁ గూర్పమిఁ గల్గు నావ్యథల్;
ధనమును గూర్పకుండుటయొ దానినిగూర్చుటయో మేలు చెప్పుమా.

అంతేకాక,

మ. అనయంబున్ నటియించు తృష్ణవు శిరంబంటున్; జరాపన్నగం
బును ద్రుంగ న్నినను; విశ్వగుండగు దినా వధూపుత్రాదులోకగ్రథముల్;
ఘనబోధాంబులఁ బాని లోభగజమున్ గాఢాజ్ఞతాజన్యమున్,
తుణ మానందసుధాంబుధిన్ మునుఁగు మా శశ్వత్సుఖం బబ్బెడిన్.

ప్రతీ—వీరె ప్రభువువారు. ఓ మహానుభావా! ఈయనసన్నిధానమునకుఁ బొమ్ము.

సంతో—(సమీపమునకుఁబోయి) స్వామీ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! వీఁడె సంతోషుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు,)

వివే—ఇక్కడఁ గూర్చుండుము. అని సన్నిధానమునందుఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంతో—(వివేకునితోఁ గూరుచుండి) ఈభృత్యజనునిపని యేమో దేవర యాజ్ఞాపింపవలెను.

వివే—నీప్రభావము లోకవిదితమయినది. కావున నీతో బహుభాషలతోఁ బనిలేదు. నీవు లోభుని జయించుటకయి వారణాసికిఁ బోవలెను.

సంతో—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

చ. కలయ మెలంగుమన్ బహుముఖంబుల ముజ్జగముల్ జయించి లో
వలచుచు, దేవభూసుర మహాపథబంధన లబ్ధవృద్ధియై,
వెలసినలోభునిన్ బరిభవించి జయించెద నుగ్రశస్త్రముల్,
బలమున మున్ను దాశరథి పఙ్క్తిముఖున్ నజిని జంపినట్లుగన్.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వినీతవేషుఁడైనయొక పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—దేవా! విజయప్రయాణమంగళములు జరుపఁబడినవి. మౌహూర్తికులు పెట్టిన విజయయాత్రాసమయమును సమీపించినది.

వివే—అట్లయినయెడల సేనాపతులు సైన్యములను బయలుదేఱుటకు నియమింపవలెనని చెప్పు.

పురు—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

చ. పటుకటదానమత్తమధుపంబులఁ గూర్పుఁడు సద్ద్విపంబులన్;
బటుమని డుంకుతేజములు వాయుజవంబుల వారువంబులన్;
భటు లానతింపుఁడీ బలు నభస్స్పృశితాగ్రమహాధ్వజమ్ముతోన్;
జటులకృపాణులు వెసం జనుఁ డాశ్వికులార! శ్రేణులై.

వివే—మంచిది ! మంగళస్నానము లాచరించి నేను బ్రయాణమయ్యెదను. (ద్వారపాలకునితో) సంగ్రామోచితమయినరథము సాయత్తపఱచి తీసుకొనిరమ్మని సారథి కాజ్ఞాపింపుము.

పారి—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు యుద్ధరథమును సిద్ధముచేసికొని సారథి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సార—దేవా ! ఇదిగో రథము సిద్ధముగా నున్నది. దేవరవారు రథారోహణము చేయవచ్చును.

వివే—(మంగళవిధులను నిర్వర్తించి రథారోహణము నభినయించుచున్నాఁడు)

సార—(రథవేగము నిరూపించి) దేవా ! చిత్తగింపుఁడు చిత్తగింపుఁడు.

మ. ప్రమరోద్ధూతరజశ్ఛటానుమితశుంభద్యానధావత్ఖురా
గ్రచయేపత్ప్రచుంబితోర్వ్యపరిభాగంబుల్ మహావాహముల్
ప్రవలన్మంథరమధ్యమాబ్జలధిధ్వానోగ్రఘోషంబుగా
నుపతప్రోషిని వ్యోమమార్గమున నోహో ! తేరుఁ గొంపోయెడున్.

ఇదిగో సమీపమునఁ ద్రిభువనపావనమైన వారణాసీనగరము దృష్టిపథమునఁబడినది.

శా. ఘంటాయంత్రపతత్ప్రణాదితనితాంతధ్వానసంయుక్తముల్
నీరేజాకరప్రభాస్వరకళముల్, చెల్వొందు సౌధాగ్రముల్
భూరిప్రేక్ష్యములై శరద్ఘనళజీమూతాంతరాజత్తటి
చ్ఛ్రీరమ్యంబులవే పతాక లెసఁగున్ జిత్రద్యుతి న్మేడలన్.

ప్రవిమలశైలాగ్నమధుకరనికరఝంకారముఖరంబులును వికసితకుసుమవిసరవిగళన్మకరందవర్షాతిశయధురంధరంబులును నానాప్రసూనసుగంధబంధురంబులును శ్యామాయమాననిబిడచ్ఛాయావనీరుహమనోహరంబులును నగుపురోద్యానప్రదేశంబులవిగో సమీపంబునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈవాయువులు సహిత మిక్కడఁ బాశుపతవ్రతమును గ్రహించినతాపసులవలెనే కానఁబడుచున్నవి. ఎట్లన—

చ. సురనదినీటఁ దేలి, సురజోభసితంబు కరంబుఁ దాల్చి, యీ
శ్వరునకు నర్చనల్ సలుపుచాఱ్పన మీఁదను బూలురాల్చి, ని
ర్భరమధుపస్వనంబునను పాటలు చాలఁ జెలంగ, వాయువుల్
కరమును నృత్యముల్సలుపుఁ గంపమునొందులతాభుజంబులన్.

వివే—(ఆనందముతోఁ జూచి)

మ. హృదయాకర్షకమయ్యెఁ జంద్రమకుటుం డెందుండు నీకాశి, తాఁ
బదమై ముక్తికి విద్యయట్లు, గమమార్పన్ స్వపరిభావానందమై ?

యిదె భూదేవికి వేణికాముత్యసరమై యుంచ్ఛాదనున్ వంగి స్వ-
ర్నది, వక్రేందుకళన్ గడున్ నగుచు ఫేనవ్యాజహాసంబునన్.

సారథి—ఓదేవా ! చూచుచున్నాడు, చూచుచున్నాడు. ఇది గంగాతీరమున కలంకార భూతమును త్రిభువనపావనమునైన శ్రీమత్త్రిలోకగురు విశ్వేశ్వరాఖ్యమహాదేవుని దేవాలయము.

విశే—(హర్షముతో) ఓహో !

క. మును చెప్పిరి యీదేవుం
డనఘుఁడు క్షేత్రాధినాథుఁ డని క్షేత్రజ్ఞుల్
తనువులిట విడిచి చింతగ
ఘనపుణ్యులు భక్తజనులు కైవల్యము గాంతురనిన్.

సార—దేవా చూచుచున్నాడు చూచుచున్నాడు. అదిగో మునులను నానావిధమార్గములనే తామస్రోతపోభోగము లొక్కచోటనుండి దూరముగాఁ గొల్చుచున్నారు.

విశే—వారల్లెట్టుండుదురు. కానిమ్ము నేనీయాలయమునందుఁ బ్రవేశించి యభీష్టసిద్ధికొఱకు భగవంతునికి నమస్కరించెదను. (అని రథమునుండి దిగి గుడిచొచ్చి చూచి నిగిడించి) ఓమహాదేవా ! నమస్కారము నమస్కారము నన్ను దయ చూడుము.

క. కావింతు నమస్కృతులివె
యోనిర్మలజ్ఞానదేహ ! యోచంద్రధరా !
యో శ్రీకంఠత్రిలోచన !
సేవకున కొసఁగు నాకు శ్రేయఃప్రాప్తిన్.

(అని నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సార—దేవా ! ఇది త్రిభువనగురుఁడైన యాదికేశవస్వామి దేవాలయము.

విశే—అక్కఱ్ఱతరము (అని వెళ్ళి యాదికేశవస్వామికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి) ఓ భగవంతుఁడా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక !

దండకము. అమరచయచమూచక్రచూడామణిశ్రేణినీరాజితోపాంగపాదద్వయాంభోజ ! రాజన్నఖద్యోతకిమ్మీరితస్వర్గపీఠా ! స్ఫురద్వైతభ్రాంతిసంతానసంతప్తసందాయసంసారనిద్రాపహారైకదక్షా ! క్షమామండలోద్ధారసంభారసంఘట్టదంష్ట్రాగ్రకోటిస్ఫురచ్చైలచక్రా ! క్రమాక్రాంతలోకత్రయా ! బాహుబలప్రోద్ధృతాఖిలగోవర్ధనచ్ఛత్రనిర్వారితాఖండలోద్వేజితాకాండచండాంబువాహాతివర్షత్రసద్గోకులత్రాణవిస్మాపితాఖిలవిశ్వా ! ప్రభూతాత్మంస ! దైతేయసీమంతినీవర్గసీమంతసింధూరసంభారవాయుక్షుద్ర

ఉన్మాస్తనోద్గాఫఘామాధిపా! త్రేస్తుత్రైత్యోద్రవక్షస్స్థలీహాటనాదంత భాగ్యవన్యశ్రేణి హారిస్ఫురన్మస్మవిస్తారరక్తాగ్రయముగ్నలోకా! త్రిలోకదివ్యపద్మోద్భవోద్గండవందితాస్థిరూ టస్ఫాటోనాస్థితోద్దామవిక్రమస్ఫురజ్జ్యోతిభిజ్ఞాసితోద్దామరోద్దండదోర్దండ! ఖండేందు చూడప్రియా! ప్రాజ్ఞవోద్దండవిభ్రాంతిమందానిలక్షుభితదుగ్ధాంబుధిప్రోత్థితశ్రీభుజావల్లి కంశ్లేషసంక్రాంతపీనస్తనాభోగపత్రాళీవిలాంఛితోరస్స్థలా! స్థూలముక్తాఫలోదార హారప్రభామండలప్రస్ఫురత్కాంత! వైకుంఠ! సద్భక్తసందోహసంసారమోహాచ్ఛిదంబైన బోధోదయం బిమ్ము నాకొసగుమీ హే దేవ! దేవా! నమస్తే నమస్తే నమః॥
(అని సాష్టాంగప్రణామము చేసి చేతులు దోయిలించి) మంచిది ఇదియే మనకు నివా సార్హమగు ప్రదేశము. ఇక్కడనే మన సేనలను విడియించెదను.

(అని యిద్దరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము.

[అప్పుడు శ్రీధర ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్రీధ—(ఆలోచించి) ఈవిధము సుప్రసిద్ధమయినదే కదా;

గీ. జ్ఞాతివైరంబునను సంభవిల్లు
క్రోధశిఖి నిర్దహించును గులము నెల్లఁ;
ఘనసమీరాహతి మహీజఘట్టనమునఁ
గలుగుదహనంబు వనమెల్లఁ గాల్చునట్లు.

(కన్నీరు విడుచుచు) అక్కటా! దారుణమయిన సోదరమరణములవలనఁ గలిగినశోకానలము దుర్వారమయినదిగా నున్నది. అది వివేకమేఘజలములచేత నయినను జల్లారదు; ఎట్లన—

చ. స్థిరగురువస్తువుల్ గిరులు సింధువులు న్నదులున్ నశింపఁగా,
నరులన నెంత, యుబ్బులు కసత్తృణకల్పులు మృత్యుదృష్టికిన్.
పొరిఁబొరి బంధుదుఃఖభవమోహ మదేదొ వివేకమార్గ్గఁగా,
నెరియుచు శోకవహ్ని దహియించెడుఁ జిత్తము నట్టులయ్యునున్.

సరస్వభావులంజనను గోత్రోత్థాదులగుసోదరులు కథాశేషు లగుటవలన నాగ
ల్లయినది.

క. భీకరశోకాగ్నిశిఖా
నీకము శిథిలములోనయ్యె నెఱుకులనెల్లన్
పైకొలుపు దేహశోషముఁ?
బ్రాకటముగఁ గంతరాత్మ వడిఁగ దహించున్.

(ఆలోచించి) "బిడ్డా! శ్రద్ధా! నేనిక్కడనుండి హింసాప్రధానమయిన యుద్ధమును జూడలేను కాఁబట్టి నేనీకాశీకాపురమును విడిచి సాలగ్రామమను పేరుగల విష్ణుక్షేత్రమునందుఁ గొంతకాలము గడపెదను. నీవిక్కడకువచ్చి వృత్తాంతమును జరిగిన క్రమమున నాకు నివేదింపుము" అని విష్ణుభక్తిదేవి నాకాజ్ఞాపించినది. కాఁబట్టి యాదేవిసన్నిధానమునకుఁ బోయి యీసమరవృత్తాంతము సర్వమును నేనామెకు విన్నవించెదను (ముందుకునడిచి చూచి) ఇది యోగచక్రతీర్థము. ఇదుగుసంసారసాగరోత్తారకమయిన నావకుఁ గర్ణధారుఁడైన భగవంతుఁడగు శ్రీహరి ప్రత్యక్షముగా వాసము చేయుచున్నాఁడు (ప్రణమిల్లి) ఇదిగో మునులచే నుపాస్యమానురాలయిన విష్ణుభక్తిదేవి శాంతితో నేదో యాలోచించుచున్నది. నేనామెకు సమీపమునకుఁ బోయెదను (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

శాంతి—అమ్మా! మీరు ప్రబలచింతాకులహృదయ లయి యున్నట్లు కానఁబడుచున్నారు.

విష్ణు—బిడ్డా! మహావీరక్షయకరమయినయీఘోరయుద్ధమునందు బలవంతుఁడైనమహామోహునితోఁ బ్రతిఘటించినపుత్త్రప్రాయుఁడైన వివేకునివృత్తాంతమేమయినదో తెలియకపోయెనని నామనస్సిప్పు డస్వస్థముగనున్నది.

శాంతి—దేవీ! ఇక్కడ విచారింపవలసినపని యేమున్నది? దేవిగారియనుగ్రహమున్నందున వివేకమహారాజునకు విజయము నిశ్చయమని నేనెఱుఁగుదును.

విష్ణు—బిడ్డా.

క. ఘనధర్మపక్షబలమున
ననివార్యంబుగ లభించు నభ్యుదయంబుల్?
విను మట్లయ్యును, సుహృదుల
మన సెప్పుడు నపాయశంక మఱిమఱిపూన్.

అంతేకాక శ్రద్ధ యింతతడవు రాకుండుట మనస్సునకు సందేహము పుట్టించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(సమీపమునకుఁబోయి) భగవతీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

విష్ణు—శ్రద్ధా! నీవు క్షేమముతో వచ్చితివా?

శ్రద్ధ — దేవిగారు యనుగ్రహమువలన.

శాంతి — అమ్మా ! ప్రణామము చేయుచున్నాను.

శ్రద్ధ — పుత్త్రీ ! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శాంతి — (తల్లిని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

శ్రద్ధ — బిడ్డా! విష్ణుభక్తిదేవిప్రసాదముచేత మునిజనమనోనివాసమును బొందుము.

విష్ణు — అక్కడ నేమిజరిగినది ;

శ్రద్ధ — దేవిగారికిఁ బ్రతికూలముగాఁ బ్రవర్తించువారికిఁ దగినట్లు జరిగినది.

విష్ణు — అది సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

శ్రద్ధ — దేవీ ! అనంతరంబున దేవి యాజ్ఞాదికేశవాలయమునుండి వెడలఁగానే తనపాటలవర్ణమును గొంతెము విడిచి సూర్యుఁడు ప్రకాశించుచుండఁగా విజయ ఘోషాహ్వానానేక పరివీరబాహుస్ఫోటసింహనాదబధిరితదిగంతంబును సతతోద్ధతుర గఖురక్షుణ్ణ[illegible]ద్వీపప్రకరజటాపటలాంతరితభాస్కరబింబంబును బ్రబ లతరనిస్త్రింశ[illegible]ఘోరసంధ్యాయమానపరిజనంబును బ్రళ యజలధరధ్వానభీషణంబును నగు వారియొక్కయు మనయొక్కయు సైన్యసాగరము సన్నద్ధమయ్యెను. [illegible] వివేకమహారాజు మహామోహమహారాజుకడకు నైయాయిక దర్శనము [illegible]గాఁ బంపెను. అతఁడు పోయి మహామోహునితో నిట్లనియె—

మ. వినుమా, విస్తార[illegible]కాననదీశైలధర్మభక్తాంతరం
గనివాసంబు త్యజించి, [illegible] భృత్యవర్గంబుతో ?
[illegible]నటన్నయ్, [illegible]ధారాత్మ[illegible]
ఘనశక్త్యంబులు [illegible] మ్రింగు మీమాంసముల్.

విష్ణు — తరువాత తరువాత.

శ్రద్ధ — దేవీ ! తరువాతఁ గోపముచేత వికటమలాంతరతాండవితభ్రుకుటియై మహామోహుఁడు —“ఈదుర్నయపరిపాకఫలము వివేకుఁడే త ననుభవించునుగాక!” అని పలికి, తానే మొట్టమొదటఁ బాషండాగమబృందములను బాషండశాస్త్రసహి తముగా యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పెను. ఈలోపల మన సైన్యముఖమునందు,

గీ. వేదవేదాంగతతు లుపవేదసమితి
స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లెలమిఁ గొలువఁ,
జంద్రసమకాంతితో సరస్వతి, సరోజ
కర యగుచు నిల్చె నాకస్మికముగవచ్చి.

విష్ణు — తదనంతరము.

శ్రద్ధ—దేవీ ! అప్పుడు వైష్ణవ శైవ సౌరాదులయిన సర్వాగమబృందములును సరస్వతీదేవి సకాశమునకు వచ్చెను.

విష్ణు—అటుతరువాత. .

శ్రద్ధ—తదనంతరము—

శా. వేద్యామీమాంస, సరస్వతీసతిపురోవీధిన్ రణోత్సాహయై,
ప్రాముఖ్యస్థితి న్యాయకాపిలమహాభాష్యాదిసద్గ్రన్థ
స్తోమంబు లొక్కటికాగ ధర్మముఖియై, శుద్ధాయుతన్యాయసా
ర్థ్యాకారిణి నిల్చె, దుష్కరణిన్, వేదత్రయీ సేత్రియై.

శాంతి—స్వభావప్రతిపక్షము లయినయాగమన్యాయశాస్త్రబృందము లొక్కటిగాఁ గలియుట యెట్లు సంభవించినది ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ !

క. ఇతరేతర వైరములన్
సతము మెలఁగు నేకవంశజాతులు తమకున్
క్షితిలోపల నవమానం
బితరులచేఁ గల్గుచోట నేకముకారే ?

వేదప్రమాణము లయినవిమను లోలోపల విరోధమున్నను, వేదసంరక్షణముకొఱకును నాస్తికపక్షోద్ధి క్షేపణముకొఱకును శాస్త్రసంఘముల కైకమత్యము కలుగును. ఆగమ సముదాయములో నహితము విరోధము తత్త్వవిచారములకుఁ గానరాదు. ఎట్లన—

శా. శాంతం బద్వయు మవ్యయం బజము శశ్వద్బ్రహ్మ మాతత్త్వము
భ్రాంతిం బాగమపంక్తిచే సగుణతన్ బ్రహ్మద్యుతేశాఖ్యలన్
వంతోప్పన్ బహుధా స్తుతింపఁగఁబడున్ ? నానాగమశ్రేణి సం
క్రాంతంబౌ సొక్కబ్రహ్మమందునె, సముద్రంబందు నేళ్లన్ బలెన్.

విష్ణు—తరువాత ? తరువాత ?

శ్రద్ధ—దేవీ ! తరువాత నిరువాఁగుసంమును నిరంతరశరనికరధారాసంపాతోపదర్శితదుర్దినం బగుకరితురగరథపదాతులకును నుభయపక్షయోధజనులకును సంకులసమరంబు సంప్రాప్తమయ్యెను. అప్పుడు,

మ. ప్రవహించె న్నదు లసృక్తోయములఁ, గవ్యాస్ఫారపటకంబులన్,
వివిధోద్యద్ఘనకంకరంకనివహాభీలావకీర్ణాంబులుల్,
నవనాంచదవిభిన్నహస్తికరిశీర్ణాభ్రష్టతేగోల్లస
ద్ధవళచ్ఛత్రసమూహహంసములు నైతద్వద్ధరంగంబునన్.

తమహోద్దామిణసంగ్రామంబున దఁ బరాపరపక్షనిర్ఘోషముచేతఁ బాషండాగమ బృందమును ముందుంచుకొని వచ్చినలోకాయతికతంత్రసముదాయము మహాన్యాయసైన్య విమర్దనముచేత విధ్వస్తమయ్యెను; అనంతరము పాషండాగమజాలము నిర్మూలమగుట చేతసదాగమసాగరప్రవాహముచేతఁ గొట్టుకొనిపోయెను. తదనంతరము సౌగతాగమ సముదాయములు సింధుగాంధారమగధాంగపారశీకవంగకళింగాది మ్లేచ్ఛప్రాయదేశము లఁబ్రవేశించెను. పాషండదిగంబరకాపాలికాద్యాగమసంచయంబులు పామరబహుళంబు లైన పాంచాలమాళవాభీరావర్తసాగరానూపదేశములయందు నిగూఢముగా సంచరించు చున్నవి; న్యాయాద్యనుగతమైన మీమాంసచేత గాఢప్రహారజర్జరీకృతము లైన నా స్తికతర్కసమూహంబులు తమయాగమసందోహంబులు పోయినదారినే పోయినవి.

విష్ణు—అటుతరువాత,

శ్రద్ధ—అటుతరువాత వస్తువిచారునిచేతఁ గాముఁడు హతుఁడైనాఁడు; క్షమ చేతఁ గ్రోధపారుష్యహింసాదులు హింసింపఁబడినారు; సంతోషునిచేత లోభతృష్ణా దైన్యానృతవాద పైశున్యస్తేయపరిగ్రహాదులు నిగ్రహింపఁబడినారు; అనసూయచేత మత్సరుఁడు జయింపఁబడినాఁడు; పరోత్కర్షభావనునిచేత మదుఁడుసంహరింపఁ బడినాఁడు; పరగుణాధిక్యునిచేత మానుఁడు ఖండింపఁబడినాఁడు.

విష్ణు—(హర్షముతో) చక్కఁగా జరిగినది. ఇఁక మహామోహునికథయేమయినది?

శ్రద్ధ—దేవీ! మహామోహుఁడు యోగవిఘ్నసహితుఁడయి యెక్కడనో యడఁగి యుండుటచేత నాతనిజాడ తెలియరాకున్నది.

విష్ణు—అట్లయినచో మహానర్థశేషమింకను నిలిచియేయున్నది. అతఁడుపరిహార ణీయుఁడు. ఎట్లన—

క. పరమాధ్వరపరుఁ డగుచున్,
స్థిరసంపదఁ గోరుశేముషీమంతుం డెం
దరిశేష మగ్నిశేషము
గురుతరఋణశేష ముంచఁగూడదు సుమ్మీ.

ఇఁక మనస్సుయొక్క వృత్తాంతమేమి ?

శ్రద్ధ—దేవీ! పుత్రపౌత్రాదిమరణజాతశోకావేశముచేత నాతఁడు ప్రాణ త్యాగము చేయనిశ్చయించుకొన్నాఁడు.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇదియంతయు నిట్లయ్యెనేని మనము కృతార్థతను బొందినారము; పురుషుఁడును బరమానందమును బొందును. అయినను దురాత్ముఁడైనా యతఁడు ప్రాణత్యాగమేల చేసికొనును?

శ్రద్ధ—ఉపనిషద్దేవి ప్రబోధోదయమునకై గృహీతసంకల్పురాలై యున్నందున నతఁడీవిధముగా శత్రువులలోఁ జిరకాలముండఁడు.

విష్ణు—అవుఁగాక! వైరాగ్యోత్పత్తికై యనుకూలశక్తియైన సరస్వతిని దేవాతని కడకుఁ బంపెదను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

(అప్పుడు మనస్సును, సంకల్పుఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.)

మన—(కన్నీటితో) హా! పుత్రకులారా! ఎక్కడకుఁ బోయినారు! ఒక్కసారి మీరు ప్రియదర్శనమిండు. ఓ కోరి కుమారులారా! రాగద్వేష మద మాన మాత్సర్యులారా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుఁడు. నా యంగములు శిథిలమగుచున్నవి. అకటా! అనాథుఁడను వృద్ధుఁడను నయియున్న నన్నొక్కఁడయిన నాదరింపరేమి? కుమారులారా కన్యకలారా, మీ రెందుఁ బోయినారు, ఆశాహింసాతృష్ణాదులైన కోడండ్రారా! మంద భాగ్యుఁడనైన నాకొక్కఁడును దక్కకుండ దైవమతఁడు మృత్యువుచే నేకకాలమున దెల్లుకొనిపోయినాఁడు! (తడఁబాటుతో)

మ. తనువెల్ల న్విషవహ్నియట్లు దహనమౌచున్; జ్ఞానఁ గోల్పోవు నష్టస్థితిన్;
పెనుపొంగించెఁ దీవ్రవేదనలు; నైపెంపెల్ల పోఁగొట్టెఁ గా;
ఘనమోహంబు జడఁగూర్చెడున్; పరితాపంబెల్లఁ బోకార్చెడున్;
మనుమున్ జీవితమున్ గ్రసించెను, ఫెనన్ శోకజ్వరం బక్కటా!

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

సంక—ఓరాజా! తెప్పిఱిలుము.

మన—(తెప్పిఱిల్లి) ఇట్టియవస్థను బొందియున్న నన్ను, ప్రియమైన ప్రవృత్తి యింకను మోమాడకున్న దేమి?

సం—(కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇంకనెక్కడి ప్రవృత్తి దేవి గోనెక్కడిది? కుటుంబమరణసంజాతశోకానలసంతప్తహృదయయయి యామె గుండెలుపగిలి మృతి నొందినదని విన్నాఁడను.

మన—హా! ప్రియురాలా! నాకొక్క ప్రియమయిన ప్రతివచనమేలయియ్యవు? కటకటా!

ఉ. దేవిరో! నన్నుఁబాసి మును త్రిమ్మరబోవుఁడు స్వప్నమందునన్
నీ వెడఁబాసియుండుటను నేమృతకల్పుఁడనైతి నిత్తఱిన్;

శైశవదీప్తిశయంబునను వర్ధ్యమానమైయుండియు నీవు, నేఁడహా!
జీవముతోడనుండవే ; విసీ! యసువుల్ కిరమున్ దురంతముల్.

(అని మరల మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

సంక—ఓరాజా! ఊరడిల్లుము, ఊరడిల్లుము.

మాన—(తెలివితెచ్చుకొని) ఇఁక నాకు జీవితాశచాలును ఓసంకల్పా! చితి పేర్చుము ఇప్పుడు నే నగ్నిప్రవేశముచేత శోకానలము నార్చుకొనియెదను.

(అని సన్నాహపడుచున్నాఁడు)

[అప్పుడే వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించుచున్నది]

సర—"సఖీ! సరస్వతీ! అపత్యమరణఖిన్నుఁడయియున్న మనస్సుయొక్క పరితోషమునకొఱకుఁబోవుము. అతనికి వైరాగ్యోత్పత్తి యెట్లుకలుగునో యట్లుచేయుము" అని భగవతియైన విష్ణుభక్తి నన్ను బంపినది కావున నేనిప్పుడాతని సన్నిధికే పోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) వత్సా! ఈవిధముగా నీవతిపరితాపము నేల పొందెదవు ; పదార్థము లనిత్యములని నీకీవఱకుఁ దెలిసినదే కదా! ఇతిహాసములును, ఉపాఖ్యానములును, నీవిదివఱకుఁ జదివినవే.

చ. అరయ విరించి యింద్రముఖ సురాసురులున్ మునిముఖ్యులు న్మనుల్
ధరణియు వార్ధి విద్రిగణముల్ కల్పశతాయువు లైగన్,
బొరసెద రౌర శోకకరమోహము! స్వీయులబుద్బుదోపమా
స్థిరతనుసంహతుల్ తెగి నశించినయప్పుడు శోకము లేమనన్ ?

కాఁబట్టి ప్రపంచపదార్థములయనిత్యత్వమును భావింపుము. నిత్యానిత్యవస్తువివేకి యగువానిని శోకమంటదు.

గీ. బ్రహ్మమొక్కటియే సత్యవస్తువగుచు
నితరమెల్ల వికల్పిత మెప్పుడగుచు,
నెప్పుడేకత్వమును జూచు ? నట్టివాని
కెక్కడిది మోహశోకంబు లెంచిచూడ ;

మాన—భగవతీ! శోకావేగవ్యాకులితమయియున్న నామనస్సునం దిప్పుడు వివేకమునకే యవకాశములేదు.

సర—వత్సా! ఇది స్నేహదోషము స్నేహము సర్వానర్థమూలకమన్న యీయర్థము సుప్రసిద్ధమేకదా!

మ. ప్రియనామంబునఁ గ్లేశమువ్విషలతాబీజంబుల న్నాఁటఁగాఁ!
బయికిన్ స్నేహమయాంకురంబు లడరున్ బ్రాగ్నిగర్భంబులై ;

వ్యాకులం బొందుచు శోకవృక్షములిట్టుల్ బహ్వార్తి శాఖాళిఖల్
బయివారల్ శతముల్ తుహిగ్నిగతి మెల్లంగాల్చు దేహంబులన్

మన—దేవీ ! ఇదియంతయు సత్యమే. అయినను శోకానలదగ్ధుఁడ నయిన నేను ప్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. అంత్యకాలమునందు మీ దర్శనమగుట మేలయినది.

సర—ఓయీ ! ఈ మహాత్మ్యహతాత్మప్రయత్నము మిక్కిలి యాకృత్యము. అంతే కాక యీయపకారులనిమిత్తము నీకీ వేగిరపాటేల ? ఆలోచించి చూడుము—

ఉ. ధరపయి వెన్క ముందిపుడు దారసుతాదిపరిగ్రహంబు చేఁ
బురుషసుఖార్థమై కలుగఁబోవదు మేలది నీకు నేరికిన్ ?
మరణము నొంది వారిపుడు మర్మవిభేదమొనర్తు రార్తిచేఁ ;
నను లటులయ్యెఁ గాంతురు ఘనశ్రమ వ్యర్థముగాఁ దదర్థమై.

మ. కటకటా ! వారికై శతులు గాంచెనె కష్టము లేవి యీ భువిన్ ;
పటుగతి నెన్ని కొండ లెగఁ బ్రాఁకరు ; వాఁకలదాఁట రెన్నిటిన్ ?
దటుకున నెన్ని ఘోరవిపినంబులు ద్రొక్కరు ; విత్తమత్తులన్
గుటిలవివర్ణవర్తులను క్షుద్రనరేశులఁ జూడ రెందఱిన్ ?

మన—దేవీ ! ఇది నిశ్చయమే అయినను,

క. తనవలనఁ బుట్టి లాలన
మునయంబును గనుచు మనసు సంతోషయెపుడున్
మనియెడు వారలఁ బాయుట
తనప్రాణము పోకయట్ల తలకొల్పు వ్యథన్.

సర—వత్సా ! ఈ వ్యామోహము మమకారవాసనామూల మయినది.

గీ. ఇంటికోడిని మార్జాల మీడ్చి తెచ్చి
మ్రింగునప్పుడు కలిగెడు మేటిశోక
మెలుకనో పిచ్చుకనో భుజియించునప్పు
డొదవమి తలంప మమత లేకునికిఁ గాదె

కావున సర్వవిధములచేతను సర్వానర్థబీజమయినమమత్వము రూపుమాపు ప్రయత్నము చేయవలయును. చూడు—

చ. జననమునొందు దేహమున జంతువు లెన్నియొ వార్త్యకోటికిన్ !
తనువునుండి యాత్మ యనఁ దాను పెంపొర్చునునందుఁ బెక్కుటికా !
వినుమింక నందు బిడ్డలని పేరిడి కొన్నిటికిన్ దదర్థమై
జనమును గష్టపెట్టు నిజదేహము ? లోకము మోహము మేకుఁగా ?

మన—దేవీ! అది యథార్థమగునుగాక! అయినను మమత్వగ్రంథి దురుచ్ఛేద్యమగుచున్నది. కావున యీసంగతిని దేవిగారు దృఢముగా మనసునం దుంచుకొనవలెను.

క. నిరతాభ్యాస దృఢీకృత
పరమస్నేహోరుసూత్రపరిగుంభితమౌ ని
ష్ఠురమమతాపాశంబె
వ్వెరవున నేమితురు నరులు విడిపించుకొనన్.

నర—వత్సా! పదార్థములయొక్క యనిత్యతాభావనమే మమత్వచ్ఛేదనమునకు ముఖ్యోపాయము.

మ. చనలేదె బహుకోట్లు నీకిటు మహాసంసారమార్గంబులో
జనకుల్ తండ్రులు తాత లాత్మభవులున్ జాయల్ పితృవ్యాదులున్ ?
వినుముల్లోట, సుహృత్తులెల్లఁబుడమిన్ విద్యుత్ప్రకాశాభమై
వనులందుం దలపోసిపోసి మదిలో భాస్వత్సుఖం బందుమా.

మన—భగవతీ! నీ ప్రసాదమువలన వ్యామోహము పోయినది. కాని,

గీ. త్వన్ముఖశశాంక దీధితిప్రభవమైన
నిర్మలోపదేశామృత నిర్ఘరమున
క్షాళితం బయ్యె నాదుల సాస్వాంత మకట!
మలినమయ్యెడు శోకోర్ములలముకతన.

కాబట్టి భగవతీ! ఈతడి యాంతరశోకవహ్నులు మానుట కేదైన మందుఁ గలదేమో యానతిమ్ము.

నర—వత్సా! దాని నీవటకు మును లుపదేశించియే యున్నారు.

గీ. బాణపాతంబు లేకయె ప్రథమమొంది
తీక్ష్ణ గాఢప్రమర్మంబై మర్మభేదులైన
గాఢశోకప్రహారసంఘాతమునకు
నరయుఁగ నచింతయే పరమౌషధంబు.

మన—భగవతీ! అదిసత్యమే. అయినను జిత్తము దుర్వారమయినది. ఎట్లన.

గీ. ఒక్క చింతను మరలింప, నోలిమడిని
గదిసి చింతాపరంపరల్ కప్పివేయుఁ;
బల్మఱును వాతధూతాభ్రపటలమడరి
యిందుబింబంబుఁగప్పి మాయించునట్లు,

నర—చిత్తమును కేవికారముస్నదే. అట్లైనచోఁ జిత్తము నొకతానతనిలుపుము

సంయుఁ బ్రవేశపెట్టవలయును.

మన—భగవతీ! ఆశాంతివిషయమేదో ప్రసాదింపుము.

సర—వత్సా—అది రహస్యమైనది. అయినను శోకార్తుల కుపదేశించుటలో దోషములేదు,

చ. స్థిరమతి నీలనీరదసదేహుని శ్రీహరినొండెఁ, దామసం
హరువు జాతిఖండనరుఁ జాహరునొండెఁ దలంపు; లేనిచో,
నిరతిని గ్రీష్మవేళ వలినీటికొలంకును బోలె నాత్మ న
ప్పరము నింక శోకమును బ్రహ్మముఁ జొచ్చి భజింపు నిర్వృతిన్.

మన—(ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) సర్వాంగములచేతను నేను దేవిగారిచేత రక్షింపఁబడినాఁడను. (అని పాదములపైఁ బడుచున్నాఁడు.)

సర—వత్సా! నీహృదయమిప్పటి కుపదేశక్షమమయినది. కాఁబట్టి నీకింక నొకటికూడ నుపదేశించెదను.

మ. జనకుండో సుతుఁడో సఖుండో తనువుం బాలింప, ధీశూన్యు లి
మ్మన శోకాగ్నిదహింపుచుండియు ననుమ్మ లోత్రుంగుకొం చొక్కటన్
కన సంసార మసారమంచు శమసౌఖ్యంబుం గనం జేయుచున్
ఘనధీమంతుల కావియోగచయమే కల్గించు వైరాగ్యమున్.

[అప్పుడు వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వైరా—(ఆలోచించి)

మ. నవనీలోత్పల కోమలచ్ఛదముకన్నన్ సూక్ష్మపత్రాగ్రముల్— మా
నవదేహంబులపై విధాతృఁడిట్లు నించె నవ్వారకున్నన్, సదా
ప్రసరత్సాంద్రబుద్విమిశ్రమాంసవిసర గ్రీసాగరధ్వాంక్షగృ
ధ్రక్పృకశ్వానములన్ మరల్పఁగను సాధ్యంబౌనె యెవ్వారికిన్?

మఱియును,

మ. తటిదాలోలము కల్మిజాలము; రజోధ్వస్తౌఘము ల్దేహముల్;
స్ఫుటసంభోగరసంబు లంతవిరసంబుల్; లోకముల్ శోకముల్;
ఘటితాంచద్ఘనము స్మహానిధనముల్; వామ ల్విపత్తిసము, ల
క్కటా! యయ్యయ్యో! జంతు రాత్మనిరతుల్ గాకీకుపంథన్ జనుల్,

సర—వత్సా! ఇదె వైరాగ్యుఁడు నీదగ్గఱకువచ్చుచున్నాఁడు. ఈతనిని గౌరవింపుము.

మన—నాపుత్రుఁడు వైరాగ్యుఁడా?

వైరా—(సమీపమునకుఁబోయి) అయ్యా! నేనునమస్కారము చేయుచున్నాను.

మన—వత్సా! పుట్టగానే నీవునన్ను విడచిపోతివి. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

వైరా—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

మన—పుత్రా! నిన్నుఁ జూచుటవలననే నాశోకావేశము ప్రశాంతమయినది.

వైరా—తండ్రీ! ఇఁకఁగూడ శోకావేశమునకవకాశమెక్కడనున్నది?

ఉ. దారినిబాంథులు, ఏటివరదన్ ద్రుమకాండచయము, లాకసంబునన్
వారిదముల్, సముద్రమున నావికులున్! వడిఁగూడిపాయు న
ట్లారయఁ దల్లిదండ్రులును నాత్మజులున్ సఖులున్ సహోదరుల్
చేరుదు రెట్టులుండుటిది సిద్ధము; ప్రాజ్ఞుల కేడ శోకముల్?

మన—(ఆనందముతో) దేవీ! నాకుమారుఁడు చెప్పినదియథార్థమే

చ. అలినవయౌవనల్ లలన, లాయలి నాదలసత్కృతజ్ఞసజం,
బలనపమల్లికాసురభిళానిలచందనముల్, తలంప ని
ర్మలసువివేకమార్జితతపంబగు సన్మతి కిప్పుడెందమా
వుల జలమట్లు మిథ్యలయి పోల్పతి తోఁచెనుఁ దొంటివన్నియున్.

సర—వత్సా! ఇదియంతయు సత్యమేయయినను గృహస్థుఁడాశ్రమధర్మమును విడిచి మహాత్మకాలమయినను నుండఁగూడదు. కాఁబట్టి నేఁడు మొదలుకొని నివృత్తిదేవియే నీకు సహధర్మచారిణి కాఁగలదు.

మన—(లజ్జతో) దేవియాజ్ఞకు బద్ధుఁడను.

సర—శమదమసంతోషాదు లయిన పుత్రులు నీకుపచారములు చేయుదురు; యోగనియమాదులు మంత్రులగుదురు; వివేకుఁడును నీయనుగ్రహమువలననే యుపనిషద్దేవితోఁగూడ యౌవరాజ్యసుఖ మనుభవించును గాక! మైత్రి మొదలయిననీతోఁబుట్టువులు నలువురును నీయనుగ్రహముకొఱకు భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవిచేతఁ బంపఁబడినారు. వారినిఁ బ్రసాదపూర్వకముగా నంగీకరింపుము.

మన—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. మీయాజ్ఞలన్నిఁటిని శిరసావహించినాఁడను. (అని హర్షముతోఁ బాదగ్రహణము చేయుచున్నాఁడు,)

సర—ఈయమనియమాసనప్రాణాయామాదులును జిరంజీవివైన నీచే నాదరపూర్వకముగాఁ జూడఁదగినవారు. వీరితోఁగూడి నీవుసామ్రాజ్య మధిష్ఠింపుము. నీవు స్వాస్థ్యమును బొందినప్పుడు జీవాత్ముఁడును దనప్రకృతిని బొందును.

మ. రవిబింబంబు పయోధివీచులబలెన్, బ్రహ్మంబొక్కం డయ్యు సం
భవనాశాదులు పొందితోఁచు బహుతన్ ద్వాస్సంగతిన్ వృత్తులన్;

దిపుటన్ వృత్తు లడంచి, నీవిఁక నివృత్తిం గూడితే, నాత్మారామున్,
బ్రతిబింబంబు వదర్పణంబునన్నలెన్, వాస్త్రైకతాదభ్రం బగుఁగా.

కానిమ్మ. జ్ఞాతుల కుదకప్రదానము చేయుటకొఱకు మనము నదికిఁ బోవుదము.

మన — దేవి సెలవిచ్చినట్లు చేయుదము.

[అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

షష్ఠాంకము.

[అప్పుడు శాంతి ప్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి — పుత్త్రీ! నీకంతయుఁ దెలిసినదేకదా?

చ. జ్ఞానులు పంచతం గనఁగ గూఢముగాఁ జని మోహుఁడేపనో
యాడఁగుటచే విరక్తుఁడయి యల్లమనస్సు ప్రశాంతి నొందఁగా,
వడిగను గ్లేశపంచకము వాయుటచేఁ బురుషుండు సొక్కటన్
గడుఁగొని తత్త్వబోధమునఁ గాంక్షరహీవర్చిదు నెల్లయప్పుడున్.

కాఁబట్టి నీయతిత్వరితముగా నుపనిషద్దేవి ననునయించి నాసమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని వివేకమహారాజుగారు నాతో సెలవిచ్చినారు. (చూచి) ఇదిగో తనలోఁ దానేదో సంతోషముతో నాలోచించుకొనుచు నాతల్లి యీవంకనే వచ్చుచున్నది.

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రద్ధ — ఓహో! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁ జూచి యిప్పుడుగదా చిరకాలమునకు నాకన్నులమృతరసపూర్ణము లయినవి.

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;
బూజ్యులైరి శమాదిసద్గుణములెల్ల?
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నారు సర్వలోకేశ్వరుండు.

శాంతి — (చేరఁబోయి) అమ్మా! నీవు నిలువఁబడి యేమియాలోచించుచున్నావు!

శ్రద్ధ — బిడ్డా! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁ జూచి చిరకాలమునకిప్పుడుగదా నాకన్నులమృతరసపూర్ణము లయినవి.

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ
బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషులెల్ల;
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

(అని మరలఁ బఠించుచున్నది.)

శాంతి — ఇప్పుడు మనస్సువిషయమున స్వామియైన పురుష ప్రవర్తన మెట్లున్నది?

శ్రద్ధ — వశ్యవిషయమునను నిగ్రాహ్యవిషయమునను నెట్లుండవలయునో యట్లున్నది.

శాంతి — అట్లయిన, స్వామియే సామ్రాజ్యము నలంకరించుచునా రేమి?

శ్రద్ధ — దానికి సందేహ మేమి? ఆత్మానుసంధానము చేసినయెడల, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును నగును.

శాంతి — ఇఁక జీవేశ్వరులకు మాయయం దెట్టి యనుగ్రహము గలదు?

శ్రద్ధ — నిగ్రహమని చెప్పవలెను. అనుగ్రహ మెట్లు శక్యమగును? పురుషుఁ డిప్పుడు సర్వానర్థబీజభూతయైనయీమాయ స్వభావా నిగ్రాహ్యురాలని తెలియుచున్నాఁడు.

శాంతి — అట్లయినపక్షమున, రాజకులము యొక్క స్థితి యిప్పు డెట్లున్నది;

శ్రద్ధ — వినుము. పురుషునకు —

శా. నిత్యానిత్యవిమర్శ యిష్టసఖి; సన్మిత్రుండు వైరాగ్యుఁ; డా
త్మీయాంతఃగ్రహితుల్ యమాదులు; సహాయాప్తుల్ శమాద్యుత్తముల్;
మైత్ర్యాదుల్ పరిచారికల్; సహచరీమాతల్లి మోక్షేచ్ఛ; దు
ష్కృత్యుల్ లోభమహామనోముఖ్యరిపు లుచ్ఛేద్యుల్ బలాత్కారతన్.

శాంతి — ఇఁటి ధర్మునియెడల స్వామి కెట్టి ప్రీతికలదు?

శ్రద్ధ — సఖీ! వైరాగ్యసన్నికర్ష మయినది మొదలుకొని స్వామియిహపర ఫలభోగములయందు నితాంతమును విరక్తుఁడయియే యున్నాఁడు. అందుచేతనే యతఁడు

గీ. నరకహేతువో పాపంబునకును బోలె,
నశ్వర మని పుణ్యఫలంబునకును వెఱచు;
శుద్ధనిష్కామతను జేయుసుకృతకర్మ
మునకు నెట్టులో తా నియ్యకొనుచు నుండు.

ట్లు స్వామి యాత్మైకనిష్ఠుఁడయి యుండుట కతఁ బెట్టి ధర్ముఁడు తాను గృతకృత్యుఁ మునట్లెంచుకొని తనకుఁదానే తనవ్యాపారమును వదలుకొన్నవాఁడయ్యెను.

శాంతి—అప్పుడు యోగవిఘ్నులను వెంటఁగొని మహామోహుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనే, వారివృత్తాంత మేమి ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! అట్టిదురవస్థను బొందినవాఁడయ్యును మహామోహపాతకుఁడు స్వామిని మోసపుచ్చుటకయి మధుమతి యనువిద్యతోడఁగూడ యోగవిఘ్నులను బంపెను. స్వామి వారియందుఁ దగులుకొన్నయెడల, వివేకుఁ డుపనిషచ్చింత నేనను జేయకుండునని వానియభిప్రాయము.

శాంతి—ఔరా ! తరువాత ! తరువాత ?

శ్రద్ధ—తరువాత వారుపోయి స్వామికొరకై యింద్రజాలికవిద్యను జూపిరి. వారు లోకయాత్రాశ్చర్యకరరూపమును జూపి సంభ్రమముతో నిట్లనిరి. ఓస్వామీ !

చ. అచిరముగా నితండు విను నబ్రిపడక్ శతయోజనధ్వనుల్
ప్రమదము చేయుమున్వననిభారత వేదపురాణగాథలన్ ;
రచనయొనర్చు శుద్ధపదరమ్యత స్వేచ్ఛను గావ్యశాస్త్రముల్
ఖచరగతిం జరించును జగంబుల ; మేరుమహీస్థలుల్లనున్.

అంతఁడు మధుమతీవిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడిన ప్రదేశమును జేరఁగా, స్థానాభిమానదేవత లాతనిపట్టునట్లుగా నిట్లనిరి:—అయ్యా ! ఇందుఁగూరుచుండుము ; ఇక్కడజరామరణములు లేవు ? ఈప్రదేశము సహజసుందర మయినది? వివిధవిలాసవేషలావణ్యవతులును బుణ్యమతులును మంగళార్ఘ్యపాద్యాగ్రపాణులును బ్రణయకృత్యచతురలును నగుదివ్యాధరకాంతలు వీరె నీయొద్దనున్నారు. కాఁబట్టి యిటురమ్ము.

గీ. కనకసికతాస్థలములు కలుగునదుల,
ఘనజఘనలు వరోరులౌ కమలముఖుల,
మరకతదళన్మృదువనాళి, బొరయుమీవు
పుణ్యసముపార్జితాఖిలభోగములను.

శాంతి—అటుపిమ్మట ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! ఆమాటలువిని మాయ యిది శ్లాఘ్యమయినదని చెప్పెను; మనస్సుమోదించెను. సంకల్పుఁడును బ్రోత్సాహపఱిచెను. స్వామి యంగీకారమార్గమును బొందినవానివలె నుండెను.

శాంతి—(ఖేదముతో) అయ్యో ! స్వామి మరలసంసారవాగురలోఁ దగులుకొనమన్నాఁడు.

శ్రద్ధ—లేదు. లేదు.

శాంతి—ఇవల నేమిజరిగినది

శ్రద్ధ—అప్పుడు పార్శ్వవర్తియైన తర్కుఁడు వారినందఱిని క్రోధాతిశయకషాయితలోచనుఁడయి చూచి, స్వామినిగూర్చి యిట్లనియె:—"ఓస్వామీ! విషయామిషగ్రాసాభిలాషులును సభాప్రతారణధూర్తబకులును నైన వీరిట్లు నిన్ను మరల దుస్సహవిషయాగ్నిజ్వాలలయందుఁ బడఁద్రోయుచుండఁగాఁ దెలిసికోలేకున్నావేమి?

భవసాగరమ్మున్ దాటఁగ
నవలీలం బ్రాప్తమైనయలయోగతరిన్
దవుల విడనాడి జాస నిపు
డవగాహన మేల చేసె దంగారనదిన్?

శాంతి—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అప్పుడాతనిమాటవిని, 'విషయసుఖములకు నమస్కార' మనిపలికి, ప్రియ[illegible]ధుమతిని దిరస్కారము చేసెను.

శాంతి—మేలు! మేలు! నీవిప్పుడెక్కడకు బయలుదేరినావు?

శ్రద్ధ—"నేను వివేకునిఁ జూడఁగోరుచున్నాను. కాఁబట్టి నీవాతనిని శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము." అని స్వామి నాకాజ్ఞయిచ్చెను. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మహారాజు సన్నిధికి బయలుదేరినాను.

శాంతి—నాకును మహారాజుగారుపనిషద్దేవిని దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞయిచ్చినారు. కాఁగాక! మనము స్వామినియోగమును నెఱవేర్తము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—(ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహో! ఏమి యీవిష్ణుభక్తిదేవిమాహాత్మ్యము; ఆమెయనుగ్రహముచేత నేను—

మ. వడిఁ గ్లేశోర్ములతిక్రమించి, మమతావర్తంబులన్ దాఁటితిన్;
గడకున్ మిత్రకళత్రబంధుమకరగ్రాహంబులం దోలితిన్?
జెడఁగా నార్చితిఁ గ్రోధబాడబశిఖిన్; దృష్ణాలతల్ ద్రెంచితిన్;
గడు సంసారసముద్రతీర మిపు డేఁ గంటిన్ సమీపింపఁగన్.

[అంతట నుపనిషద్దేవియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉప—సఖీ! అట్లు నిర్దయుఁడయి యుండినభర్తయొక్క ముఖమును నేనెటు

చూడఁగలను ? అతనిచేత నేను చిరకాలము పరదారవలె విడిచిపెట్టఁబడి యేకాకిని నయి యుంటిని.

శాంతి—దేవీ ! ఆవిధముగా నాపదలపాలయినభర్తగారి నేల నిందించెదవు ?

ఉప—సఖీ ! ఇట్లు చెప్పెదు నీ వప్పటినాకష్టదశను జూడలేదు వినుము—

చ. అకట ! వివేకుఁ డిట్లు విధియత్నమునన్ నను దవ్వొనర్చెనన్,
సకలఖలుల్ కుబుద్ధిమెయి నన్ దమదాసిఁగఁజేయ నీడ్వఁగా
శకలములై మణుల్ స్వదల జంకిచెడెన్ గరకంకణావళుల్ ;
ప్రకట శిరోమణుల్ గ్రాలఁగ లాగుటచేఁ దెగెఁ గేశపాశముల్

శాంతి—సఖీ ! ఇది యంతయు నామహామోహుని దుర్విలసితము. ఇందుభర్తగారి యపరాధ మేదియు లేదు. వానిచేతనే మనస్సు కామాదుల ద్వారమున మోహపెట్టఁబడుటచే వివేకుఁడు నిన్నుండి దూరము చేయఁబడినాఁడు. ఇట్లు విపన్నుఁడయిన నిజవల్లభుని సమయమును ప్రతీక్షించి యుండుట కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము. కాఁబట్టి నీవు వచ్చి దర్శనముచేతను బ్రియాలాపముచేతను భర్తను సంభావింపుము. ఇప్పుడు శత్రులు హతముచేయఁబడినారు. నీమనోరథములు సంపూర్ణములయినవి.

ఉప—సఖీ ! నేనిప్పుడిట వచ్చునప్పుడు నాకూఁతురైనగీతాదేవి రహస్యముగా "స్వామియైన పురుషుఁడును భర్తయు నిన్నడిగినప్రశ్నలకు ఉత్తరములు చెప్పి నీవు వారిని సంభావింపవలయును ; తన్మూలమునఁ బ్రబోధోత్పత్తి కాఁగలదు." అని చెప్పినది. నే నెట్లు గురుజనులముందు ప్రాగల్భ్యమును జూపఁగలను ?

శాంతి—దేవీ ! భగవతియైన గీతాదేవియొక్క యీవాక్యమునకు విచారింపఁబనిలేదు. ఈయర్థము నే భగవతియైనవిష్ణుభక్తిదేవి వివేకస్వామితోఁడఁ జెప్పినది. కాఁబట్టి వచ్చి భర్తను, ఆదిపురుషుని, నీదర్శనముచేత సన్మానింపుము.

ఉప—ప్రియసఖి చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని ముందునకు నడుచుచున్నది.)

[అప్పుడు వివేకమహారాజును శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓవత్సా! శ్రద్ధా! శాంతి నాప్రియురాలైనయుపనిషత్తు నెంతకాలమునకుఁ జూచునా?

శ్రద్ధ—దేవా ! మీయాజ్ఞను వులఁదాల్చిపోయినశాంతి యామె నెట్లు చూడకుండును ?

వివే—ఎక్కడఁ జూచుదును ?

శ్రద్ధ—దేవా ! మందరపర్వతమునందు మధుసూదనాలయమునందు నామెతోడ విద్యాభయము చేత గీతాదేవిమఠమునకు చొచ్చియున్నదని యీవలకే విష్ణుభక్తిదేవి చెప్పినది.

వివే—తరువాత విషయ మేమయినదెను ?

శ్రద్ధ—దేవా! ఈసంగతి నీకామెయే వివరముగాఁ జెప్పఁగలదు. కాఁబట్టి దేవరవారు విచ్చేయుఁడు, ఇదె పురుషుఁడు వియోగమునను తలఁచుకొనుచు నొంటిగా నున్నవాఁడు.

వివే—(చేరఁబోయి) స్వామీ! అభివాదము చేయుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఈశిష్టాచారము క్రమవిరుద్ధమయినది. జ్ఞానవృద్ధుఁడవైననీవు నా కుపదేశదానము చేసిన పితృభావమును బొందితివి ఎట్లన—

గీ. మున్ను ధర్మమార్గము తప్పి భూమిసురులు
లేనయములను వేఁడుకొని రల్లవారి చూప;
శిష్యులుగ వారిజ్ఞానముచే గ్రహించి,
సుతులు 'సుతులార! వినుఁ'డని, పితల ననిరి.

కాఁబట్టి నీవును మాయెడలఁ బితృత్వముచేత వర్తింపవలయును. ఆదియే ధర్మము.

శాంతి—దేవీ! ఇదె వివేకునిచెంత పురుషుఁ డొంటిగా నున్నాఁడు. సన్నిధికిఁ బోము.

ఉప—(సమీపమునకుఁ బోవుచున్నది.)

శాంతి—స్వామీ! ఉపనిషద్దేవి యిదిగో నీపాదవందనము చేయవచ్చియున్నది.

పురు—అట్లుకాదు. అట్లుకాదు. తత్త్వావబోధోదయముచేత నీవెయే స్వామినివి. కాఁబట్టి నేనే యీవికి నమస్కరింపవలెను. అంతేకాక,

క. జననీదేవికి గలదిం
నన్నుగ్రహముఁ జూపుటందు నంతర మెంతో;
జనని భవబంధములఁ గదు
చేఁదము; బంధువు దేవి విడిపించుఁ గనుక.

ఉప—(వివేకునిఁ జూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూర్చున్నది.)

పురు—అమ్మా! నీ వింతవఱకును దినము లెట్లు గడపితివో చెప్పుము.

ఉప—స్వామీ!

ఉ. పుచ్చితిఁ బెక్కునాళ్ళు ఘనమూర్ఖులతోడను సేమతంబులన్,
రచ్చలు, శూన్యదేవభవనంబుల, వ్యర్థవచఃప్రసంగతిన్.

పురు—వారు నీచేతఁ దత్త్వము నేమైనఁ దెలిసికొన్నారా?

ఉప—లేదు, లేదు. వారు—

ముచ్చిక ద్రావిడాంగనలమాటలకట్లు గ్రహింపకర్థమున్,
జెప్పిన నస్మదుక్తులకు స్వేచ్ఛ నొనర్చి రపార్థకల్పనల్.

వారికి నావాక్యార్థవిచారములని ప్రయోజన మంతయుఁ గేవలపరధనగ్రహణార్థమే.

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—తరువాత నేనొకచోట

వ. పరిపూర్ణాజ్యాహుతాగ్న్యాగాజనసమిద్వహ్నిప్రభావోపేతమై,
వరసోమేష్టిపశుప్రభృత్యుగ్రమఖగ్రామోల్లసత్ప్రాశస్త్యమై,
నిరతప్రాకృతకర్మకాండబహుధాసిద్ధిప్రసూనాళియై
సరసం గ్రుమ్మరుయజ్ఞవిద్యఁ బొడగాంచం గంటి మార్గంబునన్.

పురు—అటుతరువాత ?

ఉప—తరువాతఁ బుస్తకభారవాహిని యైనయామెకు నాతిథ్యమేమయినఁ జేసి యుందునని యెంచి నేనామెసన్నిధిని గొన్నిదినములు గడపవలెనని తలఁచితిని.

పురు—తదనంతరము ?

ఉప—తదనంతరము నేనామె సమీ[పమున]కుఁ బోఁగా, "ఓసుమంగళీ! నీకేమి కావలె యేమి ?" అనియామె నన్నడిగెను. "అమ్మా ! నేనిప్పుడసాధనయై యున్నదానను కాఁబట్టి నీయొద్దనుండఁగోరుచున్నాను." అని నేను చెప్పితిని.

పురు—అటుపిమ్మట ?

ఉప—అటుపిమ్మట "ఓసుమంగళీ ! నీవుచేయుచున్నదేమి ?" అనియామె నన్నడిగెను.

పురు—అటువెనుక ?

ఉప—అప్పుడు నేనిట్లంటిని—

చ. ఎవ్వనిచేఁ జగంబు జనియించి రమించి లయించు, నీజగం
బెవ్వనికాంతిచే వెలుఁగు, నెవ్వనితేజము సత్స్వభావోజ్జ్వలం,
బెవ్వనిఁ గెల్చి ద్వైతతమమేగఁ బునర్భవ మొందరెవ్వరున్
నెవ్వఁడెఁ బుణ్యు, లాపురుషు నిత్యుని శాంతు స్తుతింతు నక్రియున్.

అంతట *యజ్ఞవిద్య యాలోచించి యిట్లనియెను—

గీ. అక్రియుఁడగు వాఁ డీశ్వరుండగుట యెట్లు ?
సత్క్రియలుగాని వస్తువిచారబుద్ధి
యరయ భవబంధనాశనకరము గాదు;
జనుఁడు భవనాశకరకర్మ లొనరఁ జేసి
వత్సరశతంబు శాంతుఁడై బ్రతుకఁగోరు.

కాఁబట్టి నేనిన్నుఁ జేకొనఁదగలఁ బ్రయోజనము లేదని తలఁచెదను. అయినను నీవు కర్తయు భోక్తయునగు పురుషునిఁ బ్రస్తుతించుచుఁ గొంతకాలమిచ్చట వసింపఁగోరెదు పక్షమున నాకాక్షేపమేమియు లేదు.”

విచే—ఆహా! ఏమి ధూమాంధకారశ్యామలితమానస యయిన యజ్ఞవిద్య యొక్క దుష్పరిజ్ఞత్వము! ఆ మెయూపరికారముగాఁ గుత్కారముచేతఁ జెడిపోయినది.

ఉత్పల. సహజముగ నచేతనంబు జడమునైన లోహమి
మ్మహిని జుంబకోపలంబుమంచలం జలించు న
ట్లహాహా! మాయయున్ సృజించు నఖిలలోకములను ని
స్పృహత విశ్వసాక్షియైన యీశుదృష్టి ప్రేరణన్.

కాఁబట్టి తమోంధులయినవారిదృష్టి యీవిధముగా నే యుండును. అజ్ఞానసంభవముయిన సంసారమును గర్మలచేత నశింపఁజేయఁగోరెడు యజ్ఞవిద్య నిశ్చయముగా గాఢాంధకారమును సహితమ్ముంగల ధూమముచేతఁ బోఁగొట్టఁబూనును. ఎట్లన—

గీ. నశ్వరములు నజ్ఞానజన్యములు నైన
యేములోకంబులఁ బ్రకాశ మొదవఁడో నట్టి
నతనిఁ బొందును విబుధాళి మృతిని గెలిచి;
యితర మెట్టులేదు భవముక్తిహేతుసరణి.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత యజ్ఞవిద్య మఱల నాలోచించి, “ఓసఖీ! నీవిచ్చటనుండుటవలన గురుభక్తిగరిష్ఠులయిన నాశిష్యులు కర్మలయం దాదరముతగ్గినవారగుదురు. కాఁబట్టి తల్లీ! నీవు నాయందనుగ్రహించి నీయిచ్చవచ్చిన దేశమునకు విజయము చేయుము.” అనెను

పురు—పిమ్మట?

ఉప—పిమ్మట నేనా మేను విడిచి బయలుదేరితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాత కర్మకాండసహచరి యైనమీమాంస నాకుఁ గనబడినది. ఆ మీమాంస—

చ. కర మధికారయోగ్యముగఁ గర్మములన్ విభజించి మించి, సు
స్థిరఘనగౌరవంబున శ్రుతిప్రముఖప్రబలప్రమాణముల్
వరుసను వెంటనంటి కొలువన్, సువిచిత్రతరాంగయుక్తయై,
పరఁగఁ గృతోపదేశనుయి భాస్వరనయ్యతిదేశరాజిలోన్

పురు—అనంతరము,

ఉప—అనంతరము నేనా [illegible] పూర్వమీమాంస [illegible] నేడితిని. అప్పు డా మియు "ఓసు[illegible]! నీవు [illegible]" అని [illegible]. అంతట నేను దొంటివలెనే "ఏ[illegible] జగంబు జనియించి [illegible]" మొదలు గాఁగల వాక్యమును జెప్పితిని.

పురు—ఆవల?

ఉప—ఆవల మీమాంస [illegible] భోగయోగ్యుఁడైన పురుషునిఁ బ్రతిపాదించుట [illegible]. కాఁబట్టి కర్మోపయుక్తమైన యీ మను స్వీకరింపుము" [illegible]. [illegible] వారిలో నొక శిష్యుఁడు దాని కనుమోదించెను. [illegible] మతి యొకఁడు మీమాంసాశాస్త్ర [illegible] "[illegible]! [illegible] కర్మోపయుక్తుఁడయిన పురుషునిఁ [illegible]; [illegible] రుఁ బ్రతిపాదించెను. ఈ మొకర [illegible] [illegible]నెను. అప్పుడింకొకఁడు "లౌకికపురుష [illegible] డా?" అనియడిగెను. అంతనతఁడు [illegible] "[illegible]" [illegible]—

చ. ఒకఁడొకనన్ జగత్త్రయము, [illegible]
నొకఁడిటుఁ గర్మజాలఫల [illegible]
మొకఁడు శరీరుల [illegible], [illegible]
నికను విసంగుఁడౌ పరము [illegible] జెప్పఁగఁ గర్మభోక్తఁ గన?

విపే—(హర్షముతో) మేలు! మహాత్మా! మేలు! నీవు మంచిప్రజ్ఞఁ గలవాఁడవు. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము.

క. సహవాసులఁ జెలువగు నా
విహగంబులు రెండు నేకవృక్షము చేరున్;
విహగ మొకటి తిను ఫలముల;
నహహా! రెండవది తినక యాలోకించున్.

పురు—తరువాత?

ఉప—తరువాత నేను మీమాంసవద్ద సెలవుగైకొని వెడలితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—అటుతరువాత నేను శిష్యులు పలువురుండఁగ చేత నుపాస్యమానమైన తర్క

మ. తెలుపన్ విశ్వవిశేష మో; గౌతమోత్పాదించుదున్ వీక్షంతావృతిన్
లలి జాతిచ్ఛలనిగ్రహాదికమహా న్యాయాలితో జల్పముల్ ;
పెలుచన్ వాక్కొనఁ బూనుచున్ బ్రకృతిసంక్షేదంబు లొక్కర్తు. సం
ఖ్యులచే నెన్నఁ దత్త్వముల్ మహదహంకారాదసర్గంబులన్.

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—ప్రాప్తీతినే నేను వారి సమీపమునకుఁ బోయి, వారడిగినమీఁదట "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు" ఇత్యాదివాక్యములచేత మనుపతి యద్దే [illegible] కార్యమును జెప్పితిని. అప్పుడు వారు నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ బరిహసించి "ఓ వాచాలులారా! విశ్వము పరమాణువులవలనఁ గలుగుచున్నది. ఈశ్వరుఁడు నిమిత్త కారణము" అని పలికిరి. అందొకకొక తె కోపముతో "ఓసి పాపాత్మురాలా! ఈశ్వరునే పరిణామునిఁ జేసి వినాశధర్మము నాపాదించుచున్నావేమి?" అనెను. మఱియొక తె "ఒసీ! విశ్వోత్పత్తి ప్రకృతివలనఁ [illegible]గని పలికెను.

వివే—ఓహో! తర్కవిద్య లెంతదుర్మతులు! ఘటాదికమువలెనే ప్రమేయజాతము సర్వమును గార్యమని సహేతుకముగ మింతమాత్రము తెలిసికొనఁజాలకున్నారు. పరమాణువులును బ్రకృతియు నుపాదానకారణము లనుటయు నుపేక్షణీయమే.

మ. జలదంభ్రమంబలె నంతరిక్షనగరస్వప్నేంద్రజాలంబు ల
ట్లలవిశ్వంబును మిథ్య, మేయమును గాన్పించె పాట సాధ్యంతతన్ ;
కలుగున్ శుక్తిని వెండితళ్కు లవుగాఁగం దెల్వి దజ్ఞానమిన్ ;
పొలియున్ బ్రష్కలమైన జన్మగ్రభను వలెన్ బోధోదయప్రాప్తిచేన్.

ఇఁక వికారశంకయు ముగ్ధవధూమానస విలసితమే. ఎట్లన—

ఉ. శాంతము నిర్మలంబు నజంబు ననంతము నిష్కలంబు నౌ
సంతతతేజమీ భువనసంభవమందు వికారమొందునే ?
కాంతిని నల్లగల్వ నగంగలమబ్బులచాలు పుట్టుచో,
నింతయు నాకసంబు వహియించునె తాను వికారలేశముల్

పురు—సాధు! సాధు! పరిజ్ఞానవంతుఁడవయిన యీనీ విమర్శనము [illegible]డెందము నానందపెట్టుచున్నది. (ఉపనిషద్దేవినిగూర్చి) తదనంతరము ?

ఉప—తదనంతరము వారందఱును మండిపడి, "ఓహో! విశ్వవిలయముచేత ముక్తి కలుగునని ప్రేలుచు, నాస్తికమార్గము నవలంబించుచున్న దీనిఁ బట్టి బంధింప వలెను" అని యందఱును ససంరంభముగా నన్ను నిగ్రహింపుట కుద్యుక్తులైరి.

పురు—(భయముతో) ఆపయిని

ఉప—అట్లైన నేను మిక్కిలి వ్యాకులముగా బయట దండకారణ్యమున [illegible]ంచితిని. అంతట సుందరనగరికి సమీపమున నెలకట్టఁబడిన మధుసూదనాలయము దేవు[illegible]

ఉ. బాహుబలాంకితానవుల [illegible]గ్నము చేసెను దానవోత్తముల్ ;
దోర్మహిమాతిశౌర్యము [illegible] దొంగిలఁ ద్రెంచెను కేశపాశముల్ ;
దేహాళిఁ దారహారములు [illegible], హరించెను కట్టుబట్టల[illegible] ;

పురు—తరువాత ? తరువా[illegible] ?

ఉప—అప్పుడు దేవాలయమునందుండి వెడలివచ్చి గదాపాణియైన పురు-
హూతి నతిశీఘ్రముగా మోదముగా [illegible] యుండగాను దిగంతములను బోలుఁ

విభ—(హర్షముతో) పూర్వోక్తమయిన నీవృత్తాంతము వినువారికి [illegible]
ఖైన భగవానుఁడు క్షమింపఁడుగదా ?

పురు—తరువాత ? తరువా[illegible]

ఉప—దేవమాతలు, నన్ను [illegible] దేవ్యఁగ, గీతయను [illegible] [illegible]
అక్కడ నాకొఱకు చైత్ర గీతాదేవి [illegible] గవచ్చినన్నుఁ జూచి, [illegible]తో "
అమ్మా!" అని కౌఁగిలించుకొని తన [illegible] నుంచెను. అప్పుడామె నా[illegible]
విని, "అమ్మా! నీవు మనస్సున [illegible] మును బొందఁబోకు, ఏ భూమిలో నిన్ను [illegible]
రాళ్ళపాలుగాఁ జేసి యథేష్టముగా [illegible] బద్ధులయి చరింతురో వారి నిశ్చయుఁడే
యును. అట్టివారింగూర్చి భగవంతుఁడు గీతలయందు—

గీ. అట్టిక్రూరుల [illegible] [illegible]

ద్వేషయుక్తుల [illegible] దివ్యగతిని
సంతతము నేను సంసార[illegible]ములం
[illegible] నొక్కట [illegible]నులందే,

అనెను.

పురు—(సకౌతుకముగా) [illegible] ! ఆయుత్సాహ [illegible] సీయనుగ్రహ[illegible]
దలిసికొన [illegible] గోరుచున్నాను.

ఉప—(కోపించినదానివలె) [illegible] తన్నుఁదాఁ దెలిసికోలేక యం
ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడో [illegible]షే.

పురు—(హర్షముతో) ఏమి ! నేనే యాపరమేశ్వరుఁడనా ?

ఉప—అవును.

గీ. వరుఁడు నీకంటెఁ [illegible] [illegible]

శరన్నిశా మాయచేఁ దోఁచు దళనికాంబు
గంధర్వపురంబందు సూర్యబింబంబు పగిది.

పురు—(వివేకునితో) దేవా! భగవతి చెప్పినట్లు జేసి తత్త్వమును బాగుగాఁ గ్రహించుచున్నాను.

క. భిన్నున్ నుతశరీరాన
చ్ఛిన్నుఁ బ్రాణాదులచేతఁ బరిచ్ఛిన్నుఁగ నన్నున్
సన్నుతి చేయుము నీయమ;
యున్నావా! నిత్యసత్యమానసు నిగన్.

వివే—పరజ్ఞానగుణ లేకపోవుటవలన నీకీ వాక్యార్థము బోధపడదేమా.

పురు—అది నాకు బోధపడుటకు మహోపాయము సెలవియ్యవలెను.

వివే—ఇదిగో చెప్పుచున్నాను—

మ. కడు నీవుండెడు [illegible] శాస్త్రముంగని, యహంకారుండఁ గానంచు నె
ప్పుడుఁ జిత్తంబు నమంచి, తత్త్వపదమున్ బోధార్థ్యకారంబునే
ఘనశక్తిం బ్రత్యహమున్ సంస్మరణ నిష్పత్తిన్ భవోద్వృత్తమై .
బడుగన్ శాంతను స్వప్రకాశ మగు నిత్యజ్యోతి సాక్షాత్కృతిన్.

పురు—(అవధానముతో వినుచున్నట్లు నాలోచించుకొనుచున్నాఁడు.)

[అనంతరము నిదిధ్యాసనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నిది—"నా యభిప్రాయమును నీవు వివేకునితో నున్న యుపనిషద్దేవికి నిగూఢముగా బోధింపవలయును. నీవు పురుషుని లోఁ బ్రవేశింపవలెను" అని భగవతియైన విష్ణుభక్తి దేవి సంకేతించినది. (చూచి) ఇదిగో దేవి వివేకపురుషులతోఁ గూడి యుపాసనమునందే యున్నది. ఆమె సన్నిధికిఁ బోయెదను. (చేరఁబోయి యుపనిషద్దేవితో జనాంతికముగా) అమ్మా! "దేవతలు సంకల్పమాత్రసంభవులు. నీవు గర్భమును ధరించియున్నదానవని నేను యోగధ్యానముచేతఁ దెలిసికొన్నాను. ప్రాణసత్త్వ[illegible] విద్యయను కన్యకయును ప్రబోధచంద్రుఁడును నీగర్భమునందున్నారు. అందు విద్యను సంకర్షణవిద్యచేత మనసునందు సంక్రమింపఁజేసి, ప్రబోధచంద్రుని పురుషునికి సమర్పించి, నీవు వివేకునితోఁ గూడ నాయొద్దకు రావలసినది." అని విష్ణుభక్తి దేవి యాజ్ఞ యిచ్చినది.

ఉప—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని వివేకునితోడ నిష్క్రమించు చున్నది.)

నిది—(పురుషుని లోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు)

పురు — (ధ్యానము నటించుచున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమునందు) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

మ. ఉరుకాంతిచ్ఛటలన్ దిశావళుల విద్యుల్లీల వెల్గింపుచున్,
ఖరదీప్తాస్తివిశాలమూ మనసువక్షంబుచ్చిపోఁ బుట్టి, త
త్పరివారంబును మోహుని న్నొసవి, విద్యాకన్య తోడ్తోఁగో
చరయై పోయెఁ; బ్రబోధచంద్రుఁడును దా జన్మించె జీవున్గనెన్.

[అప్పుడు ప్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ప్రబో — ఉ. న్యూతమొ, స్యాప్తమో, మఱియు పోషితమో, యపసారితంబొ, సం
భూతవిలాపితంబొ, వ్యాప్తమొ, యనుతర్కము లేక, యెవి సం
జాతము చేఁ బ్రపంచము వెసం జెడునో సహజప్రకాశలీ
నాతతరూపమై, యలమహాత్ముఁడ నేను ప్రబోధచంద్రుఁడన్.

(ముందుకు నడిచి) ఇతఁడే పురుషుఁడు. [illegible]పుత్రుఁడఁ బోయెదను. (సమీపించి) దేవా! ప్రబోధచంద్రుఁడను నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

పురు — (ఆహ్లాదముతో) వత్సా! రమ్మి. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్మి.

ప్రబో — (ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

పురు — (ఆనందముతో) ఓహో! ఇప్పుడు విఘాతతిమిరజాతమయి ప్రభాతము సంజాతమయినది!

చ. ఒకటఁ బ్రబోధచంద్రమహితోదయ మాటను జేసి యియ్యెడన్
ప్రకటవికల్పనిద్రయును బ్రస్ఫుటమోహతమంబుఁ బాయఁగాఁ,
జకచక నేనె శ్రద్ధ మతి శాంతి వివేక శమంబు లాదిగా
సకలజగన్మయుండనయి ధీసంగమువిష్ణువుగా స్ఫురించెదన్.

సర్వవిధములచేతను నేను విష్ణుభక్తిదేవీప్రసాదమువలనఁ గృతకృత్యుఁడ నయినాఁడను. అట్టి వే[illegible]దు—

చ. విడిచి సమస్తసంగములు, వేఁడక విశ్వములోని దేదియున్,
గడలనొ మూలలందొ ఫలకాంక్షయొనర్పక సంచరించుచున్,
సుడివడికోపమున్ భయము శోకము మోహము నుజ్జగించి, యి
ప్పుడె మునినైతి శాంతి ధృతిశమం గని, ర్యాత్రియె నిల్చితాపుగన్.

[అంతట విష్ణుభక్తిదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

విష్ణు — (హర్షముతో సమీపించి) శమితారాతివైయున్న నిన్నిప్పుడు చూచు

పుర — దేవి నాకిపరిపూర్ణమనుగ్రహము దయచేయుచుంటివి! (అని పాదములపైఁ బడుచున్నాఁడు.)

విష్ణు — (పురుషుని లేవనెత్తుచు) వత్సా! లెమ్ము. ఇంకనేమి నీకు ప్రియము చేయుదును?

పు — ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రియమేమున్నది?

క. కృతకృత్యుం డయ్యెను దా

[illegible]

[illegible]

[illegible]

యనుచు దా నీభరతవాక్యము చదువునుగాక!

[illegible]!

[illegible]!

[illegible]

[illegible]!

సమాప్తము.